

Acompanyament voluntari i vincle afectiu

Experiències d'acompanyament amb joves extutelats

punt de referència
= acompanyament
de joves extutelats

Acompanyament voluntari i vincle afectiu

Experiències d'acompanyament amb joves extutelats

Crèdits:

Autores:

Marta Bàrbara

Mercè Garet

Débora Magre

Associació Punt de Referència

c. Sant Antoni Abat 10, 3r

08001 Barcelona

www.puntdereferencia.org

Supervisió: Marta Comas

Drets de Reproducció: Sou lliures de copiar i distribuir els continguts d'aquesta publicació sempre que en citeu els autors i l'Associació Punt de Referència. Els continguts d'aquesta publicació estan subjectes a la llicència de reconeixement de Creative Commons.

[Http://es.creativecommons.org/licencia/](http://es.creativecommons.org/licencia/)

Disseny i maquetació : Clic Traç, sccl

Fotografies: propietat de Punt de Referència

Desembre 2008

Índex

1. Introducció	pàg. 5
--------------------------	--------

PRIMERA PART: PUNT DE REFERÈNCIA

2. Presentació de l'entitat	pàg. 11
3. Punt de referència en relació al mapa de serveis	pàg. 17

SEGONA PART: PRESENTACIÓ DE LA RECERCA

4. Aspectes metodològics	pàg. 23
a. Definició i disseny de la recerca	pàg. 24
b. Desenvolupament de la recerca	pàg. 31

TERCERA PART: L'ACOMPANYAMENT SOCIAL COM A EINA D'INTERVENCIÓ

5. Bases teòriques que fonamenten la reflexió	pàg. 35
a. Mentoring & Befriending, Parrainage de proximité, Aktivepatenschaften: altres fórmules de la figura de Referent Voluntari arreu del món	pàg. 35
b. Integració de menors immigrants. Processos d'acomodació en el context actual	pàg. 36
c. Teoria de xarxes i societat líquida	pàg. 39
d. Tutela i procés d'autonomia de menors desemparats	pàg. 42
e. Suport social i acció comunitària	pàg. 45
f. L'acompanyament educatiu: un instrument valuós per ajudar a créixer als adolescents	pàg. 48

QUARTA PART: ANÀLISI DEL VINCLE

6. Resultats	pàg. 55
a. Acompanyament emocional	pàg. 55
b. Acompanyament de tipus pràctic	pàg. 57
c. Característiques personals i de la relació en sí	pàg. 60
d. Intervenció professional	pàg. 64
7. Conclusions: algunes claus per entendre la química d'aquest vincle	pàg. 67
a. El paper dels professionals respecte el dels voluntaris	pàg. 70
8. Balanç final	pàg. 73

9. Bibliografia	pàg. 75
---------------------------	---------

10. Agraïments	pàg. 77
--------------------------	---------

1. Introducció

L'ESPECIFICITAT DEL NOSTRE SERVEI

L'associació Punt de Referència és una entitat que neix donant resposta a una realitat específica del context social. Els joves que havien passat la seva infància sota la tutela de l'administració es trobaven, a l'assolir la seva majoria d'edat, amb l'obligació d'emancipar-se precipitadament sense comptar amb les condicions necessàries per fer-ho i, per tant, afrontaven una altra vegada una situació real de desemparament. La fermesa del reclam d'aquests joves extutelats per tenir un acompanyament en aquest procés d'emancipació, va esdevenir el motor perquè els professionals que treballaven amb ells s'encoratgessin a crear una organització que recollís aquelles demandes sociolaborals, de vivenda, emocionals...més que òbvies. Punt de Referència és, doncs, una entitat nascuda de la base social.

En el procés de construcció dels programes de l'entitat van participar-hi els propis joves i alguns dels professionals que els ateníen en aquell moment. Entre les demandes d'uns i les adequacions metodològiques dels altres van aconseguir la redacció d'una primera proposta de treball. Paral·lelament a aquest procés, un grup extern de psicòlegs va acabar de donar forma a aquesta proposta oferint un marc teòric que recollia les idees bàsiques en les que s'acabarien assentant finalment els programes.

Aquell treball inicial es va dur a terme cap a finals del 1997 i durant el 1998, i es va presentar a la xarxa de recursos disponibles pels joves extutelats com a una proposta única i innovadora dirigida a completar el servei d'atenció social dels nois i noies tutelats i extutelats.

Pocs anys abans, la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència havia creat una plataforma per a poder atendre als joves extutelats, que va rebre el nom de Pla Interdepartamental per a Majors de 18 anys (Actual Àrea de Suport al jove Tutelat i Extutelat de la Secretaria d'Infància). Per tant, la proposta de Punt de Referència va tenir una bona acollida en el marc d'aquella iniciativa.

Era evident, doncs, que amb aquesta proposta s'ampliava l'oferta d'actuació per a aquests nois i noies, i amb aquest objectiu ens vam posar al servei del col·lectiu de joves que eren atesos pel Pla, i per extensió, a tot el col·lectiu de joves que, tutelats o no, es trobaven en situació de risc social i no comptaven amb cap referent adult que els fos vàlid per acompanyar-los en la seva emancipació.

Ens vam presentar a la xarxa de recursos amb la proposta d'acompanyament individualitzat per aquests joves a partir de la figura d'un voluntari i vam fer una aposta ferma per a apropar dues realitats (la dels voluntaris i la dels joves) que, tot i conviure en la mateixa ciutat, difícilment s'haurien relacionat espontàniament.

Plantejàvem l'acompanyament a aquests joves des d'una vessant molt àmplia, tant com ho és el concepte d'emancipació, perquè enteníem que per oferir un suport real al jove calia posar-se a la seva disposició, fer-se proper i accessible, posar atenció al jove i al què viu, esdevenir un acompanyant vàlid per a ell en aquest moment de canvi. En definitiva, es tractava que fos el propi noi o noia qui conclogués si aquesta persona li podia servir de figura de referència i contrast per a alguns aspectes de la seva vida.

La intervenció psicosocial, en aquella primera experiència pilot, partia de la premissa següent: *"els membres de la comunitat poden tenir certes habilitats especials que configuren un sistema ecològic de suport cap a les persones de la mateixa comunitat que ho necessiten"*¹. En aquest sentit la intervenció té la seva arrel en el recolzament social com a alternativa a la proximitat convencional dels serveis socials i de salut. Les interaccions entre referents i joves extutelats programades per Punt de Referència pretenen generar una relació d'ajuda que contempli certes dimensions de recolzament social, com l'afectiu, l'emocional, la informació i el consell; i que de forma temporal o permanent es converteixin en relacions significatives, pel vincle que s'estableix.

Conscients de la dificultat d'explicar aquesta proposta d'acompanyament a la societat civil i d'engrescar-la a participar-hi, es va plantejar un acompanyament també específic pels voluntaris. Ens calien persones disposades

1. Froland, Pancoast, Chapman & Kimboko, 1981.

a posar-se al servei de l'entitat i al servei dels joves i, per tant, amb una gran capacitat de posar-se en el rol de referent i de plantejar una relació bidireccional, asimètrica però de mutu aprenentatge. Per això es va considerar molt important aquest acompanyament dedicat al voluntari, i es va establir un acurat procés de selecció i un llarg període de formació i suport en la seva tasca. El temps ens ha donat la raó, el compromís que assoleixen els voluntaris és molt gran i per minimitzar riscos i optimitzar els beneficis de les relacions cal que, des de l'equip tècnic professional, es faci aquest doble acompanyament. Ho veurem més endavant en el decurs dels resultats de la recerca.

A. 10 anys de trajectòria: revisió metodològica

Durant el transcurs d'aquests deu anys, des de la constitució de l'associació i dels primers plantejaments teòrics, s'han ampliat les propostes d'intervenció amb programes nous, alguns molt innovadors, com a experiències pilot, i d'altres com a recursos més convencionals, però igualment necessaris pels joves extutelats. Durant aquest temps molts usuaris han fet ús dels nostres serveis i molts voluntaris i voluntàries han ofert la seva disponibilitat i han participat en algunes de les nostres propostes.

El primer equip professional va fer un treball molt intens durant els primers anys, establint el marc teòric, recollint les demandes dels joves i també les diferents propostes d'intervenció dels professionals que treballaven amb aquests joves. Es va definir una metodologia de treball determinada i el programa Referents va començar a fer les primeres passes. La base teòrica que va fonamentar el projecte inicial ha estat vàlida al llarg de tota la trajectòria, per avalar els nous projectes de l'associació i metodologies de treball.

A més del programa que va donar nom a l'entitat, el projecte de Referents, s'han anat introduint noves propostes d'actuació mantenint els eixos principals de la intervenció.

Un dels moments més importants d'aquesta trajectòria va ser acceptar l'encàrrec l'any 2002 que ens va fer la direcció del Pla Interdepartamental per a Majors de 18 anys de crear un projecte d'acolliment familiar temporal per a joves immigrants que sortien d'una situació de tutela. Aquesta proposta significava un pas més enllà de l'acompanyament, oferint-lo des de l'espai familiar, tot i que a la vegada es plantejava com a repte molt ambiciós per a una entitat petita com la nostra.

Per una banda, pensàvem que era molt important oferir aquest nou vessant d'acompanyament, molt més intens i proper a resultes de la convivència que es deriva del fet d'acollir al jove en el si d'una família. Estàvem convençuts que seria una experiència enriquidora, que no deixaria indiferent ningú i que oferia una clara oportunitat al jove per arrelar-se a la societat d'acollida i, per a la família acollidora, de trencar prejudicis i estereotips sobre el col·lectiu de joves immigrants no acompanyats.

D'altra banda, però, se'ns plantejaven moltes dificultats perquè era una proposta de voluntariat molt agosarada i això requeria un gran esforç per aconseguir famílies acollidores. No obstant l'encàrrec es va fer realitat i vam endegar el projecte, que ha tingut una continuïtat sense interrupcions fins a l'actualitat.

Després d'afrontar amb èxit aquest repte, l'equip es va fer fort i capaç d'assumir noves propostes. Així doncs, dos anys més tard es va començar un projecte de pis assistit que, malgrat no contempla la participació de voluntariat, sí que parteix dels mateixos criteris d'acompanyament envers al col·lectiu de joves extutelats.

Recentment hem ampliat les places de pis assistit obrint un altre habitatge, a més de definir un programa específic d'assessorament i un espai de suport a programes.

Aquests deu anys de trajectòria doncs, ens han servit per assentar el concepte d'acompanyament, proposar-lo des de diferents enfocaments i oferir-nos a la xarxa de serveis com un dels recursos vàlids i innovadors per als joves extutelats.

Per tal de desenvolupar tots els àmbits que avarca aquesta revisió metodològica, hem estructurat el document en quatre parts ben diferenciades:

1. La presentació de l'entitat amb la descripció de tots els seus programes.
2. La presentació de la recerca on s'explica el perquè d'aquest document i la metodologia que s'ha utilitzat.
3. La revisió del marc conceptual, actualitzant aquelles primeres bases teòriques i afegint noves incorporacions fruit de l'experiència i de la interdisciplinarietat de l'equip tècnic de l'entitat.
4. La recerca en sí mateixa, que avalua mitjançant el testimoni dels seus protagonistes els resultats obtinguts en els programes, els nivells de satisfacció resultants i les propostes de millora de cara al futur.

Val a dir que l'entitat es troba en un moment de creixement i que ens cal confeccionar una bona planificació estratègica per a situar-nos en el mapa de serveis de la millor manera possible, identificant i treballant a fons les nostres debilitats mentre seguim potenciant les nostres habilitats i bones pràctiques professionals. La recerca es planteja, doncs, en un moment clau de la història de l'entitat ja que serà, de ben segur, un bon document d'anàlisi on agafar-nos per a tirar endavant les nostres projeccions futures.

PRIMERA PART

PUNT DE REFERÈNCIA

2. Presentació de l'entitat

PRESENTACIÓ DELS PROGRAMES D'ACCIÓ DE L'ASSOCIACIÓ

Els joves que surten del sistema de protecció de menors en complir els 18 anys es troben, sovint, amb el fet d'haver de tirar endavant com a adults emancipats sense tenir la maduresa, l'experiència, els recursos econòmics ni la xarxa social de suport necessària per a fer-ho amb garanties.

Els nois i noies d'aquesta franja d'edat estan en un moment vital molt important, per moltes raons: a nivell físic, pels propis canvis de la pubertat; psíquics, per la seva condició d'adolescents; a nivell social, perquè ja no són nens, el seu entorn els comença a considerar adults, i els cal redefinir la seva identitat i els seus rols socials. Esdevenen persones, amb drets, però també amb deures: persones ja adultes, treballadores en actiu, membres de la família amb un nou rol dins del sistema familiar, etc. En definitiva, participant de certes decisions i assumint nous compromisos.

A tot aquest moment de canvi cal afegir-hi les condicions pròpies del col·lectiu d'extutelats, que tot i que és molt divers i compta amb realitats molt diferents, comparteix algunes característiques comunes:

- Han fet un itinerari similar com a menors en situació de risc social pel fet que han patit situacions de dificultat que els han conduït al desemparament i, conseqüentment, a ser tutelats per la DGAIA.
- Han viscut durant un període de temps en un centre de menors, sota la tutela de l'administració.
- Molts d'ells i d'elles han patit algun tipus de maltractament: físic, psíquic, social, sexual, negligència, legal, etc.
- Es troben en una situació de major vulnerabilitat en referència a altres joves que viuen en una situació més normalitzada.
- Sovint compten amb nivells formatius baixos o molt baixos.
- Són obligats a l'emancipació quan arriben a la majoria d'edat.
- Tenen pocs referents adults propers efectius, fora de l'àmbit professional que els atén.
- Per l'itinerari recorregut al llarg de la seva infància mostren certa fragilitat emocional i han adoptat certes formes de funcionament que caldrà que reformulin.

Aquests trets, comuns a la majoria de nois i noies extutelats es presenten amb major o menor intensitat en funció del temps que hagin estat exposats a la situació de risc que en el seu moment va motivar el desemparament, i el temps que han viscut institucionalitzats.

Tenint en compte aquest perfil pensem que no podem atendre a aquest col·lectiu de joves només en algun dels aspectes concrets de la seva evolució. Ells es veuen forçats a emancipar-se amb la complexitat que aquest procés vital implica, i nosaltres els volem d'oferir també un suport global. Tots els elements vitals del jove van lligats entre sí, i considerem que no es pot treballar un aspecte sense tenir en compte els altres. Entenem que aquest acompanyament ha d'abastar des dels aspectes pràctics d'aquesta emancipació fins a tots els de caràcter emocional.

Els programes que ofereix l'entitat van directament encaminats a crear un espai amb el jove que permeti donar-li un suport en tot allò que requereix aquest moment de canvi i d'emancipació. Amb la premissa d'**acompanyament** com a escenari de fons, plantejem diferents programes d'actuació. En tots ells hi ha alguns elements comuns que cal destacar.

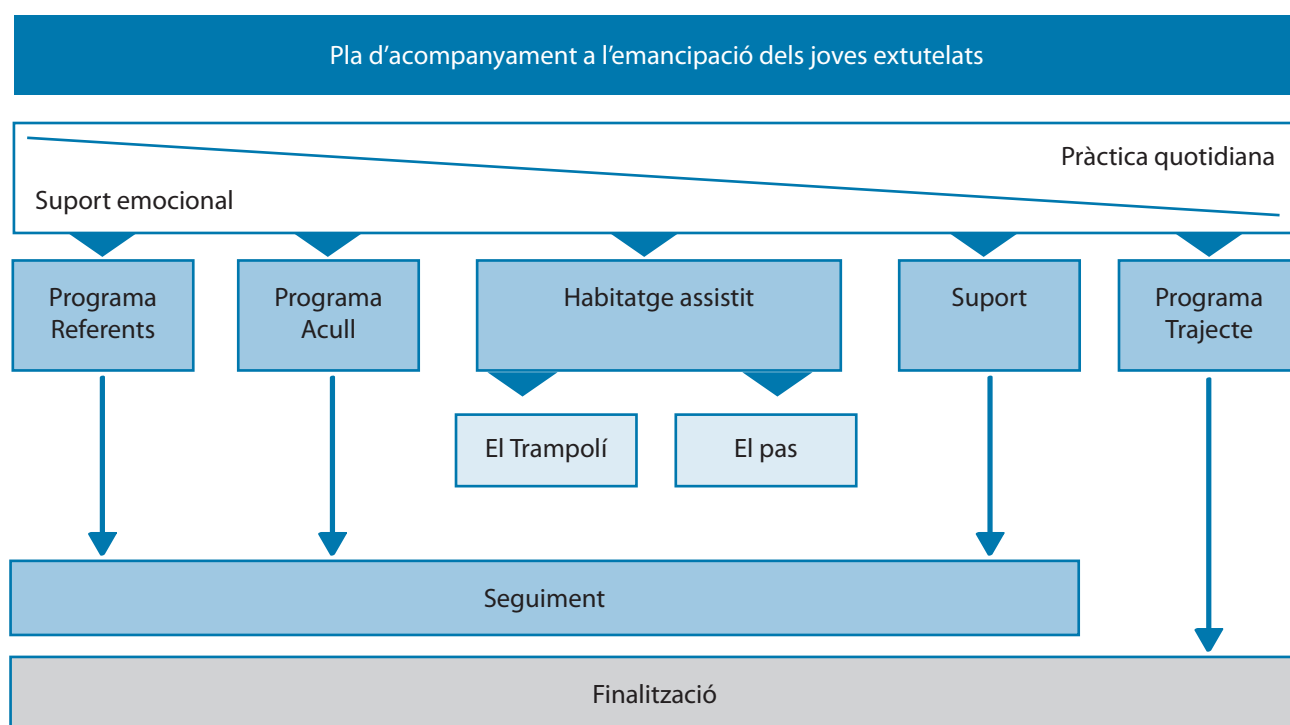
En tots els programes es parteix d'un **acompanyament individualitzat**, on es compta amb una professional (educadora i/o psicòleg) que escolta les demandes del jove i confecciona, juntament amb ell/a, un pla de treball realista i viable, i que a l'hora s'ajusta a les propostes i necessitats del jove. Situem el jove en un pla totalment actiu per tal que participi de la construcció del seu pla de treball i vagi valorant, executant i redefinint les seves actuacions.

D'altra banda, s'ofereix un acompanyament global, que passa pels aspectes de caire més pràctic (des de la vivenda, el treball o el permís de residència) i pels aspectes de caràcter emocional. Es treballa tenint en compte tots els elements de canvi amb els que es troben els joves.

En els programes **d'acompanyament voluntari** s'ofereix al jove una proposta que va més enllà de la intervenció professional, on hi participa un voluntari o voluntària que inverteix part del seu temps lliure en acompanyar un d'aquests joves en el seu procés d'emancipació. L'objectiu és posar a l'abast del jove una persona aliena a l'àmbit professional, que està a la seva disposició per a confiar-hi, per a escoltar-lo, per a aconsellar-lo, per a divertir-se, per a aprendre, per consolar-se, o per connectar i conèixer una realitat ben diferent de la pròpia. No es tracta de crear relacions de dependència envers aquest adult que actua com a referent, sinó d'oferir algú que ajudi aquests joves a ampliar la seva xarxa social i a caminar amb més seguretat.

Punt de Referència també és una entitat que té per objectiu **donar a conèixer** la realitat del col·lectiu de joves extutelats i, per això, també es procura fer un treball específic amb la població general que permeti aproximar aquestes dues realitats massa vegades inconnexes. Utilitzem la pròpia **xarxa social com a motor d'ajuda i d'acompanyament**, i també per a fomentar la bona convivència, la solidaritat, l'alliberació de prejudicis i estereotips socioculturals i l'equilibri entre els diferents grups de població.

A partir d'aquestes premisses comunes, cada programa compta amb unes característiques específiques que posen l'accent de l'acompanyament en un aspecte o altre, tal i com veurem a continuació.

Programa Referents: Ofereix als joves una persona voluntària que l'acompanya en les accions del dia a dia i que actua com a referent a l'hora d'anar abordant les seves necessitats. (veure descripció detallada a l'apartat següent)

Programa Acull: Ofereix a joves immigrants majors d'edat la possibilitat de con viure temporalment en un nucli familiar (veure descripció detallada a l'apartat següent).

Programa Pisos Assistits: Ofereix al jove la possibilitat de viure temporalment en un espai educatiu per acompanyar-lo en el desenvolupament de les seves habilitats socials, personals i laborals, mitjançant la figura d'una educadora.

Comptem amb tres places a cada un dels pisos (per a nois) i en principi l'estada màxima prevista és d'un any.

Programa Suport: Aglutina diverses propostes d'activitats destinades als joves, sovint a partir de les seves pròpies demandes específiques. Des de l'entitat s'ajuda a donar forma a les propostes dels joves i resposta a les seves iniciatives.

Programa Trajecte: És un espai destinat a joves que necessiten assessorament i seguiment, així com conèixer i tenir accés als diversos recursos existents. També es contempla continuar donant suport als joves que ja han participat en algun dels programes i que ja han passat el primer any d'atenció específica, però que encara requereixen un cert acompanyament per part de l'entitat.

A. Descripció detallada dels dos programes de Punt de Referència que s'han analitzat: l'Acull i Referents

PROGRAMA REFERENTS

El projecte Referents és el primer que es va definir a principis de l'any 1998, i el que va donar nom a l'entitat. S'estableix per afavorir vincles entre un jove en situació de risc d'exclusió social i una persona voluntària que, al marge de l'àmbit professional, té temps i ganes per dedicar-se a aquest espai de relació. L'entitat facilita el contacte per tal que s'estableixi un **lligam** entre aquests joves i les persones que exerceixen el rol de referents, mentre vetlla perquè el desenvolupament d'aquesta relació es doni de la millor manera possible. Això es fa a partir d'un procés de captació i selecció de voluntaris, un període de formació i finalment una proposta d'aparellament que té en compte els perfils d'uns i altres.

Un vincle d'aquest tipus ofereix la possibilitat que el jove tingui un model accessible, entès com a una persona amb els seus punts dèbils i forts, que es mostri transparent i acompanyi al jove en el seu procés cap a l'autonomia i la seva incorporació social com a adult. La relació entre referent i jove es caracteritza per l'exclusivitat que s'ofereixen l'un a l'altre, de manera que el/la jove té la possibilitat d'establir una relació personalitzada, sense percebre-la com una relació "institucional", sinó com un vincle personal. Per aconseguir que aquest vincle sigui profitós és necessari que cadascú vagi construint la relació de manera que se senti còmode i la percebi com a útil. Això facilitarà que els/les joves siguin reconeguts com a individus únics i diferents, amb dret a rebre un tracte respectuós i en igualtat de condicions.

Considerem que la nostra iniciativa pot ser útil per tal que alguns d'aquests joves tinguin el suport no només dels professionals dels serveis, sinó també d'un referent que, de forma voluntària, s'interessi per la seva situació, els seus problemes, les seves necessitats, inquietuds... i a qui ell pugui accedir amb facilitat. El referent podrà acompanyar el/la jove en tot el seu procés personal i, al jove, li serà probablement més fàcil demanar ajut, consell o escolta a algú que ell sàpiga que hi està disposat voluntàriament. La relació que pretenem establir entre jove i referent es fonamenta en aspectes més relacionats amb llaços emocionals que no pas amb una relació professional, com la que ha viscut en la situació de tutela. L'entitat fa el seguiment d'aquesta relació en el seu primer any i, després, s'espera que el vincle creat en garanteixi la continuïtat.

Històricament, la necessitat manifesta del jove per tenir un adult de referència al qual poder recórrer, una persona de confiança, ha quedat coberta per la bona voluntat dels educadors de centres i de pisos assistits, que s'han mostrat oberts i disponibles fins i tot quan els joves ja han sortit del recurs. Això, tot sovint, ha fet que els professionals vegin saturada la seva capacitat per a donar resposta, amb la dedicació que mereixen, a tots els nois i noies que han passat pel seu servei.

La nostra proposta pot facilitar el treball dels professionals i serveis que es dediquen a aquest col·lectiu, cobrint un buit que no es pot atendre des d'una perspectiva professional, és a dir, com un complement a la seva feina.

A partir de la relació amb el referent, el jove pot aprofitar per ampliar la seva xarxa relacional, tot sovint reduïda a un entorn poc plural. El suport que pot donar un voluntari vinculat d'una manera favorable a un d'aquests joves presenta **un nou valor afegit**: el jove es relaciona amb una persona adulta que li dedica el seu temps i atenció de manera desinteressada, establint una relació empàtica i enriquidora.

Aquesta relació, establerta principalment per a donar suport al jove, proporciona al voluntari i, de retruc, al seu entorn, la oportunitat de conèixer de prop la realitat dels joves extutelats. Si bé el període de seguiment i de suport establert pel programa és d'un any de durada, aquestes relacions acostumen a perllongar-se en el temps.

PROGRAMA ACULL

El programa d'acolliment familiar va néixer l'any 2002, seguint les directrius del programa Referents, però oferint un espai més intens d'acompanyament en el quotidià, i específicament dirigit a joves de procedència estrangera.

Consisteix en l'acolliment d'un jove immigrant extutelat en un nucli familiar durant un període de 8 mesos. Entenem per nucli familiar qualsevol de les estructures familiars possibles d'acord amb la nostra realitat actual: famílies amb fills, parelles sense fills, o persones soles que disposen d'una habitació per acollir-hi temporalment un d'aquests joves.

La integració d'un jove a un nucli familiar va més enllà del que suposaria el lloguer d'una habitació: suposa la convivència amb una família que disposa d'unes pautes de funcionament socialment acceptades i, per tant, ajuda al jove a ubicar-se en un marc social normalitzat. Aquest espai de convivència educa en valors de tolerància, respecte, responsabilitat i facilita l'expressió de sentiments. Valors que, en definitiva, ajuden a modelar una pauta de comportament constructiva i facilitadora de les relacions socials.

La dinàmica familiar que la família ofereix al jove actua com a un bon exemple de funcionament interpersonal. Quan el jove s'integra i es vincula dins d'aquesta dinàmica percep la seva capacitat de desenvolupar-se en un entorn "normalitzat", augmentant així la seva seguretat, a més de donar cobertura a les seves necessitats materials quotidianes. Aquest espai personalitzat i únic creat per ell redueix el risc d'exclusió social del jove i, a la vegada, afavoreix una percepció positiva de les pròpies habilitats socials. El domini del propi quotidià és, pel jove, el primer pas cap a una autonomia madura i responsable.

La família té també la funció de transmetre els coneixements de què disposa al jove, coneixements relatius a l'entorn on viu, als recursos i a la gestió del temps lliure. Valorem molt positivament aquest traspàs d'informació ja que això ofereix molts elements al jove estranger per a escollir el seu propi camí, i permet treballar amb ell els processos d'elecció i decisió.

Quan vam dissenyar el programa ACULL vam reflexionar molt sobre la **temporalitat** que havia de tenir l'acolliment. Segurament no hi havia una mesura justa adequada a tots els joves que passarien pel recurs, ja que els ritmes, les situacions i les característiques són tan diverses que per cada acollit s'hauria hagut de plantejar un acolliment a mida. Però això no era possible i, per tant, calia buscar una temporalitat que s'ajustés al màxim a les diverses situacions. El primer any es va plantejar una durada de sis mesos considerant que seria un període suficient per a l'adaptació, el treball dins l'espai familiar, l'acomodació i la cloenda.

En finalitzar aquell primer any, que ens servia com a prova pilot, vam fer diverses consideracions al voltant d'aquest aspecte amb l'ajuda de les famílies i els joves participants que ens van donar el seu punt de vista. L'equip tècnic va avaluar també els processos que s'havien seguit i va arribar a les següents conclusions respecte la temporalitat del programa.

L'adaptació era més lenta del que nosaltres havíem esperat, i el procés de sortida era més llarg del que nosaltres havíem previst. De manera que el període entremig de l'experiència, el que es gaudia amb més comoditat, es reduïa a molt pocs mesos. Era un esforç massa gran per les famílies i pels joves, com per tenir tan poc temps per a sentir-se còmodes en l'acolliment. Calia tenir en compte, també, les dificultats que plantejava la captació de noves famílies interessades en participar al programa Acull. Com més llarg plantejàvem el període d'acolliment, més problemes podíem tenir per aconseguir famílies disposades a participar-hi.

Després de moltes reflexions vam acordar ampliar l'acolliment a vuit mesos, pensant que els dos primers mesos servirien de període d'adaptació al nucli; els dos últims per a treballar la sortida amb el jove i els quatre mesos del mig podrien dedicar-se a assaborir l'experiència. A més, d'aquesta manera, les famílies que s'engrescaven a participar ho podien fer equiparant l'acull amb un "curs escolar", sense veure-ho com a un compromís massa llarg. Amb aquests dos mesos afegits, els joves tenien més sensació d'estabilitat, i ens permetia la possibilitat de plantejar alguna formació pel jove, consolidar alguna feina, una estratègia de canvi de feina o de sector professional, etc.

Les valoracions d'aquesta nova temporalitat amb els participants van ser molt satisfactòries i també l'equip tècnic va valorar adequada la mesura. Per això, finalment, la temporalitat de l'Acull va quedar establerta en 8 mesos.

Per què un programa específic per immigrants?

Abans de ser considerats immigrants, els joves que decideixen marxar del seu país són joves emigrants. En aquest procés de migració, el jove viatja amb una cultura pròpia, una llengua, una religió, una escala de valors, uns hàbits quotidians, etc. Les condicions en les quals duen a terme el seu procés de migració són també un element clau que cal posar de manifest. Parteixen d'una precarietat socioeconòmica important en el seu territori i, en molts casos, són els escollits per marxar i remuntar la situació familiar. Sovint emprenen l'aventura migratòria sols i de forma clandestina, però malgrat aquest punt de partida una mica erràtic venen amb un projecte migratori definit, complex i amb l'objectiu clar de progressar.

Un cop arriben a la societat receptora, la manca de referents familiars que puguin oferir-los protecció desperta grans sentiments d'angoixa, rebuig i desamparament en el jove. Això fa que hagi de desenvolupar mecanismes d'autodefensa per subsistir en un medi que li és hostil, i que no li ofereix els recursos que ell creia que hi trobaria. Aquests mecanismes sovint van lligats a conductes d'exclusió social que condueixen a la degradació progressiva de la persona. La seva condició de menor d'edat en el moment d'arribar li proporciona el dret a ser tutelat per l'administració però, a l'hora, li impedeix en un primer moment la inserció laboral que és el que en definitiva ha vingut a buscar. Un cop assolida la majoria d'edat els joves es troben que, a més de procurar pel seu projecte migratori, ha de preveure la cobertura de les seves necessitats més bàsiques (de vivenda, manutenció...) i que aquest aspecte esdevé tan o més difícil que la seva projecció professional i personal. En fer els 18 anys aquests joves no compten amb la pràctica d'inserció suficient ni amb la xarxa social necessària per a emancipar-se amb garanties.

L'Acull, pel fet d'assegurar les necessitats bàsiques, de manutenció, allotjament i suport emocional, permet al jove alliberar tensions i estructurar les actuacions presents i futures sense haver de preocupar-se per una subsistència immediata. El jove podrà anar reformulant les seves propostes amb activitats que estiguin al seu abast i anar assolint, així, petites fites del dia a dia.

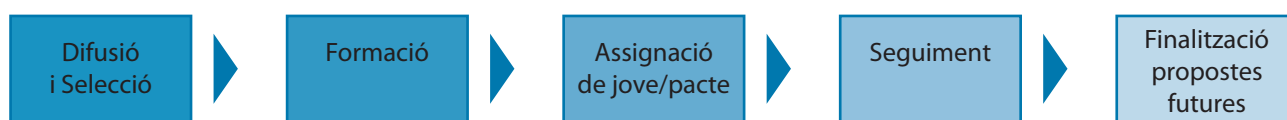
La convivència en un nucli familiar fomenta noves vinculacions afectives i un contacte quotidià amb la cultura receptora. L'intercanvi cultural és també una peça clau en aquesta relació acollidor-jove. Respecte al jove, li permet conèixer la cultura receptora i aprendre'n el funcionament, els valors, les actituds i les tradicions. Evidentment consolidar la llengua castellana i fins i tot introduir-se al català. Respecte a l'acollidor-referent, aquest contacte dóna a conèixer també la cultura d'origen d'aquests joves. Esdevé, pels voluntaris, una opció de compromís social, d'integració i convivència. Atès que fins ara els nuclis familiars són de persones originàries de la societat d'acollida, la integració cultural del jove s'afavoreix des de la pròpia xarxa ciutadana i l'intercanvi d'experiències de vida pot oferir al jove i, també al referent, una obertura cap a l'acceptació de la diversitat cultural.

El voluntariat en els programes Referents i Acull.

"el trabajo voluntario es una escuela creadora de conciencias" E. Guevara.

Totes les persones que arriben a l'entitat per tal de participar en algun dels programes d'actuació passen per un procés de selecció i acompanyament ben definit per part de l'equip tècnic de l'entitat. Aquest circuit té una durada aproximada d'un any.

Circuit d'atenció als voluntaris:

Campanya de difusió i selecció: Serveix per donar a conèixer els objectius dels programes d'acompanyament voluntari i els criteris de funcionament i per realitzar un procés de selecció de les persones que hi estiguin interessades. La selecció es porta a terme a partir d'entrevistes semi estructurades i un qüestionari qualitatiu.

Els criteris de selecció dels voluntaris són:

- Persones a partir de 25 anys.
- Compromís d'un any amb l'entitat a partir del moment en que s'inicia el programa.
- Assistir a les reunions quinzenals establertes per l'associació.
- Mostrar actituds de tolerància, respecte i interès vers l'altre.
- Estabilitat personal, social i laboral.
- Preferentment persones extravertides, amb capacitat de resolució de conflictes i comunicatives.
- Diversitat en l'estructura dels nuclis familiars (famílies amb fills o sense, persones soles, etc.)

Formació: Consisteix en l'aplicació del pla de formació elaborat per l'entitat, amb l'objectiu de capacitar a les persones seleccionades per desenvolupar la tasca de referent-acollidor.

Procés d'acolliment/aparellament: Quan es considera que el grup de voluntaris ha assolit els coneixements necessaris, l'equip realitzarà un estudi i proposta de viabilitat dels diferents joves interessats i preparats per a participar al programa, tenint en compte els perfils d'uns i altres: a cada voluntari se li assigna un jove i a partir d'aquest moment inicien la relació.

Seguiment i suport: L'objectiu d'aquest període és vetllar per la relació que s'està establint al domicili d'acollida o en la relació amb el referent, i canalitzar les dificultats que s'hi puguin presentar.

Respecte als joves, el seguiment es realitzarà a partir de tutories individualitzades amb la tècnica del programa, en les quals es treballa per aflorar les aptituds dels joves i reconduir totes les dificultats que apareixen en aquest període. Al llarg del procés, l'equip tècnic ajuda al jove en totes les gestions per a l'emancipació que es requereixin, des de la tramitació de papers fins a la recerca de pis o de feina. D'aquesta manera els voluntaris queden alliberats d'un vessant que, per manca de preparació professional, els costaria molt d'assumir amb èxit. Respecte els voluntaris, es mantenen les trobades grupals en les quals es comparteixen les experiències i es resolen de manera conjunta els obstacles, els prejudicis, etc. A més l'equip tècnic dóna suport individualitzat als voluntaris sempre que ho requereixin.

Valoració de l'acolliment i perspectives de continuïtat: En finalitzar el procés d'acolliment es valorarà el resultat de l'actuació i s'establiran les perspectives de la continuïtat de la relació entre acollidor i jove o entre referent i jove.

Tot i que els destinataris finals de tota aquesta proposta d'acompanyament són els joves, també tenim en compte que els voluntaris són beneficiaris indirectes del nostre projecte. Els programes de l'entitat també es beneficien, al seu torn, de la participació activa dels voluntaris pel que fa a la dinamització de la xarxa social de base, a la sensibilització envers el nostre col·lectiu de joves, a l'afavoriment d'actituds positives d'ajuda, trencant estereotips socials i prejudicis, etc. És una relació de reciprocitat de la que els voluntaris obtenen:

Una bona formació entorn el col·lectiu de joves extutelats, coneixement de la situació de la població tutelada, extutelada i part de la població estrangera.

Un suport professional per la funció de referent/acollidor que desenvoluparan, a través de les sessions grupals i també en les individuals.

Un enriquiment personal derivat de la seva actitud altruista que genera una autosatisfacció molt positiva per la persona.

La inclusió dins la xarxa de comunicació de l'entitat, que aglutina tots els voluntaris (grup de correu electrònic, trobades periòdiques a partir d'espais de reflexió i debat, butlletí informatiu de l'Associació...). Conèixer i aproximar-se a altres persones amb les mateixes característiques enriqueix i autoafirma la pròpia manera de ser.

3. Punt de Referència en relació al mapa de serveis

L'Associació Punt de Referència és, tal i com ja s'ha definit anteriorment, una entitat independent sorgida com a resposta de diferents persones vinculades al món social, sensibles a la crida d'una jove extutelada.

Des del seu naixement l'any 1997, l'entitat es posa al servei del col·lectiu de joves que surten del sistema de protecció d'infància a través dels professionals i recursos que en aquell moment atenia aquest col·lectiu (bàsicament d'habitatge assistit i d'acompanyament en la inserció laboral).

Així doncs, l'associació es presenta com una entitat de titularitat privada que ve a complementar els serveis que ofereix l'aleshores acabat de crear Pla Interdepartamental de Majors de 18 anys, el sistema d'atenció a joves extutelats promogut des de la DGAIA (Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència) de la Generalitat.

Des d'aquells inicis i fins al moment actual, l'entitat opta per establir una estreta vinculació amb el Pla de Majors, actual Àrea de Suport als Joves Tutelats i Extutelats de la Secretaria d'Infància, inscrivint-se com a entitat col·laboradora del mateix però preservant el seu caràcter independent, cosa que li permet esdevenir un recurs vàlid no només per a l'administració sinó també per a totes aquelles entitats que treballen amb joves tutelats o extutelats.

Per la filosofia de l'entitat, des del principi Punt de Referència ha treballat de manera molt activa amb els recursos de la xarxa de suport als joves tutelats i extutelats, apostant fort per un treball en xarxa interconnectat amb els professionals de la resta de recursos d'atenció a aquest col·lectiu.

L'associació ha apostat per crear suports complementaris o alternatius als existents (com els programes Referents i Acull, que presentem en aquest document) per donar resposta a algunes de les necessitats dels joves extutelats

que no podien ser cobertes amb els recursos ja existents a la xarxa i promovent, alhora, que molts joves fessin ús d'aquests altres serveis que ja existien.

L'associació ha tingut la voluntat, des del començament, de servir de suport pels professionals d'altres entitats que treballen amb joves extutelats. Per això ha volgut posar-se a disposició d'aquests professionals, tot oferint-los altres eines educatives amb les quals poder comptar, a més de suports complementaris per als nois i noies en risc d'exclusió social.

El treball conjunt i coordinat amb els professionals de les entitats que deriven joves és importantíssim per tal que aquests joves puguin disposar d'un entramat de professionals i de membres de la pròpia xarxa (entre els quals s'incorpora també els voluntaris del programa Referents i Acull) que l'ajudin a tirar endavant en aquest moment clau de la seva vida.

Conscients, doncs, de la necessitat de treballar en xarxa per tal de poder fer aportacions que serveixin a d'altres professionals i, d'altra banda, treure profit de l'experiència d'altres recursos que treballen amb aquest mateix col·lectiu, l'associació ha volgut estar molt present en el teixit d'entitats dedicades als joves extutelats. D'aquesta manera, Punt de Referència és, a dia d'avui, membre actiu de tres federacions: una d'àmbit autonòmic, una altra d'àmbit estatal i una tercera d'abast europeu:

Àmbit autonòmic: Des del 2006, l'associació forma part d'Entitats Catalanes d'Acció Social. ECAS neix el 2003 com a fruit de la fusió de diferents plataformes que treballen a Catalunya i Andorra (actualment, agrupa més de 60 entitats) en l'àmbit social amb la voluntat de donar resposta a les necessitats de col·lectius molt diferents que tenen la característica comuna de trobar-se en situació de precarietat social. Es tracta d'una federació d'entitats que treballen amb maneres de procedir distintes però amb un mateix ànim de contribuir a la creació d'una societat més justa. També formem part de la Federació Catalana de Voluntariat Social (FCVS) des del 2005.

Àmbit estatal: Punt de Referència forma part activa de la Federació d'Entitats amb Projectes i Pisos Assistits des de l'any 2001, participant en els espais d'intercanvi i accions que s'hi promouen. La Federació es va constituir a finals del 1999 amb l'objectiu d'aglutinar tots aquells projectes que es porten a terme arreu de l'Estat en matèria de joves tutelats i extutelats a partir de 16 anys. Actualment en formen part 35 entitats, de sis comunitats autònomes diferents.

Àmbit europeu: Des de l'any 2004, l'Associació forma part de la Xarxa Europea d'Organitzacions amb Programes de Mentoring per Infants i Adolescents (ENCYMO). La nostra associació és l'única organització de la Península Ibèrica adherida a la xarxa, i l'única, que en tinguem coneixement, que proposa relacions d'acompanyament en termes de mentoring.

A més d'aquestes federacions, **treballem en xarxa amb un ampli conjunt d'entitats d'atenció social**, especialment les que atenen a joves en situació de risc social, extutelats, immigrants i altres realitats.

Cal assenyalar també que treballem coordinadament amb diverses administracions públiques, de la qual en destaquem l'estreta relació amb l'**Àrea de Suport al Jove Tutelat i Extutelat (ASJTET)** de la Secretaria d'Infància i Família.

SEGONA PART

PRESENTACIÓ DE LA RECERCA

PRESENTACIÓ

La perspectiva que ens permet la nostra trajectòria professional i l'especificitat de la nostra proposta d'intervenció ens ha fet valorar la idoneïtat de fer una revisió exhaustiva dels projectes d'actuació. Durant aquests anys hem procurat anar actualitzant les nostres actuacions i els programes marc per adequar-los a les necessitats del col·lectiu al que ens adrecem, però ens semblava molt important fer una bona anàlisi de l'impacte dels nostres programes a la xarxa d'atenció als joves extutelats. I ara és un bon moment.

Per una banda, pensem que és important fer una revisió teòrica d'aquest model d'acompanyament i de vincle que van avalar les primeres propostes d'actuació, i que han perdurat fins a l'actualitat. És el moment de revisar aquests conceptes, ratificar-los o modificar-los, adoptar noves idees al voltant de l'acompanyament i construir-ne, perquè no, de pròpies.

És el moment, també, per donar veu als protagonistes de la globalitat de les experiències ateses a l'entitat. Seran aquestes experiències les que confirmaran o no les nostres premisses teòriques i les que ens permetran centrar i reformular els nostres esforços de present i de futur. La recerca ens ha permès confirmar allò que ja intuïem: el doble vessant d'aprenentatge i acompanyament, envers els usuaris i envers els voluntaris. La certesa que el vincle establert entre els dos, no només és beneficiós per el jove en termes d'acompanyament, sinó que també ho és per el voluntari. A aquest li permet situar-se en una realitat social que li és diferent, conèixer-la de prop i, des de la seva empatia, poder ser un agent sensibilitzador en el seu entorn per tal de trencar estereotips envers els joves que surten del sistema de protecció a la infància.

En termes de difusió, la presentació de la recerca mostra a totes les entitats que en algun moment han confiat en el projecte els resultats de la nostra proposta, amb la intenció que sigui un aval per la feina feta i una manera d'engrescar altres entitats i professionals, que encara ens miren de lluny, a continuar el camí plegats en el nostre camp d'intervenció professional.

4. Aspectes metodològics

FASES DE LA RECERCA

A l'inici de la recerca vam organitzar el nostre treball a partir de dues fases:

Fase I: Definició i disseny de la recerca

Durant aquesta primera fase vam establir les bases de la recerca i el seu desenvolupament posterior.

Haviem de determinar d'on partíem i què és el que ens plantejàvem estudiar, quins objectius ens proposàvem, amb quina mostra treballàriem per obtenir la informació requerida, amb quin grup de professionals comptàvem, com ens organitzaríem, quina metodologia fariem servir i amb quina temporalitat ens proposàvem obtenir els resultats desitjats.

Fase II: Desenvolupament de la recerca

La segona fase de la recerca va consistir en el procés d'obtenció i processament de les dades, en una revisió documental i en una anàlisi i estructuració de la informació obtinguda. Per obtenir les dades es va fer la recollida quantitativa d'informació a través de qüestionaris. Posteriorment es va realitzar el tractament de la informació obtinguda que va consistir en el buidat i el creuament de les dades recollides als qüestionaris.

Per tal d'analitzar i contrastar les dades recollides als qüestionaris, es van organitzar diverses sessions amb un grup d'experts i es van fer sessions de contrast amb un grup de voluntaris/es i un grup de joves. Posteriorment es van afegir les anàlisis recollides al document final.

Finalment, s'ha redactat un document final, el qual es preveu que s'editarà en català i es traduirà amb anglès.

A. Fase I: Definició i disseny de la recerca

A.1. Objectius i hipòtesis de treball

Presentem de manera conjunta els objectius i les hipòtesis ja que en l'etapa de disseny de la recerca aquest dos apartats van anar molt lligats. Ens plantejàvem preguntes clau i a continuació formulàvem les hipòtesis que fins al moment ens havien servit com a resposta, hipòtesis que amb la recerca preteníem validar o falsejar.

OBJECTIU GENERAL	OBJECTIU ESPECÍFIC	HIPÒTESIS
1. Analitzar la relació (el vincle si és el cas) que s'estableix entre un referent o un acompanyador i un jove	1.1. Valorar la idoneïtat de la proposta: realment el que necessiten els joves extutelats és una relació com la que proposa Punt de Referència?	Vist que la xarxa de serveis al voltant dels joves tutelats quan arriben a la majoria d'edat s'ha centrat en cobrir les necessitats bàsiques d'habitatge, feina i tramitació legal, l'oferta de Punt de Referència pretén reforçar l'espai de les relacions, del suport emocional i la vinculació informal a xarxes socials més enllà de la pròpia.
	1.2. Valorar el paper del voluntari (referent o acompanyador) com a figura de suport i acompanyament per a joves extutelats i esbrinar com aquesta relació esdevé vincle.	El fet que el referent sigui una persona voluntària, no professional, i que el referit també esculli voluntàriament participar del programa, és el que aporta el plus per tal que es constitueixi un vincle emocional entre aquestes dues persones. La disponibilitat generosa del referent o acompanyador, que s'expressaria amb un "pots comptar amb mi sempre que et calgui" és el que predisposa a la confiança i a la vinculació afectiva.
	1.3. Analitzar l'impacte de la relació en el jove i en el referent: què n'ha tret el jove del seu pas per Punt de Referència? S'han assolit objectius d'inserció com per exemple una connexió a xarxes socials normalitzades? Li ha facilitat el camí d'emancipació social?	El què valoren els joves de Punt de Referència és haver pogut comptar amb una persona "d'aquí" de plena confiança que, especialment en el cas dels nouvinguts, ha fet de pont amb la societat d'acollida, i els ha donat suport i orientació sempre que ho han necessitat, actuant com si fossin de la família.

OBJECTIU GENERAL	OBJECTIU ESPECÍFIC	HIPÒTESIS
2. Analitzar l'acompanyament com a mètode educatiu	2.1. Definir l'acompanyament com a mètode educatiu idoni per a promoure el canvi en adolescents i joves que troben la seva xarxa social debilitada i, en conseqüència, es troben en una situació fràgil davant l'emancipació. Joves que, a més, rebutgen o estan saturats de les intervencions programades des de les diverses administracions públiques.	La dèbil formalització d'un acompanyament que no es dona en un marc institucionalitzat, però sí que es regeix per unes pautes consensuades i reconegudes pel referent i el jove, predispesa a l'obertura i la confiança mútua.
		El vincle es fonamenta en la reciprocitat i el component emocional, per això mateix voluntària, de la relació: tots dos donem i tots dos rebem. Si l'ajuda o l'intercanvi no és bidireccional es pot caure en el paternalisme i la conseqüent infantilització del jove que, a més, se sent permanentment en deute.
		El referent orienta, aconsella, però sap que les decisions són del jove i les reconeix.
		L'acompanyament no proporciona recursos, ni formatius, ni d'habitatge, ni laborals ni de lleure, però sí facilita la relació del jove amb xarxes normalitzades, és a dir, facilita la connectivitat.
		La intenció educativa és el que distingeix aquesta relació d'una relació d'amistat. En una relació d'acompanyament hi ha algú que acompanya i algú que es deixa acompanyar. Cada ú ha d'ocupar el seu lloc i reconèixer el de l'altre.
		La relació es manté per l'equilibri entre l'autonomia i el control; el fet de participar de la vida del jove, saber què fa, què el preocupa o què desitja, però respectant en tot moment la seva intimitat. L'empatia serà una aptitud bàsica per a trobar aquest equilibri.

OBJECTIU GENERAL	OBJECTIU ESPECÍFIC	HIPÒTESIS
3. Analitzar l'organització interna de l'entitat	3.1. Analitzar la figura del voluntari (referent o acollidor) com a eix vertebrador dels diferents programes d'acció de l'entitat.	Punt de referència es pot considerar una entitat social, d'acció comunitària perquè els voluntaris, més enllà de la relació que mantenen amb el jove referit, tenen una voluntat de transformació social i la seva acció transcendeix l'espai estricte de l'entitat i actua en un entorn més ampli.
	3.2. Analitzar l'actuació de suport de l'equip professional i el seu impacte en els diversos programes de l'entitat, tenint en compte que es tracta d'un equip tècnic que manté una relació molt estreta tant amb els joves com amb els voluntaris, exercint funcions de coordinació del projecte, que van des de la selecció dels participants o l'assessorament i la formació prèvia al seguiment mentre dura la relació entre referit i referent.	L'opció de partir d'uns criteris de selecció ben acotats, tant pel que fa al perfil dels voluntaris com dels joves és una de les claus de l'èxit del projecte. L'acompanyament als qui al seu torn acompanyen ha estat una de les premisses metodològiques de l'entitat i el seu tret diferencial, de manera que en tot moment es garanteix als voluntaris que no estan sols davant de qualsevol eventualitat, crisi o dubte. El procés formatiu previ i els grups de treball posteriors són imprescindibles per a la bona marxa del projecte.

OBJECTIU GENERAL	OBJECTIU ESPECÍFIC	HIPÒTESIS
4. Obrir un estat de la qüestió del programa Referents i Acull	4.1. Establir els punts forts i els punts febles.	Pel que fa als voluntaris: el perfil, els requisits i el procés de selecció són els adequats? El procés de formació previ a la proposta de relació és necessari i suficient? Quin suport es dona durant tot el procés? Pel que fa als joves: la definició de perfil s'ajusta al programa? El procés de derivació i el seguiment posterior són els adequats? Pel que fa a la qualitat de la relació: quines variables l'enforteixen? Quines l'afebleixen? Pel que fa al suport: el fet de ser grupal ajuda a millorar la intervenció?
	4.2. Analitzar la viabilitat dels programes.	La relació despeses-beneficis pel que fa a nombre de joves atesos, nivells d'impacte assolits... És eficient? La qualitat com a metodologia d'actuació és viable? És correcta la proporció d'un referent per un referit? Es podria ampliar el nombre de referits per referent per arribar a més joves? És oportú mantenir fonts pròpies de finançament per tal de garantir una certa independència de l'administració, o això comporta molta inestabilitat a l'entitat i, de retruc, als programes.
	4.3. Revisar i ampliar el marc teòric dels programes d'actuació.	Els fonaments teòrics que sostenen la pràctica de cada un dels programes giren al voltant dels següents conceptes: l'acompanyament educatiu, el mentoring o befriending, l'apadrinament; el voluntariat social i l'acció comunitària; els processos d'integració dels joves d'origen immigrant; entre l'arrelament i el transnacionalisme; les xarxes socials; la protecció dels menors desemparats i el seu procés d'autonomia; els contextos familiars i funcions paternes amb joves tutelats tant autòctons com immigrants i els vincles en la societat postmoderna.

OBJECTIU GENERAL	OBJECTIU ESPECÍFIC	HIPÒTESIS
5. <i>Difondre l'experiència de Punt de Referència.</i>	5.1. Donar a conèixer l'activitat de l'entitat per tal de captar més persones voluntàries i poder ampliar el servei i l'atenció als joves.	La publicació del resultat de la recerca com a forma de sistematitzar, visibilitzar i posar en valor allò que tenen d'específic i de diferencial els programes de Punt de Referència.
	5.2. Fer sensibilització sobre el col·lectiu de joves extutelats i crear xarxa entre el sector professional que se n'ocupa.	L'esforç per a ser més presents en fòrums, congressos, jornades, etc. organitzades pel sector respon a aquesta pretensió.
	5.3. Actualitzar la informació sobre pràctiques relacionades amb l'acompanyament voluntari i participar de les xarxes que engloben projectes similars tant a nivell nacional com internacional.	Conèixer projectes afins i valorar els pros i contres de les estratègies que s'empren ens ajudarà a definir el marc de complementarietat entre unes i altres.

A.2. La mostra

La mostra amb la que hem treballat ha condicionat els resultats obtinguts i cal tenir en compte que les dades recollides han abastat el període que va des de l'any 2000 fins a l'any 2006. L'entitat porta realitzant el Projecte Referents des de l'any 2000 i el Projecte Acull des de l'any 2003.

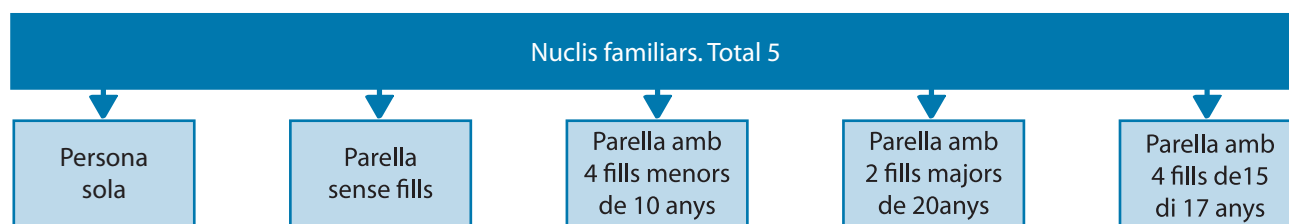
La Mostra de voluntaris/es

La participació de persones voluntàries en els dos programes de l'entitat durant aquests períodes s'ha distribuït de la següent manera:

PROJECTE REFERENTS		PROJECTE ACULL	
Voluntaris/es		Voluntaris/es	Nuclis familiars
Any 2000	2	Any 2003	9
Any 2001	7	Any 2004	6
Any 2002	8	Any 2005	9
Any 2003	6	Any 2006	11
Any 2004	9		6
Any 2005	8		
Any 2006	12		

El Projecte Acull, com ja hem dit, consisteix en l'acolliment temporal de joves en nuclis familiars. Cada un d'aquests nuclis està configurat de manera molt diversa: persones soles, parelles, parelles amb fills, famílies monoparentals...

Per exemple, a l'any 2005 es va treballar amb 5 nuclis familiars que tenien la següent composició:

Per conformar la mostra s'han inclòs els dos membres de la parella que han format els nuclis familiars però els fills n'han quedat exclosos. Per tant, a l'any 2005 es va passar el qüestionari a un total de 9 persones.

Tenint en compte aquestes premisses, s'ha treballat amb la següent mostra:

	PERSONES VOLUNTÀRIES	PERSONES VOLUNTÀRIES QUE HAN RESPST	PERCENTATGE
PROJECTE REFERENTS	52	31	60%
PROJECTE ACULL	35	28	80%

La mostra de joves

La distribució de joves durant aquests períodes ha estat la següent:

PROJECTE REFERENTS		PROJECTE ACULL	
Joves		Joves	
Any 2000	2	Any 2003	6
Any 2001	8 (*)	Any 2004	5
Any 2002	8	Any 2005	5
Any 2003	6	Any 2006	6
Any 2004	9		
Any 2005	8		
Any 2006	12		

(*) En el Projecte Referents, el número de voluntaris/es i el número de joves no coincideix a l'any 2001. La raó que explica aquesta diferència és perquè un voluntari-referent va establir una relació amb dos joves diferents durant el mateix any de forma successiva.

Per tant, pel que fa als joves participants, s'ha treballat amb la següent mostra:

	JOVES PARTICIPANTS	JOVES QUE HAN RESPST	PERCENTATGE
PROJECTE REFERENTS	53	19	36%
PROJECTE ACULL	22	11	50%

La resposta dels participants

	REFERENTS		ACULL	
VOLUNTARIS/ES	31/52	60%	28/35	80%
JOVES	19/53	36%	11/22	50%

L'entitat porta realitzant el Projecte Referents des de l'any 2000 i el Projecte Acull des de l'any 2003. En el cas del Projecte Referents, estem parlant d'un període d'estudi de set anys, això ens ha portat certes dificultats en el moment d'intentar localitzar a les persones voluntàries i als joves que van participar durant els primers anys del projecte. Pel contrari, la resposta de les persones participants del Projecte Acull ha estat força elevada i s'ha pogut contactar amb més facilitat amb els participants degut a que el projecte es va iniciar fa cinc anys i perquè la relació que s'estableix amb els joves i els nuclis familiars esdevé més estreta i perdura més a llarg termini.

A.3. L'equip d'investigació

L'equip professional de l'entitat format per la **Marta Bàrbara**, la **Mercè Garet** i la **Débora Magre**, ha estat el nucli promotor de la recerca conscients de la necessitat d'analitzar la tasca que s'estava realitzant des de l'entitat amb el col·lectiu de joves extutelats. Vam considerar imprescindible tenir una supervisió professional externa que ens acompanyés i supervisés en tot el procés i, per aquesta raó, ens vam posar en contacte amb l'antropòloga i educadora social **Marta Comas**, especialista investigadora en temes de menors, adolescents i joves. S'han fet reunions periòdiques amb ella durant tot el període de realització de la recerca.

En un moment en el que la situació de l'entitat ens permetia poder plantejar un projecte de recerca, es va prendre la decisió d'endegar la investigació gràcies al recolzament de la **Junta Directiva** de l'entitat.

Per temes relacionats amb el tractament i el processament de les dades hem pogut comptar amb la col·laboració de l'expert **Jesús Gabaldon**.

Per a realitzar una part de la recollida de dades es van fer entrevistes individualitzades amb els joves seguint el guió dels qüestionaris. L'equip professional de l'entitat va decidir que per a fer aquesta tasca calien persones que no tinguessin una vinculació directa amb el jove per garantir la màxima llibertat d'expressió en les respostes. Per això, es va demanar la col·laboració dels membres de l'entitat que havien participat com a voluntaris en el Projecte Referent i el Projecte Acull. Responent a aquesta crida, es va crear un equip d'enquestadors format per les següents persones: **Xalesta Batalla**, **Sara Duran**, **Cèlia Fresco** i **Albert Urgell**.

En alguna ocasió, quan no es va poder comptar amb la col·laboració de l'equip d'enquestadors, part de l'equip professional no vinculat directament amb els joves va realitzar entrevistes als joves.

Per al tractament de la informació obtinguda i el buidatge de les dades recollides als qüestionaris vam comptar amb la col·laboració de tot l'equip professional de l'entitat: **Marta Bàrbara**, **Mercè Garet**, **Helena Migueiz**, **Teresa Rodríguez**, **Gemma Rovira** i **Débora Magre**.

Per a formar el Grup d'Experts vam creure convenient comptar amb la participació de persones expertes en el tema i vam estimar oportú que estiguessin representades les entitats que, des de diferents camps i sectors treballen amb joves en situació de risc d'exclusió social, i que d'alguna manera tinguessin un vincle amb Punt de Referència.

Així en el grup d'Experts hi van participar: **Jordi Bach** (Adjunt a la Secretaria d'Infància i Adolescència), **Isidre Carbonell** (ASJTET i Punt de Referència), **Jose Alonso** (Fundació Èxit), **Fathia Benhammou** (Fundació Jaume Bofill), **Jaume Funes** (Psicòleg i educador, especialista en joventut), **Sergi Gabernet** (SAEJ- Fundació Mercè Fontanilles), **Lluís Mas** (Casal dels Infants del Raval), **Maite Mauricio** (CEESC), **Sandra Monfort** (FEPA), **Segundo Moyano** (Departament de Pedagogia-Universitat de Barcelona), **Jordi Olesti** (FEPA), **Joan Prat** (Fundació Servei Solidari i Punt de Referència) i **Irma Rognoni** (Centro AEQUITAS). **Marta Comas** va ser la conductora de les sessions.

Per a formar el Grup de contrast amb referents i joves usuaris, també es va tenir en compte que hi hagués la més àmplia representació d'edats i de composicions familiars. A les sessions de contrast hi van participar:

- Grup de contrast amb voluntaris: **Josep Maria Andrés**, **Marc Bertrand**, **Jordi Canelles**, **Sara Duran**, **Roser Gallart**, **Pep Puig**, **Anna Trabal** i **Ester Vidal**.

- Grup de contrast amb joves: **Abderrahim Amesnaou**, **Ahmed Dayf**, **Bachir El Abass**, **Yassin El Rihane**, **Madiha Fakhara**, **Mohamed Rouass**, **Yanina Sarango**.

Per a la redacció i revisió del document final, s'ha comptat amb **Marta Comas**, **Marta Bàrbara**, **Mercè Garet** i **Débora Magre**.

En total, han estat implicades directament en la recerca 43 persones sense comptar les que van participar responent el qüestionari anònimament ni els joves que van accedir a ser entrevistats.

A.4. La temporalitat

La idea de realitzar un projecte de recerca va néixer l'any 2004, en el moment en que les professionals de l'entitat van començar a veure la necessitat d'analitzar el paper del voluntari-referent, així com la repercussió i l'impacte de la seva tasca davant la situació del col·lectiu de joves extutelats. La idea fonamental que donava sentit a la nostra inquietud, era la voluntat d'actualitzar el marc teòric dels programes i, així, valorar i millorar la tasca que s'estava realitzant des de l'entitat.

No va ser, però, fins a mitjans de l'any 2006 quan es va decidir tirar endavant la proposta i donar-li una nova empenta.

Tot i establir un calendari inicial, aquest es va haver de modificar a mida que s'anava realitzant el projecte de recerca per la dificultat de combinar el treball del dia a dia de l'entitat amb la tasca de reflexió i anàlisi. Pensem que la dedicació fora d'hores i voluntària, ha contribuït a alentir l'obtenció final de resultats i a retardar el tancament final de la recerca.

El calendari final ha estat el següent:

DATA	CONCEPTE
Juny de 2006	Definició del projecte de recerca
Juliol – Desembre de 2006	Es comença a treballar en l'elaboració del marc teòric de partida. Paral·lelament s'elaboren i s'envien els qüestionaris i, a mida que van arribant, es va classificant la informació. Es crea el grup d'enquestadors, es va convocant als joves que voluntàriament hagin decidit participar i es fan les entrevistes corresponents. Així mateix, es va classificant la documentació recollida.
Gener – Agost de 2007	Es fa el disseny de la base de dades i s'inicia la introducció de dades. S'aconsegueixen els primers resultats i es comença a treballar amb aquestes dades. El 6 de juny es fa la primera sessió de contrast amb el Grup d'Experts. El 3 de juliol es realitza la sessió de contrast amb el Grup de Voluntaris/es. El 17 de juliol s'organitza la sessió de contrast amb el joves
Octubre de 2007	El 17 d'octubre es realitza la segona sessió de contrast amb el Grup d'Experts on s'analitzen els primers resultats obtinguts.
Desembre de 2007 – Octubre 2008	Tancament de la recollida de dades. Organització del contingut del document final. Redacció del document final.
Finals de 2008	Edició del document de recerca. Presentació de la recerca.

B. Fase II: Desenvolupament de la recerca

B.1. El marc teòric

La revisió documental

Un dels objectius que ens vam plantejar va ser revisar i ampliar el marc teòric dels programes d'actuació, així com analitzar l'acompanyament com a mètode educatiu.

Aquestes premisses van determinar la nostra revisió documental. Vam fer un llistat de materials, publicacions, autors, escrits, llibres, etc i la seva revisió ens ha servit per a elaborar el document final. L'objectiu era contrastar la informació recollida a través de l'anàlisi documental. (Veure Bibliografia)

B.2. L'obtenció i anàlisi de les dades

Una vegada formulats els objectius i les hipòtesis de treball, vam determinar i elaborar les eines de recollida de dades.

Els qüestionaris

Vam decidir que utilitzaríem el qüestionari com a eina d'obtenció de les dades quantitatives i qualitatives. Es van elaborar un total de quatre qüestionaris, en funció dels destinataris (voluntaris o joves) i en funció dels dos programes a analitzar (Programa Referents o Programa Acull).

Les preguntes es van elaborar en funció de quatre tipus de dades:

- Dades personals: edat, gènere, nacionalitat, professió...
- Dades de la relació: inici, durada, quotidià, comunicació, àmbit formatiu, laboral, habitatge, xarxa, la part més emocional...
- Dades sobre el projecte: motivació per accedir-hi, expectatives, recolzament, espai grupal, intervenció professional...
- Dades sobre l'entorn: influències externes, família, amics...

B.3. Anàlisi de la informació recollida

Una vegada fet el buidatge de la informació recollida als qüestionaris, els primers resultats es van analitzar a través de sessions de contrast amb un Grup d'Experts, amb un Grup de voluntaris/es i amb un Grup de joves.

La creació del **Grup d'Experts** es va realitzar bàsicament a partir de dos criteris:

- Que fos un grup interdisciplinari: vam poder comptar amb un grup format per psicòlegs, antropòlegs, pedagogs, educadors socials i advocats.
- Que hi hagués una representació significativa del sector.

Tant per la creació de **Grup de Voluntaris/es** com per la creació del **Grup de Joves** es va establir a partir dels següents criteris:

- Que hi hagués representació variada en relació a la edat i el gènere.
- Que hi hagués representants tant del Projecte Referents com del Projecte Acull.
- Que es contemplessin tant les relacions que havien tingut bons resultats com les que no.
- Que hi hagués persones no només del mateix any sinó d'anys diferents de realització del voluntariat.

TERCERA PART **L'ACOMPANYAMENT** **SOCIAL**

5. Bases teòriques que fonamenten la reflexió

D'entre les tribus del nord de Natal, Sud-àfrica, la salutació més comú, equivalent al nostre "hola" és la expressió sawu bona. Vol dir, literalment, "et veig". Els membres de la tribu responen dient sikkhona, "sóc aquí". L'ordre del diàleg és important: mentre no em vegis, no hi sóc, no existeixo. És com si al veure'm em donessis existència.

Aquest sentit, implícit a l'idioma, forma part de l'esperit de l'ubuntu, una actitud mental prevalent entre els africans que viuen al sud del Sàhara. La paraula ubuntu sorgeix de la dita popular Umuntu ngumuntu nagabantu que en zulu vol dir "Una persona és una persona a causa dels altres". Si algú s'educa amb aquesta perspectiva la seva identitat es basa en el fet de ser vist, de que la gent el respecti i el reconegui com a persona.

Frag. La Quinta Disciplina en la Práctica, de Peter Senge.

A. MENTORING & BEFRIENDING, PARRAINAGE DE PROXIMITÉ, AKTIVEPATENSHAFTEN: ALTRES FÓRMULES DE LA FIGURA DE REFERENT VOLUNTARI ARREU DEL MÓN

El projecte de l'Associació Punt de Referència va néixer sense tenir coneixement de l'existència de moltes altres propostes que, amb un ànim similar, han prosperat a la resta d'Europa i del món.

L'any 2004, l'associació va tenir les primeres notícies d'altres organitzacions que duen a terme projectes d'acompanyament que impliquen dues o més persones en una relació d'ajut. Són propostes de vincle entre un "referit" (generalment un nen o un jove en situació de desavantatge social, un adult amb discapacitat o una família nouvinguda) i un referent (una persona voluntària que es troba en una situació més avantatjada i disposada a donar suport al seu "partener"). Aquestes organitzacions en faciliten el contacte i supervisen la relació, recolzant ambdós components.

L'organització més antiga de la que es té coneixement (i també la de major presència arreu del món) és la organització internacional Big Brothers and Big Sisters, creada l'any 1977 a partir de la fusió de dues organitzacions novayorkeses: "Big Brothes of America" i "Big Sisters International". Des dels seus inicis l'any 1904, han tingut una influència i difusió molt rellevant arreu dels cinquanta estats dels EUA i, a partir de l'any 1998, a resultes de la publicació de l'estudi *Making a Difference: "An Impact Study of Big Brothers Big Sisters"* (1995), en d'altres països d'arreu dels cinc continents.

L'any 1999 fou creada la xarxa europea ENCYMO (European Network of Children and Youth Mentoring Organisations) que agrupa més d'un centenar d'organitzacions ubicades a més de 15 països diferents dedicades a establir relacions de referència entre "mentors" i "mentees". Aquesta és la denominació anglòfona per referir-se a la figura del fidel amic que Ulisses deixà a càrrec dels seus interessos i de l'educació del seu fill Telèmac quan marxà a la Guerra de Troia. En francès, *Parrianage de proximité* és el nom que s'utilitza per distingir aquestes relacions entre padrins i fillols de proximitat dels apadrinaments econòmics d'infants de països en vies de desenvolupament. La nomenclatura germana és "aktivpatenschaften". Es tracta d'organitzacions d'àmbit local, provincial, autonòmic o nacional que han sorgit en els darrers cinquanta anys amb ànim de donar resposta a la necessitat detectada d'ajudar a crear vincles dins d'un context social entre persones que es troben en situacions desfavorides i voluntaris que poden donar un cop de mà dins d'un context social.

Punt de Referència ha iniciat un contacte cada vegada més estret i sistemàtic amb aquesta xarxa, amb la que comparteix tant les bases conceptuals com les pràctiques quotidianes. Així doncs, i per posar només alguns exemples, aquí us fem un breu resum d'algunes d'aquestes iniciatives:

- A Alemanya existeixen més de 300 programes locals de “pattenshaften” (padrinatge) funcionant en quasi 150 municipis diferents d'arreu del territori. L'any 2002 es va crear l'associació “Patenschaften-Aktiv”, plataforma que vol coordinar i donar veu al nombre cada vegada més creixent d'organitzacions d'aquest tipus. Els representants d'aquesta confederació, a més, són els que han liderat en els darrers anys la tasca de cercar, reunir i crear plataformes d'intercanvi i mutu coneixement entre entitats nacionals i internacionals d'arreu d'Europa, promovent la creació de la xarxa europea ENCYMO.
- França compta, des de fa més de mig segle, amb nombroses entitats que endeguen programes on s'involucren “padrins de proximitat” i els seus corresponents “apadrinats”. L'any 2005, 10 organitzacions amb programes de “parrainage de proximité” van crear la confederació d'associacions UNAPP. Aquell mateix any, amb el recolzament del govern francès, van acordar una guia de bones pràctiques en aquesta matèria, que fou publicada al butlletí oficial de l'Estat francès l'agost del 2005. Avui dia la confederació agrupa i representa 26 organitzacions que operen en 34 dels 95 departaments francesos.
- Anglaterra és el país europeu que, en l'actualitat, compta amb un major recolzament estatal i amb un major nombre de projectes d'acompanyament voluntari (vora 3000!), arreu de tot el territori de la Gran Bretanya. En aquests projectes s'inclouen relacions de *Mentoring* (quan la relació establerta és acotada en el temps i amb una finalitat molt concreta), *Befriending* (quan es tracta d'una proposta de relació menys acotada) i *Peer mentoring* (quan la relació queda establerta entre persones d'un mateix col·lectiu de manera que el membre que es troba en una situació de major avantatge dona suport al membre que es troba en una situació menys avantatjada).

Actualment, per iniciativa de sis dels membres de la xarxa ENCYMO (entre ells Punt de Referència), s'està endegant un projecte² amb el nom genèric “Mentoring and Befriending an European Program: developing good practice”. Aquesta iniciativa vol servir per, en els propers dos anys, donar a conèixer i promoure arreu d'Europa aquest tipus de relacions. L'objectiu és establir un conjunt de bones pràctiques i donar pautes a totes les organitzacions que promoguin aquestes relacions, així com aconseguir una major visibilitat en el conjunt de la societat i un suport més gran per part dels organismes polítics dels països on es desenvolupen aquests programes, necessàriament locals.

B. INTEGRACIÓ DE MENORS IMMIGRATS: PROCESSOS D'ACOMODACIÓ EN EL CONTEXT ACTUAL

per Marta Comas

INTEGRAR-SE EN UNA SOCIETAT DESINTEGRADA

La nostra societat està marcada per un seguit de processos socioeconòmics, demogràfics i culturals propis d'un context global de capitalisme avançat, profundament marcat per la desigualtat entre el desenvolupament del Nord respecte al del Sud i els fluxos migratoris que això ha provocat. I en els propis països del “Nord”, la liberalització econòmica, la polarització social, la crisi de l'estat del benestar i dels principis democràtics, així com l'acceleració i diversificació de la immigració, dibuixen un escenari cada cop més complex i fragmentat. Avui parlar d'integrar-se a “la societat catalana” com si es tractés d'un tot homogeni és una entel·lequia. Per dir-ho gràficament, no té res a veure l'itinerari d'inserció que pugui fer un jove procedent de Tànger, al barri de Sant Roc de Badalona, o el que pugui fer un veí d'aquest mateix noi de Tànger que arribi a Sant Cugat del Vallès o a Tremp, al Pallars. Els contextos d'integració en el lloc d'arribada, marcaran tant les probabilitats de mobilitat social ascendent com la resta de variables de les que aquests nois són portadors. Estan en joc qüestions referides al país i la cultura d'origen, la família de procedència, l'itinerari formatiu, el trajecte migratori, els recursos personals amb els que compta i el conjunt d'oportunitats o d'obstacles que l'esperen en la societat de destí.

Actualment, la qüestió ja no és si els joves d'origen immigrant s'integren a la societat sinó a quin segment de la societat s'integren³.

2. Amb el suport dels programes Grundvig de la UE

3. Les idees d'aquest capítol es basen en l'article de M. Tolsana a Identitats, on exprimeix les tesis de A. Portes (1993) “The new second generation: segmented assimilation and its variants”, The annals of American Academy of Political and Social Science, vol.530.

En una societat cada vegada més segmentada, on la precarietat social s'acumula en determinats territoris, l'equació tradicional que pressuposava que un bon grau d'assimilació es traduiria en una mobilitat social ascendent, queda absolutament qüestionada. Així doncs, integrar-se en un barri perifèric i precaritzat suposaria aculturar-se, és a dir, adoptar els codis culturals del país d'acollida; però no els codis culturals hegemònics d'aquest país sinó els que s'usen en aquesta perifèria i que faciliten funcionar-hi, però obstaculitzen l'accés al nucli del sistema, en termes de formació, treball qualificat, consums culturals de prestigi, accés a un habitatge digne, participació social i política, etc.

En funció de l'entorn on s'insereix el jove d'origen immigrant i de les estratègies d'adaptació que adopti, ell o ella, i el seu entorn, podem distingir tres tipus de trajectòries⁴:

- **Aculturació > mobilitat social ascendent:** l'adopció de les pautes socioculturals del país d'acollida, renunciant sovint a la pròpia identitat cultural, com a condició per a una millora d'estatus socioeconòmic, ha estat freqüent en contextos socials cohesionats i sense una concentració excessiva de població immigrada. En la dècada dels vuitanta a Catalunya trobem un contingent important de nois i noies procedents de la immigració⁵ que han fet estudis superiors i han millorat considerablement la seva qualificació professional i el seu nivell de vida respecte als seus pares. Les seves famílies, o ells mateixos, van arribar al nostre país en un moment en que els estrangers eren pocs i no eren vistos com a amenaça: van poder créixer sense una excessiva estigmatització ni competència pels serveis ni pels llocs de treball, i en general van gaudir d'oportunitats educatives i d'inserció progressiva a les classes mitjanes.
- **Aculturació > mobilitat social descendent:** aquest patró, que ha estat molt estudiat a les perifèries dels Estats Units i de França, es comença a observar a casa nostra: l'integració en contextos precaritzats pressuposa l'assimilació als sectors socialment més empobrits i marginals. En aquests entorns, la precarització del barri es projecta en una escola amb molt baixes expectatives, que desmotiva a un alumnat, tant autòcton com nouvingut, abocat al fracàs escolar. Per tant, els estudis deixen de ser un trampolí per a la millora social. L'oferta de treball precari i poc qualificat acabarà atrapant a aquests joves en una dinàmica descendent, que els situarà en unes condicions de vida sovint pitjors de les que ells o les seves famílies pretenien superar abandonant el propi país.
- **Aculturació selectiva > mobilitat social ascendent:** en aquest cas es dona una estratègia comunitària de manteniment dels patrons culturals d'origen, que es podria llegir com una resistència a la integració, acompanyada d'una aculturació selectiva d'aquells elements de funcionament imprescindibles. En contextos desfavorits, comptar amb una xarxa familiar o de compatriotes, molt cohesionada i amb un fort sentiment identitari gràcies al manteniment de les pautes culturals comunes (llengua, religió, vestir, costums, etc), pot facilitar unes condicions de vida més òptimes. Contràriament al que s'ha mantingut des de les teories "assimilacionistes", que titllaven el comunitarisme de tendència a la "guetització" i de factor resistent a la integració, s'ha observat que aquesta estratègia facilita processos de mobilitat ascendent. Aquí el replegament comunitari serveix per a protegir-se culturalment d'una societat "sense nord".

En el cas dels joves, el fet de renunciar a les pròpies conviccions per a sentir-se més a prop dels estils juvenils imperants, sovint els pot deixar al descobert, desposseïts d'un marc de valors i de pautes morals que en cap cas els ajuda a progressar. Si són capaços de negociar aportacions d'ambdues tradicions i incorporar-les en el seu procés identitari, hauran fet un gran pas: es tractaria d'una acomodació sense assimilació cultural.

Vistos aquests tres patrons d'integració, i les diferents oportunitats que marca l'entorn concret de la societat d'acollida on el jove immigrant ha anat a parar, la proposta de Punt de Referència de trencar "bosses socials" naturals, i facilitar el contacte de "les perifèries" amb els "centres", encara pren més rellevància. I més en el cas d'uns joves que han emigrat sols i no seguint les cadenes migratòries familiars, perquè en aquest sentit la seva desconexió és doble: no es poden refugiar en el comunitarisme ni tenen les claus d'accés a la mobilitat ascendent (formació, feina, etc.)

4. F. Dubet (2005) "La escuela de las oportunidades" Ed. Gedisa.

5. Laura Torredadella i Elisabet Tejero (2005): "Pioneres i pioners. Trajectòries biogràfiques de filles i fills de famílies immigrades a Catalunya" Ed. mediterrània. Recerca impulsada per Fundació Jaume Bofill i Fundació Caixa de Sabadell.

Incertesa de l'entorn que es suma a la pròpia incertesa

Els joves d'origen immigrat que arriben a Punt de Referència han assolit recentment la majoria d'edat, immersos en l'etapa final de l'adolescència, i els seus processos de construcció identitària encara estan tendres i poc consolidats. D'aquí que la incidència del context, els entorns relacionals que estableixin i els patrons culturals que acabin assolint com a propis adquireixin una importància extraordinària.

La incertesa i la complexitat són les condicions que descriuen millor l'entorn dels adolescents de les societats occidentals (tan dels que hi neixen com dels que hi arriben), que hauran de créixer sense saber clarament què s'espera d'ells o d'elles, i sense tenir un model normatiu clar respecte al qual adequar-se o transgredir-lo. La manca d'un patró moral de referència, produïda no només pel fet que la immigració comporta la superposició de models culturals diversos, sinó i sobretot, per la deconstrucció que les societats postmodernes han fet de la moral tradicional, sense acabar de consensuar uns nous models normatius unívocs, és el que conferirà una major complexitat a les seves vides. Es troben en una societat en què la llibertat individual i la realització dels propis desitjos, com a valor absolut, per sobre d'altres valors com podrien ser la contenció, l'austeritat, la prudència o l'interès comú (que havien tingut vigència fins als anys seixanta), s'ha celebrat com una conquesta però, alhora, comporta pèrdues i dificultats. Aquests adolescents no podran tenir mai la certesa de "comportar-se com cal", ni de situar-se al lloc que els han reservat per a ells. D'altra banda, cal reconèixer que és difícil aconseguir l'objectiu social de fer-se un lloc en una societat que no ofereix massa espais als joves.

Els nois i noies d'avui podran triar al llarg de la vida entre tantes opcions i aparentment tindran tantes oportunitats, sovint més fictícies que reals, que patiran també l'ansietat de les eleccions, la dificultat de les renúncies. L'ajornament de la satisfacció del desig immediat no és una destresa cultivada pels adolescents actuals, que no s'han entrenat en la contenció ni en la gestió de la frustració.

El desig de consumir, de divertir-se, de viure el present, i sobretot de gaudir de llibertat és el miratge que molts dels adolescents marroquins anel·laven quan van decidir emigrar sols cap al nostre país. A més a més d'unes expectatives raonades de trobar una bona feina i contribuir a la millora econòmica de tota la família, sempre hi ha un desig personal de poder ser com aquests joves occidentals que, aparentment, s'ho passen tan bé. El fet de poder comprar un calçat de marca, un mòbil o qualsevol altre element que mostri afinitat amb la "cultura juvenil occidental" adquireix una importància fonamental per a uns joves que van fer el pas de la migració prematurament quan no havien consolidat encara el seu procés formatiu.

G. Lipovetsky⁶, en un text també clàssic, relaciona aquesta condició de l'individualisme contemporani occidental amb aquesta dificultat per posar i acceptar límits que marca l'adolescència actual. Diu: "El procés de personalització ens arrenca de l'ordre disciplinari-revolucionari-convencional prevalent fins als anys 50, i proposa un canvi de paradigma, orientant la gestió dels comportaments pel mínim de coaccions i el màxim d'eleccions, el mínim d'austeritat i el màxim de desig, amb la mínima repressió i la major comprensió possible."

És evident que en una societat multicultural com la nostra, aquesta manca de límits pròpia de la postmodernitat conviurà, i sovint xocarà, amb models patriarcal on l'autoritat i l'interès col·lectiu prevaleixen per damunt de les eleccions individuals. Els joves d'origen immigrat seran els protagonistes d'equilibris i mestissatges que els hauran de permetre combinar aquesta dualitat moral present en els diversos entorns on es desenvolupa la seva socialització. Per posar un exemple ben concret: un jove compromès amb la religió musulmana afronta cada dia dilemes com ara sortir amb els amics a la discoteca o quedar-se a casa per evitar el consum d'alcohol o divertir-se sense beure.

Pel que fa a la identitat ètnica, depenent de cada context, si hom té l'opció d'integrar-se socialment viurà la seva etnicitat com a opció personal. Si s'incorpora als sectors més precaritzats, viurà l'etnicitat com una imposició externa estigmatitzada que, un cop interioritzada, es girarà en contra de la societat d'acollida. El cas de les revoltes dels joves de les perifèries urbanes a França l'any 2006 posa de manifest com l'exclusió social, sumada a l'exclusió cultural i ètnica, i concretada en una negació d'oportunitats reals d'inserció, pot generar una violenta reacció de rebuig contra una societat on van arribar els primers membres de la família fa tres generacions però que, al cap de tots aquests anys, encara no senten com a pròpia.

Un últim apunt per a tancar aquesta reflexió al voltant de la integració social dels joves d'origen immigrat amb unes perspectives una mica més optimistes és el reconeixement que també existeixen itineraris d'èxit, que

6. G. Lipovetsky (1986) "La era del vacío. Ensayos sobre el individualismo contemporáneo".

combinen tant factors personals (aquells que molts autors descriuen com a factors de resiliència) com d'entorn. En el treball “Pioneres i pioners, trajectòries biogràfiques de fills i filles de famílies immigrades a Catalunya” de L. Torradella i E. Tejero, es defineixen actituds o orientacions estratègiques d'uns quants joves que van arribar entre els anys 70 i 80, que els han permès positivament les dificultats. Les autores els defineixen com a pioners, per ser els primers, però també per una actitud vital d'obrir camí i actuar de model pels que vindran darrere. També són resistents, per l'actitud de reflexió i contenció davant d'un context social sovint hostil. Se'ls pot considerar, així mateix, intèrprets, que han fet l'esforç de reinterpretar un llegat familiar i, a partir d'aquí, construir una història biogràfica projectada cap al futur. Les noies més que els nois són autèntiques malabaristes, que han fet equilibris per a conciliar projectes i rols diferenciats, transgredint sovint un model hegemònic de feminitat, basat en unes relacions patriarcals, per a poder assolir una major autonomia personal. I són mestissos, perquè han anat forjant una identitat dinàmica i canviant. Evidentment, com diem a l'inici, el fet d'haver arribat en un moment en què la societat d'acollida els va brindar força oportunitats educatives, d'habitatge i finalment de feina, els ha permès escollir i activar recursos personals per a crear identitats biogràfiques positives i obertes.

Entre l'arrelament i el transnacionalisme

Les dinàmiques que hem exposat, tant en parlar dels diferents models d'integració com dels diversos itineraris, es podrien descriure com a tendències entre dos pols: d'una banda, l'arrelament a la nova societat i, de l'altra, el manteniment dels vincles amb la societat d'origen. Popularment i en base a un discurs excessivament culturalista, s'han presentat aquests dos pols com a dicotòmics i oposats. Massa sovint s'ha fet respondre al jove d'origen immigrant a una difícil pregunta: d'on et sents, d'aquí o d'allà? L'observació de la realitat ens mostra que aquestes dues opcions no són excloents, sinó complementàries, i abarquen variables econòmiques, relacionals i familiars que pesen tant com les lleialtats culturals. Ni l'arrelament és d'arrel exclusivament cultural, ni aquesta arrel és exclusiva d'un sol territori.

D'uns anys ençà els estudis sobre migracions apunten cap a un nou concepte que engloba aquesta doble perspectiva denominada transnacionalisme. Es tractaria d'obrir el focus i deixar de concebre el fenomen migratori exclusivament des del moment en què apareix al nostre país, com si es tractés d'un trajecte unidireccional, i copsar-lo en la seva dimensió real d'anada i tornada. La circularitat de les relacions, de les transaccions econòmiques (sobretot pel pes de l'enviament de diners a destí), els vincles familiars que perduren i tenen un pes important en la presa de decisions malgrat els quilòmetres de distància, la permeabilitat dels costums i les tradicions a banda i banda, són mostres evidents d'aquest “continuum” en el qual pretendre que l'arrelament suposi un tall definitiu és absolutament desenraonat. Les biografies dels fills i filles de famílies immigrades que han estat reagrupats a una certa edat, igual que les dels joves que no han arribat aquí fins a l'adolescència, estan plenes de ponts d'anada i tornada, de referències constants a aquest doble vincle que han anat construint i que els ha permès tenir una identitat múltiple a l'estil de la que defensa Amin Maalouf al seu clàssic “Identitats que maten”.

Aquesta falsa separació respecte el que es deixa en origen ha estat molt present en parlar dels nois que han vingut sols, majoritàriament des del Marroc, així com també de països de l'Àfrica subsahariana. Aquesta percepció d'aïllament i de desvinculació respecte l'origen ha estat conceptualment molt forta. La definició dels menors immigrants no acompanyats com a infants aïllats, que s'empra en molts entorns tant d'Espanya com d'Europa, descriu la tendència a concebre aquests nens aïlladament, eludint els vincles familiars que, malgrat la distància, mantenen. Tal i com es corrobora en l'estudi de la M. Comas sobre Menors que emigren sols⁸, no es tracta de nens orfes, ni que fugin de famílies desestructurades o que hagin patit abusos sistemàtics. Ben al contrari, la família segueix jugant un paper molt important en tot el procés migratori i la lleialtat dels joves amb els seus pares segueix intacta malgrat que els contactes siguin esporàdics. La majoria jutjarà l'èxit del seu procés en el moment en què pugui enviar diners a casa i, sobretot, en el moment en què pugui viatjar al seu país havent aconseguit els papers de residència legals a Espanya que li permetin entrar i sortir sempre que vulgui.

C. TEORIA DE XARXES I SOCIETAT LÍQUIDA

Que “el món és un mocador” s'acostuma a dir quan en algun lloc remot del planeta trobem una persona, fins al moment desconeguda, però que, després de parlar-hi una bona estona, descobrim que viu a dos carrers de

7. L. Torradella i E. Tejero (2006) “Pioneres i pioners”. Fundació Jaume Bofill, Fundació Caixa de Sabadell i ed. Mediterrània.

8. M. Comas i V. Quiroga (2005) Menors que emigren sols de Marroc a Catalunya. Ed. mediterrània i Fundació Jaume Bofill

nosaltres en la nostra ciutat. O quan descobrim que aquell company de feina amb qui, fins al moment compartíem poc més que el cafè de la màquina, resulta ser un familiar llunyà.

Realment és així? Realment estem tant a prop els uns dels altres?

A la dècada dels cinquanta, el politòleg Ithiel de Sola Pool va recuperar una idea apuntada l'any 1929 per l'autor hongarès Frigyes Karinthy en una narració curta que va titular "Cadenes". Es tracta de la hipòtesi dels sis graus de separació, segons la qual pot connectar-se a dues persones qualssevol del planeta amb una cadena de contactes de només sis graus. Aquesta teoria fou treballada per Sola Pool i pel matemàtic Mamfred Kohen amb la intenció de demostrar-la matemàticament, però no va ser fins a finals dels seixanta que va quedar provada empíricament, gràcies al psicòleg Stanley Milgram i la seva teoria *L'experiment del món petit*⁹.

Aquesta teoria constatada ens remet a una sorprenent imatge d'una gran xarxa mundial on cada persona ocupa una posició idèntica dins del teixit social, creant-nos la il·lusió d'estar molt a prop de qualsevol persona del planeta, per lluny que es trobi (física, social, econòmicament o culturalment) de nosaltres.

Per experiència sabem que principalment tendim a interactuar amb persones molt properes a nosaltres en termes culturals, socials i econòmics, però també és cert que les noves tecnologies ens han permès, a uns quants milions de privilegiats, escurçar distàncies físiques.

Però el que acaba passant, tot sovint, és que els coneguts d'una persona són alhora coneguts dels seus coneguts per la tendència que tenen dos coneguts comuns a un tercer a conèixer-se entre si. És el que alguns teòrics del funcionament de xarxes han anomenat el fenomen del "clustering"¹⁰. Els especialistes en anàlisi de xarxes socials¹¹ explicarien el fenomen per la tendència a que dos actors socials connectats a través d'un tercer es connectin directament entre si.

En aquest sentit és important recordar que les problemàtiques socials que afecten a la majoria de persones que acudeixen als serveis socials o sòcioeducatius (també a Punt de Referència) s'originen per la manca de xarxa de suport o la fragilitat de l'entorn d'aquestes persones. Més enllà del nombre de connexions que tenim cada ú de nosaltres amb els nostres conciutadans, en termes de xarxes, és important aturar-nos a analitzar la qualitat i la consistència d'aquestes connexions. El sociòleg Zygmunt Bauman parla de la *modernitat líquida* per a referir-se a un estat poc permanent de tot el que envolta les relacions humanes en les societats postmodernes. A l'inici del seu assaig "*Confianza y Temor en la Ciudad*"¹² Bauman cita al també sociòleg Robert Castel, qui atribueix el temor i la desconfiança envers l'altre (que, segons l'autor, és avui més gran que mai), a l'individualisme de les societats occidentals.

Segons aquests dos autors, a diferència de moments històrics passats en els que la persona estava immersa en una xarxa de vincles socials consistents (relacions de parella, relacions laborals, relacions veïnals... per a tota la vida), avui ens trobem amb relacions vinculades a situacions vitals menys estables.

Bauman i Castel coincideixen en apuntar que la autonomia individual, tant promoguda des de les societats occidentals actuals, és una arma de doble tall: allibera de lligams a la persona (dotant-la d'una llibertat de moviment) però la despulla de la protecció, la solidesa, la companyia i el sentiment de pertinença que li oferien aquells mateixos lligams.

9. L'experiment del Món Petit de Milgram va consistir en seleccionar a l'atzar diverses persones del mig oest dels EUA, per a que enviessin targetes postals a un estrany situat a Massachusetts, a molts kilòmetres de distància. Els remitents coneixien el nom del destinatari, la seva ocupació i la localització aproximada. Se'ls va indicar que enviessin el paquet a una persona que ells coneguessin directament y que pensessin que fos la que més probabilitats tindria, de tots els seus amics, de conèixer directament al destinatari. Aquesta persona hauria de fer el mateix i així successivament fins que el paquet fos entregat personalment al seu destinatari final. El lliurament de cada paquet només va comportar, com a promig entre cinc i set intermediaris. Milgram, Stanley. "The Small World Problem". *Psychology Today*, May 1967. pp 60 - 67

10. El terme clusteritzar s'emptra com a sinònim d'agrupar. Prové del mot clúster, neologisme recollit en el diccionari del Centre de Terminologia de Catalunya i té el seu origen en el camp de la informàtica. S'utilitza per identificar un conjunt d'unitats funcionals (computadores) interconnectades per mitjà d'una xarxa que actuen com una sola unitat, aconseguint un rendiment molt superior al que podrien tenir per si soles.

11. En matemàtiques i ciències de la computació, la teoria de grafs estudia les propietats dels grafs (col·leccions d'objectes anomenats vèrtex o nodes connectats per línies anomenades arestes o arcs que poden tenir orientació). En ciències socials, la teoria de grafs i la seva anàlisi han servit per representar xarxes socials i entendre les relacions que s'estableixen entre els diferents actors socials permetent quantificar i abstraure relacions complexes.

12. Editorial Arcadia, 2006.

Cal afegir la constatació que un nombre cada cop més gran de la població mundial es desplaça dels pobles a les ciutats, de manera que els municipis passen a ser grans urbs amb una destacada proporció de nouvinguts (molts d'ells estrangers, amb costums i aparences molt diferents) on és molt difícil mantenir relacions cara a cara.

Així doncs, tant les persones que hi vivien de temps enrere com aquells que s'hi desplacen recentment des de procedències llunyanes, passen d'una situació en què es coneixien els uns als altres, estaven vinculats i tenien molta informació de la vida, usos i costums dels qui fins al moment havien estat els seus veïns (fins i tot, dels avantpassats d'aquests) a no saber ni la cara ni el nom de la persona que menja, dorm i viu a l'altra banda de la paret.

Cal tenir en compte, també, que el dia a dia dels ciutadans s'ha convertit en una existència molt menys previsible. És aquesta falta de previsibilitat la que, per una banda, atrau milers de nous habitants que abandonen una vida sense sorpreses per avorrida i monòtona i, per l'altra, genera en molts la percepció que la ciutat ha passat de ser el lloc segur on protegir-se (les seves muralles n'eren garantia) a convertir-se en font de tots els perills. I, per misteriosos que sembli, són els mateixos elements que atrauen els que, a voltes, generen rebuig de manera alternada o simultània en els habitants de les ciutats grans.

En aquest context, una de les maneres que tenim per intentar recuperar la percepció de seguretat perduda, és buscar i envoltar-nos d'altres persones amb les que ho compartim quasi tot.

Això genera la paradoxa de molts i diferents mons conformats per grups homogenis de persones, que comparteixen espais reduïts sense convergir-hi.

Efectivament, si tenim en compte les consideracions de Bauman i altres, veurem que ens hem precipitat en la imatge evocada uns paràgrafs més amunt perquè la xarxa mundial no és una sola xarxa sinó moltes, més o menys interconnectades per tot un seguit de nòduls.

Recuperant la idea del "clustering", cal posar l'èmfasi en aquest concepte que planteja la xarxa social més com una xarxa de xarxes que com una sola xarxa molt interconnectada. En el llenguatge de l'anàlisi estructural diríem que la xarxa social real hauria de representar-se com un conjunt de "clústers" o conjunts humans units entre sí per "ponts locals" (relacions entre persones que actuen com a ponts entre xarxes humanes).

Són aquests ponts els que permetran que només hi hagi sis graus de separació mitja en una xarxa social àmplia i heterogènia, com és l'actual societat catalana, donant-nos la impressió d'una societat cohesionada i homogènia, o el que és el mateix, que "el món" continua "sent un mocador".

En Bauman parla de sentiments de mixofilia i mixofòbia. Són aquells sentiments envers els membres dels "altres grups humans" que ens porten a voler-nos acostar o allunyar de persones diferents a nosaltres.

És fàcil comprendre que com més temps es passa voltat de persones similars a un mateix, menys possibilitats hi ha de poder assajar l'art d'arribar a fórmules conciliatòries i a un **modus convivendi**.

Des de Punt de Referència tenim clar que el futur de la nostra societat, un cop més, passa per posar en pràctica aquest art del "modus convivendi". Les relacions que aquí presentem volen ser ponts entre grups humans, és a dir, punts de trobada on les xarxes es connecten amb altres xarxes. En el nostre cas, estem parlant de xarxes socials connectades per relacions constituïdes entre dues o més persones (els dos membres de la relació en el cas del Programa Referents i el jove i la família en el cas del Programa Acull), que pertanyen a realitats i mons molt diferents i que tenen poques oportunitats de coincidir "naturalment" o de manera fortuïta en els seus respectius espais.

Des de l'entitat mirem de facilitar aquestes trobades, creant un entorn propici i ajudant a reformular imatges preconcebudes per ambdues bandes. També acompanyem les dues parts en la relació, donant suport durant els primers mesos per tal d'afavorir la construcció de vincles sòlids entre els joves i els voluntaris dels programes Acull i Referents, possibilitant la creació de ponts entre les respectives xarxes.

De la citada "Teoria dels sis graus de separació" volem rescatar, aquí, una llei que se'n deriva i que ha pres el nom de "la Llei dels pocs": partint d'uns pocs i precisos agents (un nombre relativament petit de joves i voluntaris), la informació (i per extensió tot el que pugui circular en un sistema de xarxes) pot transmetre's de manera efectiva.

D. TUTELA I PROCÉS D'AUTONOMIA DE MENORS DESEMPARATS

JOVES EXTUTELATS I MENORS QUE EMIGREN SOLS: dos col·lectius amb especificitats importants

En el capítol inicial, on s'han presentat els programes de l'entitat, s'ha descrit breument el col·lectiu de joves extutelats als quals s'adreça el projecte i la situació de fragilitat en què es troben pel fet d'haver-se d'afrontar a la vida autònoma sense comptar amb gaire recursos ni personals ni d'entorn. També s'ha fet una pinzellada sobre el perfil dels nois procedents de la migració i s'ha apuntat la complexitat dels seus itineraris. La recerca ens ha servit per a aprofundir una mica més en el coneixement d'aquests joves, en les característiques que comparteixen i en aquells trets que són específics dels joves que pertanyen a un col·lectiu i a l'altre, per així poder ajustar les nostres propostes d'actuació.

Els joves atesos fins al moment a l'entitat són, en la seva gran majoria (a excepció de molt pocs casos), joves que han estat emparats, poc o molt de temps, pel sistema de protecció d'infància. El període de tutela d'aquests joves s'ha allargat fins a la seva majoria d'edat, arribant als 18 anys amb els escassos recursos propis d'un jove que disposa d'una xarxa de relacions molt limitada per fer front a la seva emancipació.

La situació de tutela, legal i econòmica, s'acaba amb la majoria d'edat i els joves es veuen obligats a emancipar-se prematurament en una societat, la catalana actual, on l'edat d'emancipació de la població normalitzada s'endarrereix fins passada la trentena per les dificultats d'accés a la vivenda i la precarietat laboral.

Acabat el procés d'emparament com a menors, la major part dels joves tutelats no poden fer ús de la seva xarxa familiar i es veuen obligats a fer-se càrrec d'ells mateixos, de les seves despeses i, en alguns casos, de les de part de la seva família d'origen: han de ser adults molt abans que la resta de joves catalans.

La situació i els recursos amb què compten cadascun d'aquests joves són tant diversos com joves hi ha, però si podem destacar quelcom en comú és la capacitat de tirar endavant malgrat les dificultats. Són el que, en la literatura especialitzada, s'ha anomenat "subjectes resilients".

El terme resiliència prové d'un verb llatí "resilio", que vol dir "saltar enrere, rebotar". En psicologia, la paraula pren un sentit diferent, ja que no es limita a la resistència sinó que comporta un aspecte dinàmic: la persona traumatitzada es sobreposa i es reconstrueix.¹³

Malauradament, aquest no és el punt de vista habitual dels professionals que atenen els anomenats "col·lectius en risc". Repassant la literatura escrita sobre el treball amb aquestes persones, la major part d'estudis i d'intervencions professionals se centren en aquells casos que "no funcionen", que no se'n surten. És el que Cyrulnik¹⁴ anomena "biaix professional": la tendència dels professionals a recollir només els casos amb problemes i de centrar el diagnòstic més en les carències que en les oportunitats.

Els joves que han participat dels programes de l'associació i que aquí presentem són, en general, joves que en la seva infància, adolescència o primera joventut han viscut circumstàncies difícils, i fins i tot molt difícils, i que s'hi han sobreposat. Es tracta de nois i noies amb una gran capacitat de lluita i que estan fent els possibles per tirar endavant com adults emancipats en una societat que no els ho posa fàcil.

13. Michel Manciaux (comp.) (2002, 1a reimpressió 2005) "La resiliència: resistir y rehacerse" Colección Psicología. Editorial Gedisa, Barcelona.

14. Boris Cyrulnik (1999) "Un merveilleux malheur" Odile Jacob, Paris.

Joves que provenen de centres de menors

Parlem de menors tutelats per referir-nos als nois i noies que durant un període de temps més o menys llarg s'han trobat mancats de la cura i la protecció que els havia de proporcionar el seu entorn familiar. Per aquest motiu, aquests menors han viscut sota la tutela i guarda de l'administració pública, en el cas de Catalunya, concretament, de la Direcció general d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA), vivint en centres residencials, o bé en centres d'acollida i urgències, o bé en centres residencials d'acció educativa (CRAE).

L'objectiu de la DGAIA és anar perfeccionant uns recursos d'acollida on els menors puguin créixer i socialitzar-se en un entorn el més semblant possible al d'una llar familiar.

Amb aquest objectiu, des de l'administració catalana es prioritza l'atenció i seguiment en la pròpia família o l'acolliment en la família extensa o en famílies alienes, quan alguna d'aquestes opcions són possibles. Quan cap d'aquestes mesures és viable, els joves són internats en recursos educatius i es procura potenciar les residències de dimensions reduïdes i obertes, que utilitzen els recursos normalitzats de l'entorn (sanitaris, educatius, de lleure,...). El circuit d'accés a aquests recursos estableix un primer nivell de centres, els d'acollida, on els menors passen un període curt de temps (que no hauria de superar els 3 mesos) per a que els tècnics puguin fer el diagnòstic i derivar-los al recurs ordinari més adient. Aquesta vida més normalitzada i autònoma que poden proporcionar els CRAE, difícilment la trobem als centres d'acollida on el règim d'institucionalització és més rígid i intensiu. Tot i la voluntat normalitzadora, la lògica institucional marca un clima molt normatiu i sovint hiperprotector que dificulta l'adquisició d'una autonomia personal. S'han descrit molts casos de menors que es cronificaven en les institucions perquè, tal com ja observava E. Goffman¹⁵ en definir els centres de salut mental o les presons com a "institucions totals", el qui s'adapta a la institució perdent el seu esperit crític i la seva capacitat d'autonomia pot acabar convertir-se en un inadaptat social. Sigui com sigui, tant per l'experiència prèvia a la institucionalització en sí, com per la realitat viscuda com a infants tutelats, aquests nens i nenes arriben a l'adolescència i a la joventut amb un passat que els situa en desavantatge respecte als seus coetanis.

Aprofundim una mica més en les característiques que hem apuntat a l'inici:

- La desprotecció en la infància, és a dir, la carència d'unes figures parentals adultes que tinguin cura de tu i s'ocupin del teu creixement i la teva educació, genera una marca de vulnerabilitat molt profunda. Però, si al

15. Erving Goffman (1961, 4ª reimpressió 1992) "Internados" Amorrortu editores, Buenos Aires

risc de la desprotecció, hi afegim negligència o fins i tot maltracte intencionat, la seqüela emocional encara serà més forta i l'abordatge terapèutic es farà més necessari.

- La desestructuració familiar que porta a l'abandó dels fills normalment va associada a negligències greus, situacions de precarietat econòmica extrema, addicions a l'alcohol o d'altres drogues, malalties mentals, conflictes amb la justícia per activitats delictives, etc. Per tant, malgrat que l'assumpció de la tutela i la situació d'acolliment sempre es plantegi d'entrada com a transitòria, la dificultat per a modificar les condicions socio-familiars que han produït l'extrem del desemparament i la seva persistència en el temps fa que als nens i nenes ingressats de petits a la DGAIA els sigui francament difícil recuperar la convivència normalitzada amb la seva família i es vegin forçats a una emancipació prematura en assolir la majoria d'edat.
- La dilatació de la tutela en el temps, si bé proporciona un espai de confortabilitat, seguretat i d'acollida que ajuda als nens i nenes a trobar (i recuperar en alguns casos) un cert equilibri físic i emocional, poder-se dedicar a l'escola, el lleure o l'esport, també els acostuma a viure en un règim normatiu diferent a la resta d'infants. Per exemple, normes com no deixar mai un menor sol al centre afecta tant a nens i nenes com a joves de 17 anys, que de vegades patiran de manera força opressiva la presència constant d'un educador o educadora al seu costat. El règim de permisos, l'accessibilitat als espais de serveis com la cuina, el safareig o les dutxes, les sortides col·lectives, els horaris de TV i d'accés a Internet, etc. marquen un quotidià més semblant a un alberg que a una llar familiar. En aquest sentit, la sobreprotecció que ofereixen –i que, per una banda, és tant positiva– no facilita segurament hàbits d'autonomia ni d'autocontrol ni de seguretat en un mateix. Aquest fet, sens dubte, dificulta l'emancipació.

Menors que emigren sols

La immigració de nois menors d'edat, procedents del Marroc en gran majoria, que venen sols i es troben en situació de desemparament ha estat un fenomen sostingut a Catalunya en els darrers deu anys.

A partir de les conclusions principals del llibre de M. Comas i V. Quiroga (2005) Menors que emigren sols del Marroc a Catalunya¹⁶, constatem que es mantenen algunes de les tendències dels últims anys:

- Contràriament al que es pugui pensar, els nois de carrer que viuen en situació greu de desemparament a Marroc no són els que emprenen un projecte migratori.
- La majoria dels nois segueixen provenint de famílies estables i han estat escolaritzats fins als últims cursos de primària.
- Segueix arribant un grup de nois de famílies de classe mitjana, que s'ha mantingut escolaritzat fins a la secundària.
- Apareix un grup de nois de les zones rurals del sud que hauria emigrat amb el suport familiar.

16. M. Comas i V. Quiroga (2005) Menors que emigren sols del Marroc a Catalunya. Ed. Mediterrània i FJB

- La presència d'aquests menors del sud accentua la tendència a l'assentament, que ja s'anava observant en els nois provinents del nord en els últims anys.
- Les edats són quasi exclusivament les compreses entre els 14 i els 17 anys.

El paper de les famílies

Els nois de les zones urbanes del nord marxen sense el consentiment dels pares o amb un consentiment resignat davant la sensació de no tenir res millors per oferir-los. Mentre que en el cas dels fills de les famílies del sud, el viatge sovint és finançat per tot el nucli familiar, o acceptat i promogut per aquest.

Actualment, tant les famílies com els nois, sobretot a les zones urbanes del nord, compten amb tota la informació necessària per conèixer les condicions de vida a destí.

Un cop arribats a Catalunya, s'observa que la família juga un rol important des de la distància i la majoria dels menors mantenen un vincle molt viu amb ells. A més, molts dels menors compten amb familiars a Catalunya (sovint germans o cosins joves i en situació precària) i s'han posat alguna vegada en contacte amb ells.

Els itineraris a la Península

Es continua observant una manca de coordinació entre les diferents comunitats autònomes en matèria d'immigració. En aquest context de descoordinació administrativa, sí que tindria sentit parlar d'un "efecte crida" com a resultat de determinades millores en els sistemes de protecció. De fet, la informació sobre serveis i marc legislatiu corre a gran velocitat per les xarxes dels menors. En aquest sentit, Barcelona segueix essent el destí preferent. Molts dels nois acabats d'arribar s'adrecen a la policia perquè els orienti cap a les dependències de la DGAIA, confiant que allí seran protegits i resoldran la seva documentació.

En els darrers anys hi ha hagut un canvi de tendència notable: la mobilitat ha deixat de ser una característica definitiva d'aquest col·lectiu a favor d'una estabilitat creixent. Podríem dir que el model de "joves errants", que en un inici havia descrit a nois que es movien a l'aventura i en grup sense un horitzó clar, s'ha anat substituint per un patró migratori "d'adult treballador" que es dirigeix allà on compta amb una xarxa de coneguts i sap que hi pot haver possibilitats d'integració.

E. SUPORT SOCIAL I ACCIÓ COMUNITÀRIA

La societat humana és diferent d'un ramat d'animals perquè algú pot sostenir-te; [...] la societat humana va néixer juntament amb la compassió i la cura dels altres, qualitats úniques de la condició humana. La preocupació d'avui dia es centra en aquest punt: traslladar aquesta compassió a escala planetària. Sóc conscient que les generacions que ens han precedit han abordat aquesta tasca, però haurem de seguir per aquest camí, ens agradi o no, començant per casa nostra, per la nostra ciutat, ara mateix. No puc pensar en res que sigui més important que això. Hem de començar per aquí.

Zygmunt Bauman.¹⁷

Estudis etològics¹⁸ i interpretacions recents de les teories evolucionistes¹⁹ contradiuen la idea que la solidaritat i la compassió, les conductes de col·laboració i d'ajut, són exclusives de l'espècie humana.

Pel què apunten estudis recents²⁰, el que ha fet evolucionar i ha permès sobreviure a les espècies actuals no ha estat una cursa per la supervivència entesa com a competició d'uns individus en contra dels altres o la llei del més fort, sinó, més aviat, la capacitat dels individus supervivents per col·laborar, proporcionar i rebre ajuda (des de simbiosis produïdes a nivell cel·lular fins a organitzacions socials que aglutinen individus amb uns mateixos interessos tant complexes com sindicats, associacions, etc.).

17. Z. Bauman. Confianza y temor en la ciudad: vivir con extranjeros. Arcadia. 2006

18. F. de Waal. Filósofos y primates: la evolución de la moral del simio al hombre. Paidós. 2007.

19. L. Margulis. Planeta Simbiótico: Un nuevo punto de vista sobre la evolución. Editorial Debate (2002).

20. P. Hammerstein. Genetic and Cultural Evolution of Cooperation. Ed. MIT Press, Cambridge, MA, 2003.

Nowak M A, May R M, Sigmund K (1995) The arithmetics of mutual help, Scientific American, 272 (June 1995), 76-81

El Suport Social com a camp d'estudi.

A mitjans dels anys 70, apareix un nou camp d'estudi basat en la importància de les relacions socials en el benestar de la persona: el SUPORT SOCIAL.

Aquest nou camp compta amb uns precedents clars:

- Els estudis epidemiològics de finals del s.XIX i primers del s.XX sobre la influència dels factors socials en la salut mental de les persones van constatar les conseqüències negatives de l'aïllament i la desintegració socials en la salut i l'ajustament social²¹.
- Els estudis sobre l'estrès, la seva influència en el desenvolupament de la malaltia i el rol dels estils d'afrontament i l'accés a vincles socials compensatoris (suport social) com a factors protectors dels efectes negatius dels estressors psicosocials²².
- El moviment de la salut mental comunitària i el seu èmfasi en la importància dels vincles dels pacients amb el seu grup primari i l'ús dels recursos socials disponibles en la comunitat, en particular les fonts d'ajut informal, tant per a la prevenció com per a obtenir uns bons resultats en l'intervenció²³.
- Finalment, les elaboracions teòriques en l'àmbit de la psicologia comunitària²⁴ que eren reflex de l'interès d'aquesta disciplina en les qualitats de l'entorn social que ajuden a les persones a desenvolupar recursos i estratègies d'afrontament efectives, constituint desenvolupaments clau en la configuració del recolzament social com una àrea d'intervenció pròpiament dita.

Autors com Cassel (1974) o Cobb (1976) van centrar la seva atenció en aquest nou camp d'estudi. Per Cobb, per exemple, només podia considerar-se que existia suport social en aquelles relacions que aportaven a la persona el saber-se estimada, cuidada, valorada i formant part d'una xarxa de relacions que impliquen obligacions mútues.

Al llarg de gairebé quaranta anys les definicions sobre aquesta matèria han estat moltes i molt variades, però degut al caràcter complex i multidimensional del concepte, no ha estat possible consensuar-ne ni una de sola. Malgrat tot, Laireiter y Bauman (1992) han proposat que tota definició sobre el suport social hauria de contemplar els següents elements:

- La participació de la persona en la vida de la comunitat i de la societat (integració social).
- La xarxa de recolzament i els recursos de suport (fonts de suport potencials i actuals).
- El suport com una característica dels agregats socials i de l'entorn social (clima, entorn de recolzament).
- El suport rebut.

La funció del voluntariat en els programes de Referents i Acull aporta justament aquest valor de suport social informal, i és en aquest sentit que es considera un valor afegit en la nostra proposta d'acompanyament. Més enllà de la intervenció purament professional, els joves troben en la figura dels referents o acollidors, persones de la societat civil disposades a oferir-los un recolzament. Esdevenen persones de confiança amb les quals estableixen relacions afectives que els faciliten la socialització de forma afable, sentir en la pròpia pell el vessant amable de viure en comunitat. Vincular-se a les persones és la manera més directa de vincular-se al territori i sentir-se acceptat i part de la comunitat. Permet aprendre de les experiències dels altres i aportar-ne de noves, afavorint el sentit crític per afrontar l'emancipació, a la vegada que transmet seguretat i autoestima. Tots aquests valors són claus per a que el procés maduratiu d'aquests joves sigui satisfactori per a ells mateixos i puguin incorporar-se a la vida adulta amb les mateixes condicions que qualsevol altre jove que partia d'una situació més normalitzada.

21. Durkheim, 1897/1971; Simmel, 1902; Thomas i Znaniecki, 1920; Mc Kenzie, 1926; Park i Burgess, 1926; Faris i Dunham, 1939

22. Hinkle y Wolff, 1958; Lázarus 1966

23. Kelly 1966; Cowen, 1967; Fairweather i altres 1969

24. Barker, 1968; Arason 1974

“FRIENDS CAN BE A GOOD MEDICINE”

L'any 1979 va endegar-se un programa de prevenció de malalties mentals d'àmbit estatal des del Departament de Salut Mental de l'Estat de Califòrnia. Els seus promotors, per tal de dissenyar-lo, van demanar als responsables de programes locals d'intervenció amb malalts mentals què els feia falta, a més de diners, per implementar programes preventius des dels seus recursos. La resposta va ser lògica: aprendre a crear programes de prevenció, i rebre les eines i els recursos per a dur-los a terme.

Amb aquesta finalitat, els responsables del programa van endegar una recerca sobre les estratègies que fan servir les persones per millorar quan les coses no van bé. L'estudi va concloure que, la major part de les persones quan ens trobem en situacions de dificultat, tenim la necessitat de trobar a algú que hagi tingut una experiència similar i parlar-hi.

Els responsables del Departament de Salut Mental Califòrnia van anotar que el fet de poder compartir una preocupació és una necessitat humana, i que hi ha determinats col·lectius que poden tenir més dificultats que d'altres per a connectar amb altres persones que els puguin oferir un suport i un recolzament.

Així van promoure la campanya “Friends Can Be a Good Medicine”, dirigida a la població general, que duia el missatge següent: els sistemes de suport són importants pel benestar social i psicològic de la persona, en particular en èpoques de crisi, per això cal donar molta importància a les relacions i cuidar-les.

Sovint els joves tutelats i extutelats són infants i joves sobre els quals la població general només coneix el què en diuen els titulars de premsa, quan es veuen involucrats en esdeveniments dramàtics dels que ells en són víctimes, o bé associats a problemàtiques delictives o, en el millor dels casos per anuncis d'entitats benèfiques reclamant, bàsicament, suport econòmic per continuar atenent-los. Romanen invisibles i, només ocasionalment, algú es pregunta què se'n fa d'ells quan arriben als 18 anys.

Gran part de la població desconeix que són moltes les persones que, des d'entitats, públiques i privades, treballen a Catalunya i arreu de l'estat per ajudar a créixer i tirar endavant als infants i joves acollits a l'empara de l'administració. I que existeixen organitzacions dedicades a acompanyar als nois i noies que, després de passar per un període de temps més o menys llarg en el sistema de protecció d'infància, n'han de sortir com a adults emancipats.

La tasca que es fa des d'aquestes organitzacions acostuma a passar tant desapercebuda a la societat civil com els joves dels quals s'ocupen. Es tracta d'un treball no exempt de dificultats i que vol dels professionals un plus de compromís i entrega respecte a l'exercici d'altres tasques que cap salari (i menys els del sector social) pot pagar. Es tracta d'una feina de la que, si se'n veuen resultats, són necessàriament a llarg termini i que, per la filosofia de gran part dels recursos de no crear dependència als joves, els resultats gairebé mai s'arriben a veure, ja que el contacte amb els nois i noies es trenca quan surten del servei.

L'acompanyament d'aquestes entitats és, en general, un suport indispensable per als joves extutelats que en són beneficiaris. Els recursos que es posen a l'abast d'aquest joves han de respondre, sobre tot en els primers moments de la seva vida emancipada, a múltiples necessitats:

- Formació i recerca de feina.
- Supervisió i suport pel que fa al funcionament diari.
- Habitatge.
- Assessorament legal.
- Ajuts econòmics.
- Salut.
- Acompanyament emocional i suport psicològic.

El seguiment que ofereixen els professionals del sector, que en general va més enllà del que estrictament exigiria la seva feina, resulta molt útil i necessari pel jove, però es veu mediatitzat pel rol que un i altre ocupen en una relació professional-usuari i les condicions en les que es desenvolupa aquesta relació. En aquest context, hi ha

certes àrees, sobre tot de tipus emocional, a les quals els professionals no s'hi poden dedicar, a més dels límits derivats de la pràctica professional (comptar amb un número molt gran d'usuaris i exusuaris, atenció limitada a un horari i a un període, etc).

L'opció de l'Associació Punt de Referència passa per donar a conèixer la situació d'aquests joves en arribar a la majoria d'edat i involucrar la població en l'acompanyament a la seva emancipació.

L'acompanyament que pot proporcionar un voluntari admet característiques que la pràctica professional, normalment, no permet:

- La **gratuitat** (el voluntari ho fa perquè vol, no perquè sigui la seva feina).
- La **flexibilitat** (el voluntari, en no haver de fer complir una normativa més enllà del consens, disposa de més marge per a relacionar-se amb el jove).
- La **voluntarietat** (el jove també accedeix a aquesta relació perquè vol, no perquè l'obliga la seva presència en un recurs).
- L'**exclusivitat** (el referent o la família d'acollida ho són d'un jove en concret i de cap altre).
- La **disponibilitat**.

Aquests trets permeten als voluntaris accedir a àrees de la vida del jove a les quals els professionals no hi tenen accés, o bé d'accedir-hi de manera diferent, proporcionant un suport complementari a aquest jove.

F. L'ACOMPANYAMENT EDUCATIU: UN INSTRUMENT VALUÓS PER AJUDAR A CRÉIXER ALS ADOLESCENTS

L'acompanyament conduït per una persona voluntària que, en el cas de Punt de Referència, pot fer de referent o d'acollidor d'un jove que necessita determinades ajudes, és un tipus d'intervenció educativa molt poc explorat a Catalunya. L'acompanyament s'ha descrit més com a mètode educatiu que com a eina per a la integració social i, de fet, són dues cares de la mateixa moneda: atès que l'educació, tal com defensa Durkheim, persegueix situar al subjecte en un espai i un temps determinat, la connexió amb allò social serà l'objectiu últim de la intervenció. L'educació busca suscitar les maneres socialment necessàries per a la incorporació del subjecte en la societat, per aprendre les habilitats que la societat li exigirà.

L'any 2001, la Fundació Jaume Bofill va publicar un petit llibre, fruit d'un seminari amb educadors i educadores de carrer amb una llarga trajectòria professional, que pretenia sistematitzar les metodologies d'una intervenció socio-educativa²⁵ oberta i feta des dels espais de proximitat, per tal de trobar la clau per ajudar a orientar als adolescents que travessaven per situacions de dificultat social. En aquell text s'explora el treball comunitari com a estratègia òptima per a la reconexió amb les xarxes normalitzades d'aquells que se'n troben aïllats, s'apunta el treball per projectes, les propostes en les que el subjecte és el protagonista del seu canvi, però sobretot es defineix l'acompanyament educatiu com a estratègia òptima per a intervenir amb un col·lectiu que, normalment, no formalitza les seves demandes i amb el qual és difícil intervenir des de la lògica freda de la prestació de serveis.

Malgrat l'esforç de sistematització d'aquest llibre i en d'altres textos, existeixen actuacions del camp social, educatiu, clínic o formatiu que utilitzen l'acompanyament, fent un primer esforç d'acotament conceptual, que encara cal afinar més per tal que sigui operatiu. En base a les reflexions sobre la pròpia pràctica i a les lectures realitzades, l'equip de Punt de Referència hem escollit els següents punts per a descriure com l'entitat entén l'acompanyament social que duu a terme.

L'**acompanyament socioeducatiu** pretén promoure el canvi en persones que tenen la seva xarxa social debilitada, o que es troben en una situació de desavantatge i, en conseqüència, en un punt de partida gens òptim per a l'emancipació.

25. FUNES, J; COMAS, M (2002) Educadors i educadores de carrer, de l'opció ideològica a la técnico-metodològica. Col. Finestra Oberta. Fundació Jaume Bofill.

En comparació amb d'altres models d'intervenció, l'acompanyament socioeducatiu té unes característiques específiques que no es donen en cap altra relació educativa ni terapèutica i que són les que el fan útil com a estratègia de treball. Són les següents:

- El vincle d'acompanyament socioeducatiu estableix una relació interpersonal de tu a tu, generosa, en que la vinculació emotiva hi juga un paper rellevant. Hi ha un compromís pel fet d'estar disponible, interessat en l'altre. El respecte i el reconeixement mutu és el fonament que enforteix aquest vincle.
- La baixa formalització i burocratització de la relació a diferència del que succeeix en un marc institucionalitzat. Malgrat això, l'acompanyament es regeix per unes pautes que han estat consensuades entre les parts.
- L'apoderament: la presa de decisions sempre és del subjecte, en aquest cas, del jove. L'acompanyant demostra a l'acompanyat que confia en les seves pròpies capacitats de resolució dels problemes.
- La connectivitat: l'acompanyament proporciona indirectament recursos pràctics, formatius, d'habitatge, laborals i de lleure. Obre la curiositat i l'interès del subjecte, a més de facilitar la seva connexió amb xarxes normalitzades.
- La intenció educativa. Això distingeix aquesta relació d'una relació d'amistat. En una relació d'acompanyament hi ha algú que acompanya i algú que es deixa acompanyar. Cadascú ha d'ocupar el seu lloc i reconèixer el de l'altre. La relació vol promoure un canvi, per això parlem d'intencionalitat educativa. Acompanyar no és només fer companyia, passar l'estona... per a això ja hi ha els amics.
- L'equilibri entre l'autonomia i el control; el fet de participar de la vida del subjecte, saber què fa, què li preocupa o què desitja, però respectant en tot moment la seva intimitat.

Alguns d'aquests punts són especialment significatius en la pràctica d'acompanyament que es realitza a Punt de Referència i, per això, volem dedicar-hi una especial atenció:

El Vincle

En quin moment la relació d'acompanyament esdevé vincle? Hi pot haver acompanyament sense vincle? Responent a aquests interrogants avançarem en la definició de vincle. Més endavant, en la presentació de resultats de la recerca, podrem constatar la gradació d'intensitats en aquest "acompanyament vinculat" que promou l'entitat.

El vincle sempre té un component afectiu i emocional i, en canvi, la relació d'acompanyament es pot donar, i de fet s'inicia, sense haver-se construït encara aquests llaços afectius. Una relació d'acompanyament pot tenir una gran incidència en el subjecte, de la mateixa manera que tothom recorda aquell professor o aquella professora que el va marcar de jove malgrat que no hagi tornat a veure'l. El vincle, en ser de naturalesa emocional, ha de ser volgut per les dues persones que l'estableixen: quan aquestes dues persones ja no s'han de trobar perquè toca (perquè des de l'entitat hi ha un seguiment o perquè senten que han de rendir-li comptes), sinó perquè volen (perquè pateixen l'un per l'altre, perquè els fa il·lusió compartir certes novetats) podríem dir que s'ha donat el pas de la relació socioeducativa d'acompanyament a una vinculació més perdurable.

El vincle s'estableix quan en una relació d'acompanyament es donen les següents variables:

- **Quan és una relació voluntària** per les dues bandes. En el nostre cas, tant els referents com els acollidors són persones voluntàries i els nois i noies que participen en la relació també hi acudeixen voluntàriament. El fet que la majoria de joves ja hagi assolit la majoria d'edat (de fet només el 10% encara estava en un recurs educatiu per a menors quan va entrar en contacte amb Punt de Referència) encara dona més força a aquesta decisió que hom pren per iniciativa pròpia.
- **Quan el jove té coneguts en la xarxa del voluntari-referent i participa d'aquesta xarxa i, a la inversa**, quan el referent també coneix amistsats i participa de la xarxa del joves. Malgrat que el vincle sigui una relació de dos, tal com s'ha dit abans, aquest s'enforteix quan l'un obre les portes del seu entorn a l'altre: quan li mostra la confiança suficient per a presentar-lo a les amistsats, la família, els companys de feina, etc. Si d'aquí en sorgeixen vinculacions entre les xarxes o no és quelcom independent a la creació de vincle.
- **Quan s'acompleixen les expectatives.** Val a dir que la tasca de l'entitat amb les entrevistes i la formació prèvia contribueix a reajustar les expectatives i, per tant, les dues parts inicien la relació sabent molt bé què en poden esperar i quines són les regles del joc. El seguiment posterior ajuda a evitar malentesos, frustracions o conflictes personals.
- **Quan ambdós senten que hi guanyen**, és a dir, quan al costat de l'acció de donar hi ha una sensació de rebre. Aquesta reciprocitat en la circulació de béns simbòlics com el temps, la informació o la companyia, serà bàsica per tal que la relació no es desequilibri.

- **Quan hi ha un reconeixement de l'altre i un respecte mutu.** Això vol dir interessar-se pel que és ara cada persona i pel que duu com a bagatge cadascú, per les seves referències culturals i les seves projeccions, sense fer-ne judicis valoratius precipitats o desqualificadors, sinó intentant copsar el context de partida de cadascú. Normalment els referents provenen de contextos socioculturals molt distants als dels joves, no només dels que són estrangers o fills i filles de famílies immigrades, sinó també respecte als nois i noies catalans que han viscut en uns entorns de precarietat i han estat sota la tutela de l'administració. En aquest aspecte també és molt important la reciprocitat: no pot ser que l'interès pel món de l'altre sigui només en una direcció.
- **Quan hi ha una vinculació afectiva:** en realitat hi ha vincle quan hi ha estimació. En certa manera, sempre podem dir que educar és estimar, perquè sense un interès sincer per l'altre no hi pot haver educació de veritat. Per tant parlem d'un amor que no és ni el de la parella, ni el dels pares pels fills, ni, en un principi, el de l'amistat. Quan més amunt hem citat la importància de les expectatives també fèiem referència a aquest tipus d'expectatives. Cal que les dues parts, jove i referent, tinguin clar què volen posar-hi en joc, fins on arriba el seu compromís i la seva entrega. És evident que la salut d'aquesta relació, com totes, passa pel fet que ambdós membres en tinguin clars els límits i el què esperen de l'altre. En aquest sentit la franquesa, la sinceritat, la capacitat d'abordar de cara els temes conflictius serà fonamental per a una bona relació.
- **Quan la relació es manté** un cop finalitzat el temps que dura el projecte. En aquesta perdurabilitat s'està materialitzant la disponibilitat, "sempre podràs comptar amb mi", i la voluntarietat, "ara ens trobem perquè volem i la relació és més tranquil·la". En aquest punt podem establir un paral·lelisme entre els corrents del *mentoring* i el *befriending* ja citats anteriorment: el primer es defineix per la seva incidència puntual i intensa en un moment determinat d'especial dificultat d'un subjecte, i el segon ja introdueix la dimensió d'una relació més o menys estable i que perdura en el temps.

Les aptituds de joves i voluntaris

Un cop descrita la relació d'acompanyament i el vincle que se'n pot despendre, és fàcil deduir que hi ha unes persones amb més predisposició a establir aquest tipus de relacions que d'altres. Pel que fa als voluntaris C. Rogers²⁶ (1961) ja va establir les condicions que ha de tenir qualsevol persona per establir amb una altra una relació d'ajuda, sigui professional o no:

1. Respectar el ritme de l'altre.
2. Responsabilitzar-se de si mateix.
3. Actuar segons els propis sentiments: autenticitat i genuïnitat.
4. Acceptació incondicional: valoració i respecte.
5. Expressar els propis sentiments i idees: confrontació i transparència.
6. Empatia: entendre i comprendre els sentiments positius i negatius de l'altra persona, percebre'ls i comunicar-los.

Concretament, i reflexionant a partir de la pràctica concreta de Punt de Referència, hi ha alguns trets de personalitat que haurien de tenir els voluntaris i que són irrenunciables. Serien els següents:

- La paciència; és a dir, la capacitat d'entendre que el jove necessita un temps per a obrir-se en una relació que s'inicia de forma artificial i que caldrà un ajustament mutu als ritmes de cadascú.
- La tolerància; és a dir, una certa flexibilitat per encaixar les incerteses i per assumir que no tot està sota control ni és predictable.
- L'empatia; la capacitat per a posar-se en el lloc de l'altre, sempre amb un cert distanciament per no acabar patint els problemes en pròpia pell ja que això bloquejaria la capacitat d'ajuda.
- La maduresa emocional per a saber encaixar frustracions, exigències, excessos i saber ressituar la relació.
- L'autoritat moral, és a dir, la capacitat de fer complir els límits que prèviament s'havien pactat.
- Les habilitats comunicatives per a facilitar la relació amb una persona respecte la qual hi ha una gran distància cultural.
- La curiositat i l'obertura personal suficient per tal de trencar prejudicis o creences preestablertes respecte a l'altre, i també respecte a un mateix, que perjudicarien la relació.
- La diferència d'edat facilita una relació més clara entre l'acompanyant i l'acompanyat tal com l'hem anat definint.
- La capacitat d'acceptar l'altre tal com és sense esperar que sigui tal com voldríem.

26. Rogers, C (1961/96) el proceso de convertirse en persona. Mi técnica terapéutica. (10 reimpresión)
Barcelona: Paidós.

Per contra, hi ha algunes postures que dificulten aquesta relació d'acompanyament i fins i tot l'arriben a fer impossible:

- El fet de pensar que el jove parteix de zero o no sap res, sense tenir en compte el seu bagatge personal.
- La rigidesa, tant en la percepció de l'altre com en la gestió de la relació: exigències, límits massa estrictes, plantejament d'objectius inassolibles, etc.
- No tenir temps de dedicació: aquest factor, que aparentment pot semblar menor, és el que hi ha darrera de força relacions d'acompanyament que no acaben en vincle. Tal com l'hem descrita, aquesta és una relació que es construeix a poc a poc, amb el tracte freqüent i mai de forma precipitada.

Val a dir que es tracta de posicionaments inicials que convé detectar d'entrada i que s'aniran reconduint en les sessions formatives inicials i en les de supervisió. Les emocions i el caràcter són quelcom que també es pot anar modelant.

De fet, cada un d'aquests posicionaments inicials s'acabarà traduïnt en el que José Antonio Marina²⁷ descriu com a estils educatius o estils de criança, definits en base a dues dimensions bàsiques: exigent/no exigent i càlid/fred. Combinant aquestes dues dimensions trobarem quatre estils fonamentals:

- a) exigent + fred = estil autoritari.
- b) exigent + càlid = estil responsable.
- c) no exigent + càlid = estil permissiu.
- d) no exigent + fred = estil no implicat

Nombrosos estudis demostren que la barreja de calidesa i exigència produeix els millors resultats, i ajuda a adquirir competència instrumental, així com també habilitats socials i personals.

D'altra banda, pel que fa als joves, també n'hi ha de més predisposats que d'altres per a aquest tipus de relació. Es tractaria de joves oberts, que han entès el què els ofereix el projecte i s'hi avenen voluntàriament, que valoren la diferència d'edat en una relació intergeneracional. La resiliència, és a dir la capacitat que han tingut molts d'aquests nois i noies al llarg de la vida d'afrontar positivament les dificultats i extreure'n un aprenentatge que els ha ajudat a créixer, lligada a un cert optimisme de viure, facilitarà molt la relació.

Expectatives de l'acompanyament

Allò que els joves busquen en aquesta relació d'acompanyament és conèixer noves experiències i realitats; obrir la seva xarxa social i connectar amb gent d'aquí. Rebre ajuda allà on es troben bloquejats, un suport que trobaran tant en l'equip tècnic de l'entitat com en la persona voluntària. Aquests joves busquen poder comptar amb algú que els orienti quan tenen dificultats.

Generalment, els voluntaris tenen dipositades les següents expectatives en aquesta relació d'acompanyament: poder ajudar als altres, ser motors de canvi social, fer alguna cosa útil i sentir la gratitud personal i social per aquesta tasca altruista; establir noves relacions, apropiarse a altres realitats i cobrir certs interessos professionals. També es cerca, com en tota relació educativa, la perpetuació dels propis interessos a través de l'altre; la satisfacció de sembrar en l'altre alguna cosa que ens transcendeixi.

La clau de l'acompanyament és facilitar les connexions amb xarxes operatives que puguin ajudar al jove. Per posar un exemple: no es tracta només de resoldre les seves ganes de fer esport sortint una estona a córrer amb ell, sinó presentar-li algun grup més o menys formal amb qui pugui tenir afinitat per la pràctica esportiva. No es tracta de resoldre les seves dificultats amb l'idioma donant-li classes de català sinó acompanyant-lo als centres que es dediquen a l'educació d'adults, de manera que la intervenció en aquest sentit sigui més àmplia. Un dels objectius de l'entitat és posar en contacte persones que provenen de xarxes que espontàniament, i per l'estratificació social de la nostra societat molt menys cohesionada del que voldríem, mai s'haurien trobat.

27. J. A. Marina (2007) *Aprender a convivir*. RBA (3ª ed.), Madrid

L'acompanyament als que acompanyen

Un dels èxits dels projectes de Punt de Referència ha estat l'acompanyament proper i constant que s'ha fet als voluntaris al llarg de tot el seu itinerari. S'ha partit de la idea que calia oferir a aquests voluntaris un espai de supervisió, tant grupal com individual, on poder compartir i sempre que fos possible resoldre, els nusos d'una relació que, lògicament, presenta les seves complicacions.

- El rol i les funcions dels professionals envers els voluntaris han consistit en:
- Oferir un recolzament professional constant tant als joves com als voluntaris, les 24 hores del dia tots els dies de l'any.
- Ajudar a reconstruir les expectatives de la relació.
- Donar recursos personals i estratègies als voluntaris per tal que puguin conduir la relació de manera adequada.
- Facilitar espais de coneixement compartit.
- Mediar en la relació entre el voluntari i el jove.
- Seleccionar les persones idònies per a participar en el projecte.

És interessant aprofundir una mica més en les sessions de grup, on el professional esdevé un conductor de la dinàmica tot i que els qui aporten continguts a debatre, possibles respostes, contenció a les angoixes i inquietuds, i un reforç positiu, són la resta de companys i companyes que, com passa en els grups d'ajuda mútua, tenen una major capacitat d'empatitzar entre ells en les qüestions que es tracten en aquestes sessions grupals.

QUARTA PART

ANÀLISI DEL VINCLE

6. Resultats

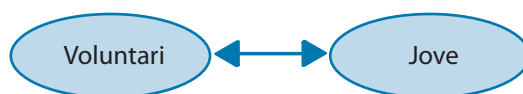
Es plantegen els resultats a partir dels quatre eixos plantejats a les hipòtesis:

- Acompanyament emocional.
- Acompanyament de tipus pràctic.
- Característiques personals i de la relació en si.
- Intervenció professional.

A. ACOMPANYAMENT EMOCIONAL

Definim acompanyament emocional com el suport que es dona afectivament als sentiments i emocions que viu el jove durant el seu procés d'emancipació. L'acompanyament s'ha consolidat quan el jove és capaç de reconèixer i manifestar els propis sentiments i emocions, i d'acceptar opinions sobre els mateixos. La capacitat de demanar ajuda també és un bon símptoma de la voluntat de ser acompanyat, tot i que sovint aquesta voluntat no es verbalitza explícitament i cal interpretar-la a través d'altres manifestacions del jove.

En aquest tipus d'acompanyament la relació és directament bidireccional entre els dos agents implicats.

En termes generals, els resultats que ens aporten ambdós programes en aquest àmbit són molt significatius. Tots els participants dels programes coincideixen en afirmar que els joves acaben manifestant tot sovint els seus sentiments i emocions, i que es realitzen moltes intervencions en aquest sentit. A més, es considera que, darrera de tots els aspectes pràctics de l'emancipació (que veurem més endavant), hi ha aquest acompanyament emocional de rerefons; les emocions estan presents en el desenvolupament del dia a dia en el jove i sovint les comparteix amb els seus referents o acol·lidors. Per tant, cal entendre aquest suport emocional no només des d'un vessant abstracte sinó també com a suport específic de la praxi de l'emancipació.

Segons els enquestats, més del 90% dels joves parla i evoca sentiments en la relació amb el seu referent o acol·lidor. Els joves participants del programa Referents afirmen en un 84% que els agrada parlar dels seus sentiments, mentre que els participants del programa Acull ho afirmen en un 73%. Només un 27% dels joves acollits manifesta obertament que no els agrada parlar dels seus sentiments.

Aquests valors prenen molta importància si tenim en compte dues premisses:

- D'una banda, que els voluntaris presentats als joves són persones desconegudes que apareixen de forma artificial a la seva vida i que es pretenen posicionar com a algú de confiança. Acceptar aquesta persona i apoderar-la d'aquest rol de confiança no és un exercici personal fàcil en un món on prima la individualitat i la desconfiança, els prejudicis i els estereotips.
- Per altra banda, sovint la cultura d'on provenen els joves -sobretot els de procedència nord i centreafricana- no estan acostumats a expressar els seus sentiments i no és una expressió que, ni socialment ni en el context familiar, es faciliti. Demanar als joves que facin aquest exercici de saber explicar les seves emocions i confiar-les a aquesta persona nouvinguda a les seves vides, és un doble esforç per a ells.

Específicament, al **Programa Referents** moltes de les estones que comparteixen referents i joves estan dedicades a tenir converses al voltant del jove, de la seva família i dels seus amics, en definitiva, de la seva xarxa més directa. Aquest tipus de converses, que es donen en més del 70% dels casos, es produeixen periòdicament i són un intercanvi viu que manté activa la relació.

👤 Voluntari Referents: *“Emocionalment em va suposar un desgast, patia per no haver previst els problemes i les seves accions i també perquè no recorregués a mi quan va tenir problemes. Més endavant va expressar que li feia vergonya demanar ajut o pensar que m’hagués fallat”*

En aquest sentit, cal tenir present que els nois i noies que participen en aquest programa són adolescents i que estan en un moment vital de construcció de la pròpia identitat i de reafirmació del propi jo, fet que segurament interfereix en aquesta capacitat de demanar aquest tipus d’ajuda. El sol fet d’expressar i compartir els seus sentiments amb el voluntari ja porta implícita la demanda d’opinió del tipus i tu què en penses?.

👤 Voluntari Referents: *“personalment va ser important adonar-me que ell podia confiar en mi, que quan tenia un problema em trucava, m’escoltava i intentava seguir els meus consells. El fet de veure que li podia oferir un ajut, un servei, per mi donava molt de sentit a la meva funció”*

Un altre aspecte de l’acompanyament emocional on es posa molt èmfasi és el que fa referència al projecte migratori. En aquest programa, un 76% dels referents enquestats considera que té coneixement i comparteix el projecte migratori del jove tot i que, a l’hora de fer-ne una construcció conjunta, aquest valor es redueix al 50%. El testimoni que aporten els joves enquestats ratifica les afirmacions dels referents. Malgrat això, val a dir que el projecte migratori es quelcom desdibuixat pels joves, i si ho entenem com a “projecte vital” encara és molt més difícil de definir; no només pels joves sinó per totes les persones en general.

Finalment, un altre aspecte que cal tenir en compte és que els joves no només comparteixen amb els seus referents aquelles emocions considerades negatives (desesperació, tristesa, angonya, etc.) si no que el 78% dels joves manifesten que els agrada compartir amb els seus referents les bones notícies i les emocions positives (superació, alegria, satisfacció, etc.)

Pel que fa al **Programa Acull** hem pogut constatar que no hi ha massa diferència en la percepció de l’acompanyament emocional respecte a la percepció dels participants en el programa Referents malgrat el nivell de convivència sigui molt més intens en el primer. Les dades que ens aporten els resultats d’aquest programa també posen de manifest la diferència entre el fet d’expressar els sentiments i emocions, que es troba en un 88% dels joves, i la demanda verbalitzada d’ajuda en aquest sentit, que és del 49%. Tot i això, més del 70% dels acollidors si que manifesten que els joves recorren a ells quan tenen un problema i, per tant, aquesta falta de verbalització de la demanda explícita d’ajuda perd valor ja que la pràctica del dia a dia planteja la resolució conjunta de les dificultats que van apareixent.

👤 Voluntari Acull: *“Hem parlat molt, en una conversa mai saps si t’està demanant ajuda o només li serveix per descarregar emocions. Emocionalment ha estat quasi com un fill més”*

👤 Voluntari Acull: *“Ell sempre parlava molt i havies d’estar molt pendent perquè enmig de les converses t’estava demanant consell i ajuda. Això m’ha suposat estar molt pendent sempre de les seves demandes i tenir temps per atendre’l”*

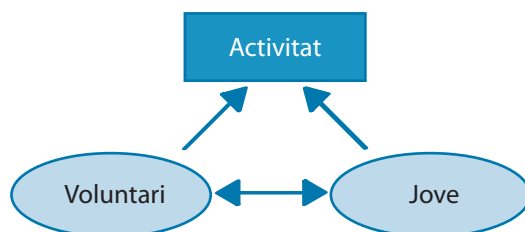
Els resultats dels joves enquestats també posen de manifest que un 81% han pogut resoldre els seus problemes amb el suport dels acollidors.

👤 Jove de l’Acull: *“No m’agrada parlar dels meus sentiments perquè em fa vergonya, però cada vegada ho faig més”.*

Igualment, el 90% dels joves enquestats aposten també per compartir les bones notícies i emocions amb els acollidors, tal i com ja ens hem trobat amb els joves del programa Referents.

B. ACOMPANYAMENT DE TIPUS PRÀCTIC

Entenem per acompanyament de tipus pràctic totes aquelles accions que es desenvolupen entre voluntaris i joves posant el punt de mira de la relació en una activitat externa de caire laboral, formatiu, legal, de salut, d'habitatge, etc:

Es tracta d'àmbits en els quals els joves poden requerir suport dels voluntaris degut a la complexitat del seu ritme quotidià, per la seva condició de jove, per la precarietat del seu context social i relacional. Cal recordar que l'equip tècnic professional de l'entitat ofereix assessorament i acompanyament sistemàtic en aquests àmbits.

Pel que fa a l'anàlisi del programa Referents val a dir que, en termes generals, molts referents perceben que fan poc acompanyament pràctic, sobretot pel que fa als àmbits legals, laborals, d'habitatge i de salut. Pel que descriuen els voluntaris, sembla que tot aquest vessant de suport ja queda cobert per la intervenció professional que els joves reben per part de l'entitat.

Així doncs, de l'anàlisi quantitativa se'n desprèn que:

- El 80% dels referents voluntaris no ha fet suport en l'àmbit d'habitatge.
- El 85% dels voluntaris d'aquest programa no ha fet suport en l'àmbit de salut, ni en temes de planificació familiar.
- El 57% mai ha fet recerca de recursos formatius, tot i que el 48% animen als joves perquè continuïn les accions formatives que realitzen.
- Entre el 75% i el 80% mai realitzen activitats al voltant de temes legals.

D'altra banda, si que hi ha un àmbit d'acompanyament en el qual la majoria de voluntaris consideren que són una eina vàlida: l'acompanyament en espais de lleure.

El 90% dels voluntaris ha considerat que, per tenir una bona relació amb el seu jove, els ha estat útil haver realitzat activitats de lleure conjuntes. Val a dir que els voluntaris constaten que fan aquestes activitats per tal que el jove les gaudeixi i que ells les gaudeixen en la mesura que veuen la satisfacció del jove, ja que només el 19% manifesta que les gaudeix personalment. D'altra banda, el 73% dels joves manifesten gaudir de les activitats de lleure que han desenvolupat amb els seus referents.

D'aquestes dades es desprèn que hi ha un alt grau de satisfacció de les activitats realitzades en l'àmbit de lleure i que esdevenen una eina d'apropament molt vàlida per a establir una bona relació entre jove i referent. Aquestes són algunes de les apreciacions que fan els voluntaris:

🗣️ Voluntària Referents: *"són necessàries. Ajuden a consolidar la relació i no requereixen tanta comunicació directa amb el jove perquè hi ha una activitat pel mig i quan no el coneixes gaire és molt més distès i dinàmic."*

🗣️ Voluntària Referents: *"les activitats de lleure són necessàries perquè faciliten el vincle personal."*

Per la seva part els joves comenten:

🗣️ Jove acull: *"Ella me ha sacado de casa. Yo antes iba del trabajo a casa y de casa al trabajo, ella me ha ayudado a salir más, a divertirme más"*

🗣️ Jove referents: *"Les activitats de lleure que hem realitzat m'agradaven perquè em generaven molta tranquil·litat i em sentia còmode"*

De totes les accions pràctiques que s'han proposat, la que fa referència al lleure és sens dubte l'eina més consolidada en les activitats d'acompanyament que s'han donat en el programa Referents.

Les activitats de lleure no poden ser considerades com a accions pràctiques tangibles com les legals, la recerca d'habitatge o de feina. Són un espai d'intersecció amb molts elements propis de l'acompanyament emocional, per això resulten tant gratificants i tant efectives a l'hora de reforçar el vincle personal.

Cal assenyalar que alguns dels resultats extrapolats de les enquestes poden semblar, d'entrada, contradictoris. Per exemple, pel que fa a l'àmbit laboral, un 50% dels voluntaris manifesta que donen suport al jove en la recerca de feina. Els joves, però, asseguren que només un 25% realitza activitats conjuntes amb el referent de recerca de feina. El que aquestes aparents contradiccions constaten és que referents i joves viuen de forma diferent la relació. En l'exemple concret que plantejem, el que pot succeir és que segons quines accions de recerca de feina poden ser valorades pel voluntari com a una activitat o consell clarament laboral, mentre que el jove pot passar-ho per alt o no ser prou conscient del suport que rep. Per tant, ens trobem davant d'una diferència de percepció de les accions conjuntes realitzades. També podria ser que l'enorme importància que la feina té per a aquests joves els produeix una sensació subjectiva que tota ajuda és poca i per això el suport que reben no els sembla mai suficient.

🗣️ Jove Referents: *"Decía que me iba ayudar a buscar trabajo, pero no lo hacía"*

Malgrat tot, les reiterades converses entorn les formes i actituds en l'àmbit laboral reconegudes pel 70% dels enquestats avalen l'existència d'un acompanyament també en aquest àmbit. Utilitzar el referent com a trampolí per a trobar feina no s'ha donat en gairebé cap cas, fet que crida l'atenció si tenim en compte la importància de la xarxa per a la inserció laboral. Tal i com apuntava el psicòleg i educador Jaume Funes en la segona sessió d'experts *"S'ha de tenir cura de no interpretar malament què volen ells. És real que el referent no està o que, com pensen tots els adolescents que conec, mai s'està prou per ells?. Cal distingir la visió que ells tenen de les coses de la que tenim nosaltres."*

D'altra banda, en Jose Alonso, insertor laboral, comenta que *"per aquests joves, el contacte amb un referent o acollidor ha de suposar una gran oportunitat, perquè tots sabem que les ofertes de treball acaben sortint, la majoria de vegades, de la xarxa relacional...Aquests joves necessiten padrins més que ningú i valdria la pena plantejar-se d'aprofitar més l'oportunitat que significa tenir un referent o un acollidor."*

Pel que fa al programa Acull, l'acompanyament en l'àmbit laboral és molt més visible i es desenvolupa en més gran mesura. Cal posar de manifest que els espais de convivència contínua generats per l'acolliment faciliten i permeten molt més suport pel que fa als aspectes pràctics en comparació amb les relacions del programa Referents. Dins l'espai familiar es dona la possibilitat que molts dels aspectes pràctics de la vida del jove es vagin resolent amb els acollidors. L'acolliment genera, inevitablement, més espais d'intercanvi, per la proximitat i la quantitat de temps invertit en l'estreta relació que es construeix.

Tot i això, es cert que en alguns dels àmbits descrits encara hi ha molt poc acompanyament per part dels acollidors cap als joves, sovint perquè els joves també compten amb el suport de l'equip professional i els resolen més fàcilment amb ell.

Així doncs, les dades dibuixen dues línies d'actuació:

D'una banda:

- El 78% dels acollidors assessora en canvis de feina i fa seguiment de la inserció laboral.
- el 81% han fet acompanyament i suport en cas de malalties comunes.

Per altra banda:

- el 81% dels acollidors no ha realitzat cap activitat en temes de formació, tot i que el 71% motiva als joves a continuar les accions formatives.
- El 50% no fa consultes de caràcter legal, i un 68% no ha realitzat cap gestió en aquest aspecte.

En aquest programa ens trobem que les activitats de lleure també són una eina important per a apropar als joves i als acollidors, ja que un 80% dels acollidors les consideren necessàries i, en aquest cas, a més les gaudeixen. Les activitats de lleure més freqüents són les realitzades a l'aire lliure (un 74%), i les activitats realitzades amb amics dels nuclis familiars (78%). Els joves en tenen una percepció similar, en aquest cas, ja que un 82% asseguren haver

realitzat activitats a l'aire lliure, un 63% ha realitzat moltes activitats amb amics del nucli familiar, i un 36% ho han fet algunes vegades.

👤 Jove Acull: *“Una actividad que recuerdo especialmente es mi cumple. Lo celebramos en casa de R., hicimos fotos y las tengo para siempre”*

👤 Jove Acull: *“Per mi és la meva família catalana. Ens veiem cada setmana, i si surten fora el cap de setmana sempre em truquen per si hi vull anar.”*

👤 Voluntari Acull: *“Les activitats de lleure les considero necessàries perquè permeten un millor coneixement de l'estil de vida de l'altre i perquè ofereixen espais relacionals de qualitat. Les he gaudit molt. Recordo una sortida de cap de setmana amb amics en bicicleta de muntanya. Veure'l banyar-se als rius, collint maduixes al bosc, i pedalejant amb la seva flamant bicicleta era una visió de felicitat.”*

Trobem alguna dada contradictòria, pel que fa a la valoració dels acollidors i dels joves. En els àmbits d'habitatge i de formació és on queda més palesa aquesta diferència, coincidint segurament amb els àmbits en els quals els joves esperen més i, per tant, hi dipositen més expectatives:

Un 57% dels acollidors considera que sí que resolen algunes consultes al voltant de l'àmbit d'habitatge, mentre que el 72% dels joves assegura que no fa consultes en aquest sentit. En aquest cas, cal tenir present que des de l'equip tècnic de l'entitat s'aconsella als nuclis familiars no treballar aquest aspecte ja que és molt delicat fer-ho dins l'espai d'acollida i pot perjudicar la relació familiar. Per això, és un dels àmbits que explícitament es treballa des de la intervenció professional. Això pot ser el motiu pel qual es doni aquesta diferència de valoracions. La lectura que fem és que les consultes que resolen els acollidors no són prou tangibles per part dels joves ni prou resolutives per a les seves necessitats i, per tant, no són vistes per a ells com a accions que els ajudin a trobar un lloc per viure.

Cal assenyalar que, un cop finalitza el període d'acolliment, alguns joves troben habitatge pel seu compte, fent servir la xarxa que ells mateixos han construït. D'altres, però, requereixen més ajut i se'ls posa en contacte amb serveis públics de recerca de vivenda per tal d'aconseguir una habitació de lloguer en un pis compartit.

👤 Jove acull: *“Jo m'hi vaig estar una mica més: buscava un pis de lloguer, no el vaig trobar i vaig tornar amb ells una parella de mesos més. Trobo que la durada està bé, encara que dos o tres anys més també estarien bé. A més, la meva família m'ha deixat la porta oberta per a tornar sempre que ho necessiti.”*

👤 Jove acull: *“L'acull és molt curt. Al principi costa, i quan t'hi comences a trobar bé has de marxar.”*

En temes de formació, tal i com ja s'ha apuntat anteriorment, més del 80% dels acollidors considera que no ha fet cap activitat en aquesta línia, tot i que el 73% dels joves assegura demanar informació sobre aquest tema. A més, els joves comenten que un 68% dels acollidors els animen a continuar la formació i que el 72% rep la seva ajuda en les matèries en les que hi tenen dificultats. Aquí es produeix, segurament, l'efecte contrari a l'esmentat abans en l'àmbit d'habitatge. Els acollidors consideren que fan poques activitats en aquest àmbit, que ells mateixos valoren com un dels més importants per a aconseguir una emancipació amb garanties i projecció de futur pels joves. Tenint en compte la importància de la formació per aconseguir una bona posició al mercat de treball, els acollidors consideren que les intervencions que fan en aquest sentit no són les suficients per aconseguir una millora en les competències del jove en el camp laboral. D'altra banda, cal tenir present que la major part dels joves parteixen d'un nivell formatiu baix o relativament baix i que qualsevol acció formativa suposa per a ells un esforç més gran que per a una altra persona més formada. Potser per això, valoren molt més aquestes petites intervencions dels acollidors en l'àmbit formatiu.

Un altre punt a destacar és que els joves estrangers, que excepte casos molt concrets, tenen moltes dificultats d'expressió i comprensió del català i del castellà, milloren considerablement les seves competències lingüístiques a mida que la seva relació amb els voluntaris avança.

C. CARACTERÍSTIQUES PERSONALS I DE LA RELACIÓ EN SÍ

Una de les hipòtesis de treball planteja la importància de trobar persones amb capacitat de exercir el rol de referent adult que se'ls encomana i posa de manifest com les característiques personals dels voluntaris poden afavorir o dificultar aquesta proposta d'acompanyament. També pel que fa al jove, aquestes característiques personals poden ser determinants. I, finalment, la manera com es construeix la relació i com s'assenta a la pròpia xarxa de relacions per ambdues parts, pot garantir en més o menys mesura la continuïtat de l'aparellament i la seva utilitat.

Algunes de les qüestions plantejades al qüestionari van orientades, doncs, a donar resposta a aquests plantejaments de partida.

En aquest sentit trobem moltes similituds en les respostes que han donat els referents i els acollidors i, també, en les que aporten els joves participants d'ambdós programes.

Característiques dels voluntaris

Pel que fa a les característiques personals, els voluntaris coincideixen en atribuir-se positivament a ells mateixos adjectius com:

- Extraversió.
- Disponibilitat.
- Pacència amb els ritmes de l'altre.
- Empatia.
- Capacitat de resolució i d'escolta.
- Il·lusió, creativitat, respecte.

🗣️ Voluntària Acull: *“En assumir el paper de marassa, he notat que ell s'hi ha recolzat molt. Intentar ser propera i facilitar l'expressió de temes de preocupació: feina, diners, habitatge...”*

Així mateix, els propis voluntaris destaquen característiques personals que els han dificultat el bon funcionament de la relació:

- Introversió, timidesa.
- Poca constància.
- Impaciència.
- Manca d'empatia.
- Falta de temps i disponibilitat.
- Excés o dèficit d'autoritat, seriositat.

Des del punt de vista dels joves, també trobem perfils similars en les respostes dels que participen en els programes Referents i Acull.

Dels seus referents o acollidors, els nois i noies en destaquen positivament els següents atributs:

- Tenir paciència.
- Saber escoltar, aconsellar i ensenyar.
- Tenir bon caràcter, ser tranquil i amable.
- Ser alegres.
- Ser respectuosos.
- Ser oberts, extravertits.

🗣️ Jove de Referents: *“El que més m'agrada del referent és que va ser com un amic, era molt amable i obert. M'agradava que em donés consells.”*

D'altra banda, cal assenyalar que als joves els ha estat en general molt difícil concretar característiques negatives dels voluntaris, però tot i així destaquen negativament els atributs següents:

- El control que exerceixen sobre ells.
- La poca disponibilitat.
- La confrontació en determinats temes, que genera distanciament.

👤 Jove de Referents: *“Lo que menos me gusta del referente es que decía que me ayudaría pero no lo hacía”.*

👤 Jove de l'Acull: *“En general todo bien pero en temas de religión y de la mujer no nos entendemos, nos respetamos pero no nos entendemos... pensamos diferente”*

Característiques dels joves

Respecte a les característiques dels joves, els voluntaris dels dos programes també coincideixen en atribuir-los positivament els atributs següents:

- Ser obert i comunicatiu, extravertit, sociable.
- Responsable.
- Curios, motivat per l'aprenentatge, intel·ligent.
- Reflexiu.
- Honest, sincer.
- Respectuós.

Consideren, d'altra banda, que poden afectar negativament en la relació els següents atributs:

- Ser introvertit, tímid, poc comunicatiu.
- Tenir dificultats lingüístiques i d'expressió.
- La manca de cura del propi cos i de l'entorn.
- La poca habilitat social.
- Ser invasiu.
- Ser victimistes.

👤 Voluntari Referents: *“De les característiques del jove han afavorit la relació el seu caràcter amable i disposat, i l'ha dificultat la seva timidesa”.*

👤 Voluntària Referents: *“Ha afavorit la relació que és una noia que necessita carinyo i ho demana, que és simpàtica i que ens entenem. I ha dificultat la relació la falta de temps a compartir amb algú que té una vida tan diferent a la seva.”*

Una altra consideració respecte als joves que han participat en aquests programes i que apareix com a punt clau en les trobades amb experts és el perfil dels usuaris. Tant l'Acull com el programa Referents no estan pensats per a nois o noies amb trastorns emocionals greus ni amb trajectòries socials massa conflictives.

L'antropòloga Marta Comas apunta en aquest sentit que *“aquests nois i noies són bastant la crema del col·lectiu. És el que en queda de manifest quan als qüestionaris es fa referència a les característiques personals que han facilitat la relació. Mai ha sortit a la llum cap de les dificultats que sovint apareixen relacionades a aquest col·lectiu, del tipus ve emporrat o s'ha emportat unes bames del Corte Inglés. Els seus expedients estan nets, destaquen per la seva independència, la seva autonomia.....Part de l'èxit no és que els joves són molt escollits?”*

En aquest sentit, en Segundo Moyano, pedagog, afirma: *“Funciona amb aquests nois però amb altres no tindria sentit.....el cafè per a tothom no és possible.”*

En Sergi Gabernet, treballador social, conclou també: *“Nosaltres fem una selecció dels joves però no podem oblidar que ells també fan la seva selecció dels recursos, sobretot si són programes voluntaris com aquests que planteja Punt de Referència.”*

Característiques de la relació i valoració.

Davant de les qüestions relacionades amb les característiques de la relació hem trobat força acord entre voluntaris i joves a l'hora de descriure alguns atributs que faciliten la relació inicial i la vinculació final, i d'altres atributs que dificulten i obstaculitzen el bon procés de la relació.

Tothom afirma que la predisposició, la pròpia història, les característiques personals i la situació puntual que viu la persona determina en gran mesura l'èxit de la relació entre jove i voluntari. En aquest sentit, queda reafirmada la importància de mantenir un procés de selecció de voluntaris a través d'entrevistes semi estructurades i el consens

posterior en el treball de decisió de l'equip. A més, es considera imprescindible preservar un espai d'observació dins del període de formació que permeti a la professional que condueix el grup anar confrontant el perfil de cada voluntari, valorar-ne la seva participació i amb quin perfil de jove pot funcionar millor.

També amb els joves cal mantenir totes les tutories prèvies que es realitzen en el marc de la primera acollida, per tal de conèixer el perfil i la demanda real del jove i per ser el màxim de precisos possible en l'assignació d'un voluntari.

En termes generals, podem afirmar que tots els participants dels dos projectes d'acompanyament que han respost els qüestionaris fan una valoració satisfactòria de la seva participació tant al programa Referents com al programa Acull.

En tots els casos consideren que l'experiència no els ha deixat indiferents, que els ha aportat moltes coses, majoritàriament positives, i que els ha permès un aprenentatge molt enriquidor per a un mateix. És a dir, es posa de manifest l'intercanvi que es produeix en aquestes relacions. Es confirma que la relació no és unidireccional (del voluntari cap al jove) sinó que, tot i ser asimètrica, cada una de les parts en treu un aprenentatge i aporta un coneixement.

En la sessió qualitativa de treball que vam realitzar (posterior al buidatge dels qüestionaris), els joves coincideixen a afirmar que el referent o la família són un bon pont de relació social, ja que els permet ampliar la seva xarxa personal amb persones que pensen que els podran donar un cop de mà en un moment donat que ho necessitin. Cal aclarir que els joves consideren que amplien la seva xarxa només pel fet de conèixer una sola persona (el referent) o un nucli familiar. Per a ells, aquest pas ja és un esforç important i no contempen en molts casos la possibilitat que aquest referent o acollidor els presenti tota la seva xarxa per tal que també s'hi integrin.

Per la seva part, els voluntaris que van participar a la sessió de treball qualitativa, coincidien també en el fet que és molt difícil connectar al jove amb la seva pròpia xarxa, per tal de facilitar la seva introducció a una xarxa més ben posicionada que la del grup d'iguals del jove. Tot i que una voluntària que va donar suport als joves en respondre els qüestionaris afirmava que, "quan els joves contestaven els qüestionaris aprofitaven qualsevol ocasió per agrair el fet de poder conèixer gent", la percepció que tenen els voluntaris de la obertura de la seva xarxa al jove és mínima.

👤🗣️ Voluntària Referents: *"Amb la meua xarxa ell sempre es sentia el diferent".*

👤🗣️ Voluntari Acull: *"És molt difícil connectar-lo a la xarxa. Amb els meus fills d'edats similars no han connectat per diferències vitals molt marcades."*

Pel que fa al **programa de Referents**, específicament, trobem que el 84% dels voluntaris consideren que han tingut una relació amb el jove bona o molt bona, i el 79% dels joves afirma estar molt satisfet de la relació mantinguda amb el seu referent.

Ambdós consideren que han après alguna cosa de l'altre i manifesten les següents aportacions mútues:

Els referents consideren que han après sobre el col·lectiu específic d'extutelats, la cultura d'origen (en el cas dels estrangers), els ha estat útil per establir ponts interculturals, trencar estereotips i evitar prejudicis socioculturals, i que han establert una relació d'afecte, tendresa i preocupació envers l'altre.

👤🗣️ Voluntari Referents: *"Crec que tenim una relació bona, els problemes que se li van presentant al jove de vegades més que obstaculitzar la relació la reafirmen, tot i que no sempre és així".*

👤🗣️ Voluntari Referents: *"Positiva però esperava poder-lo acompanyar de més a prop".*

👤🗣️ Voluntari Referents: *"L'asimetria és inevitable. No estem al mateix nivell, però penso que és bo reforçar les diferències. Primer volia introduir-lo al meu món, però després vaig entendre el que ell feia, les seves coses, com era la seva vida, la seva família, com treballa o com es diverteixen al seu país. Per a mi això ha estat fonamental."*

Els joves també afirmen, en un 79% dels casos, que han après alguna cosa dels referents i, en un 68%, que han aportat alguna cosa als seus referents.

Han après molts aspectes de caràcter cultural, i maneres d'actuar en el quotidià, entre altres aprenentatges. En el cas dels estrangers, gairebé tots consideren que els referents han après d'ells molts aspectes sobre la seva cultura i, per tant, s'ha donat un bon intercanvi cultural, respectuós i enriquidor.

👤 Jove Referents: *“De él y de la gente de aquí me gusta la manera de relacionarse entre hombres y mujeres”.*

👤 Jove Referents: *“Sobre la cultura musulmana, me preguntaba mucho, tenía ganas de aprender”.*

Cal assenyalar, en aquest punt, que el 60% de les relacions entre referent i jove continuen un cop finalitza el compromís amb l'entitat i aquesta és una de les valoracions més satisfactòries perquè evidencia l'establiment d'un vincle entre jove i referent i la satisfacció de l'experiència que han viscut.

Pel que fa al **programa Acull**, els resultats quantitatius que es desprenen dels qüestionaris no són massa diferents dels del programa Referents.

Un 65% dels acollidors participants valora com a bona o molt bona la relació i un 25% considera que ha estat normal. Constaten que els ha aportat un gran aprenentatge en temes culturals, coneixement de la situació de la immigració i dels adolescents i, també, en aspectes relacionats amb la convivència, la tolerància i el fet de compartir.

Voluntari Acull: *“Més coneixement de la problemàtica dels nois marroquins, certs aspectes de la cultura musulmana. El poder comparar l'adolescència d'ell amb la del meu fill....ser més humil...”*

Els acollidors acorden que s'han tornat més sensibles al col·lectiu d'extutelats i han estat més capaços de creure en l'altre. També, que ha suposat un bon exercici de superació de reptes i un acollidor explicita que l'Acull li ha donat “la possibilitat d'enriquir el meu patrimoni afectiu molt per damunt de tot”.

Respecte a les opinions dels joves, el 100% es mostra satisfet d'haver participat al programa i considera haver après alguna cosa dels seus acollidors. A l'hora, el 72% pensa que els acollidors han après alguna cosa d'ells i això els reconforta.

👤 Jove Acull: *“M'havien dit que els catalans eren racistes i amb ells he après que no tots ho són i no tinc tanta por com quan vaig venir”.*

Finalment, pel que fa a les expectatives que tenien els voluntaris i els joves abans de la seva participació en algun dels programes, les opinions han estat molt diverses tot i que, en general, valoren que hi ha hagut un sentiment de satisfacció un cop han passat per l'experiència, tant pel que fa al programa Acull com al Referents.

Les expressions literals en aquest sentit són molt diverses, per això ens ha semblat interessant fer-ne un petit recull:

👤 Voluntària Acull: *“Pel que fa a les meves expectatives fins i tot les ha superades, perquè no imaginava que la meua relació amb el jove pogués continuar fins a dia d'avui”.*

👤 Voluntari Acull: *“Ara crec que sí. Dic ara perquè al començament creus que serà alguna cosa més, no sé què. Però a mesura que va passant el temps potser no penses tant en les teves expectatives i, en canvi, penses més en les del programa i les del jove”.*

👤 Voluntari Referents: *“Pel que fa a les expectatives crec que te les marques tu mateix, fins on vols arribar, el projecte té unes bases a partir de les quals pots continuar treballant”.*

Algunes de les opinions dels joves respecte les seves expectatives són:

👤 Jove Acull: *“Lo que me encontré era mejor de lo que esperaba. No sabes que te puedes enamorar de esta gente. Recibi mucho cariño.”*

👤 Jove Referents: *“Ha sido bastante mejor, me dio cariño y muchas otras cosas que te hacen falta. Ha estado conmigo en los momentos buenos y malos.”*

🧑🧑 Jove Referents: *“Pensaba que iba a ser más formal y ha resultado muy informal”.*

Malgrat tot, també hi ha qui no ha vist satisfetes les expectatives que havia previst. En aquest cas, manifesten opinions com:

🧑🧑 Voluntari Referents: *“No vaig aconseguir ésser vist pel jove com a algú en qui confiar i amb capacitat d'aportar solucions a la seva vida”.*

D. INTERVENCIÓ PROFESSIONAL

Quan analitzem relacions entre voluntaris i usuaris sovint oblidem el paper que juga l'entitat com a agent mediador de la relació, malgrat que pot interferir molt significativament en el seu procés.

Per aquest motiu, un dels apartats del qüestionari ha estat especialment dedicat al suport i la tasca professional que s'ofereix als voluntaris i als joves, valorant l'ús que n'han fet, el suport que han rebut i les exigències que els ha suposat.

En el global de respostes emeses per voluntaris i joves tothom ha afirmat que la figura del professional en aquesta relació proposada (en un i altre programa) esdevé imprescindible i, en molts casos, ha estat el detonant que ha ajudat a fer decidir als voluntaris a emprendre aquesta activitat.

Cal assenyalar que, de tots els enquestats, només un voluntari ha considerat dolenta la intervenció professional i cal aclarir que és un voluntari que va participar el primer any del programa Referents, quan encara es tractava d'un projecte embrionari, amb un equip molt primerenc. La resta d'entrevistats ha considerat la intervenció professional entre molt bona i bona.

Més del 90% dels voluntaris d'ambdós programes consideren que el compromís que es demana és adequat, i que l'entitat els prepara correctament per tal que puguin assumir la funció que se'ls encomana. Tot i això, alguns aclareixen que quan es tracta de relacions humanes és molt difícil preveure tot allò que et trobaràs i que, per tant, hi ha dimensions de la relació per a les quals és difícil preparar ningú. És un risc, però, que els voluntaris sempre assumeixen comptant amb el suport de l'entitat.

L'espai de grup en el qual participen periòdicament els voluntaris també és molt ben rebut, ja que els facilita un intercanvi d'experiències i un enriquiment de la seva funció de referents o acollidors. Malgrat això, algun d'ells verbalitza que l'espai és massa teòric i que les sessions prèvies al moment de conèixer al jove assignat es fan molt llargues.

Algunes de les característiques que els voluntaris valoren més positivament del projecte és, precisament, l'acompanyament en si; el suport que han rebut i que els ha servit per treure's l'angoixa; la formació; la riquesa de les relacions humanes i el vincle que ha sorgit entre voluntaris, joves i equip tècnic.

🧑🧑 Voluntari Referents: *“La intervenció professional és essencial, necessària, útil, imprescindible”.*

🧑🧑 Voluntari Referents: *“Imprescindible! Sempre et descobreix les teves carències i et dona eines concretes per actuar”.*

🧑🧑 Voluntària Acull: *“Crec que sols no ho haguéssim pogut fer. Sempre tens molts dubtes i ajuda molt el poder parlar-ne”.*

🧑🧑 Voluntari Acull: *“L'espai de grup ha estat un factor enormement gratificant. Compartir els mateixos delers i objectius amb un grup amb coincidència d'objectius i principis ètics ha aportat un plus d'al·licients molt i molt satisfactori”.*

En canvi, s'ha valorat negativament el temps d'espera abans de tenir un jove assignat, la desmotivació davant les dificultats i la impossibilitat de dedicar-li més temps al jove i a la relació per ajudar a consolidar-la. Concretament, una voluntària de l'Acull assegura que el més difícil de tot és prendre la decisió de fer d'acollidora, i algun dels enquestats manifesta que a vegades és difícil trencar, en el jove, la percepció de ser un llogater.

Pel que fa als joves, trobem també molt acord en valorar que la intervenció professional els ha estat útil i que els ha ajudat a cobrir algunes de les demandes que amb el voluntari no podien resoldre.

🗣️ Un jove del programa Referents verbalitza, per exemple: *“te ayudan, pero te dejan a ti que hagas las cosas, así aprendes.”*

7. Conclusions: Algunes claus per entendre la química d'aquest vincle

*"Caminar amb l'altre sense esperar-ne res a canvi serà
justament el que possibilitarà recórrer el camí."
Pangrazzi*

No podem parlar de vincle en la recerca que ens ocupa sense parlar primer d'acompanyament en el sentit ampli del concepte. L'acompanyament conté un vessant educatiu, en tant que hi ha una pràctica quotidiana que educa, però no podem centrar-nos només en aquest vessant del concepte perquè implica molt més. L'acompanyament que es planteja en els projectes de Punt de Referència és global i permet apuntalar les bases per a poder parlar de vincle. És aquest acompanyament el que estimula el vincle, és la proximitat d'aquest acompanyament la que facilita l'aparició del vincle i, amb el temps, l'enforteix.

Alguns teòrics han anomenat aquest tipus de pràctica *acompanyament social*, i realment la definició d'aquest concepte s'ajusta al que entenem per acompanyament a Punt de Referència.

Per *Susane Bruyelles (1996)*, "acompanyar és acceptar, deixar-se interpel·lar per l'altre, és acceptar d'anar-lo a trobar sense projecte i sense una idea preconcebuda; és, sense cap mena de dubte i abans que res, aprendre a estimar-lo, a respectar-lo per ell mateix."

Acompanyar és donar una nova perspectiva a la persona i a la seva història, és creure en les seves potencialitats malgrat tot, és ajudar-lo a prendre consciència i a desenvolupar-se, sigui quin sigui el seu estat actual.

Per *UNIOPSS (1995)*, "acompanyar les persones és comprendre millor les situacions que tenen lloc i els seus comportaments. Es parteix de la hipòtesi general que escoltant les persones i ajudant-les a actuar serà possible evolucionar de mica en mica en les seves relacions amb els altres, el seu projecte personal i la seva relació amb la societat."

D'altra banda, J. Planella (2003)²⁸ destaca en un dels seus articles els pilars que fonamenten l'acompanyament social, i que resumim a continuació:

1. La necessitat de renovació: passar d'una intervenció assistencial a una proposta d'acompanyament social.
2. La proximitat: cal implicar-se amb l'altre per tal de poder ajudar-lo.
3. El reconeixement de l'altre com a protagonista de la seva vida. Partir d'una relació interpersonal fonamentada en la reciprocitat.
4. La participació activa: els aprenentatges vitals han de ser viscuts pels seus protagonistes, cal equivocar-se i viure les coses en la seva pròpia pell.
5. La circulació de la paraula: permetre l'espai perquè el protagonista pugui dir, demanar, fer sentir la seva veu a través de la seva pròpia paraula.
6. La idea d'itinerari: fer sortir a l'usuari de la seva vida cronificada. L'itinerari possibilita que la persona sigui conscient de la seva realitat, saber en quin moment vital es troba i cap a on vol anar.
7. La comunitat: cal reconstruir la xarxa comunitària de la persona per tal de sentir-se acceptat en un marc normalitzat

Amb l'anàlisi de les experiències de l'entitat es constata que el vincle és possible gràcies a l'estret acompanyament en un moment vital del jove canviant i decisiu.

28. Planella, J. Fonaments per a un a pedagogia de l'acompanyament en la praxi de l'educació social. Revista Catalana de Pedagogia vol 2. 2003.

Les claus del vincle

Hem començat l'apartat de resultats establint quatre categories a partir de les quals extreure l'anàlisi dels qüestionaris que, recordem, eren: acompanyament emocional, acompanyament de tipus pràctic, característiques personals i de la relació, intervenció professional.

D'aquestes quatre categories, plantejades amb intencionalitat, tres esdevenen els grans blocs que reflecteixen les variables relacionades directament amb el vincle. Tenim clar que per parlar de vincle hem de tenir en compte tots els elements d'anàlisi que es deriven d'aquests blocs, perquè d'una manera o d'una altra ens serviran per definir el concepte.

- Acompanyament de tipus pràctic
- Acompanyament emocional
- Característiques personals i de la relació.

En les relacions que plantejem a *Punt de Referència* la vinculació del jove al seu referent o acollidor ha de servir per a donar resposta, entre d'altres, a les necessitats de tipus pràctic, qüestions vitals que omplen el seu dia a dia. Ha d'ajudar que el noi o la noia pugui cobrir les seves necessitats personals, despertar la capacitat de trobar solucions, etc. Concretament, els joves que són atesos a l'entitat manifesten una clara necessitat d'ajuda en tres aspectes que consideren els pilars del seu futur: documentació+vivenda+feina. Per donar suport en aquests aspectes és important el coneixement sistemàtic i professional dels recursos, els requeriments legals, les possibilitats d'acollir-se a ajuts o beques, etc. Això fa que l'equip tècnic estigui més ben posicionat que els voluntaris. Així mateix, el jove, donat que des que va posar els peus a Espanya està indagant sobre aquestes qüestions té un coneixement específic que difícilment el voluntari pot superar. El que té el voluntari és la seva pròpia experiència, com a ciutadà autòcton, d'haver anat resolent aquestes qüestions al llarg de la seva vida. És en aquest sentit que cal assenyalar que el traspàs de coneixements no és unidireccional sinó que el jove també transmet coneixements al voluntari. Es produeix, doncs, un intercanvi d'informació.

A vegades l'intercanvi de coneixements pràctics es visualitza a través d'una relació asimètrica, que neix amb la voluntat del referent/acollidor d'oferir una ajuda i una predisposició del jove a ser ajudat. L'intercanvi es produirà de manera desigual, però ha d'existir. És un element necessari perquè dona sensació d'utilitat a ambdues parts, situa al jove i al voluntari en un espai de resolució dels aspectes que són importants i interessants per a cada un, i això afavoreix la construcció del vincle.

L'ajustament d'expectatives a allò que realment acaba essent l'acompanyament, és un dels punts forts de la metodologia de Punt de Referència. En primer lloc perquè ha sabut definir molt bé quina és la seva oferta dins la xarxa de recursos, i això ha facilitat les derivacions.

En aquesta relació asimètrica hi ha el perill que el jove se senti en deute constant amb el seu referent/acollidor. Suposa un perill perquè a cap persona li agrada sentir que està en deute amb l'altre, això pot conduir a sentiments de vulnerabilitat (necessito sempre de l'altre perquè jo no puc fer les coses sol), insatisfacció i baixa autoestima. Cal compensar aquesta asimetria per tal de positivitzar la relació d'ajuda plantejada. L'intercanvi de coneixement ha de ser desigual, doncs, però recíproc. La **reciprocitat** és la primera de les paraules clau per entendre la química del vincle. En la relació de dos, el jove també ha d'oferir els seus coneixements pràctics al referent/acollidor i adonar-se que també són útils per a l'altre. La transmissió de coneixements, d'ajudes o de necessitats seran diferents en cada un dels beneficiaris de la relació, però l'existència d'aquest intercanvi ha de ser sincer i fluid per aconseguir una bona vinculació entre ambdós. Cal donar, però també cal rebre.

En una relació de dos que esdevé vincle, també és imprescindible un intercanvi emocional; una altra de les categories plantejades. Les relacions que no entren en aquest àmbit més emocional no acaben conduint a un vincle entre les parts implicades. Aquelles relacions que només es basen en la resolució de les dificultats del jove sense entrar en el terreny emocional, poden portar a confondre a la persona referent o acollidora amb un "banc de recursos" que, un cop esgotats, no serveixi per res més. La proposta exclusiva d'acompanyament que s'ofereix al jove contempla també el vessant emocional. El vincle que s'arriba a assentar en la relació porta implícit un entorn de confiança, d'intimitat, de sentir-se còmode, de sentir-se acceptat i reconegut com a persona única i valuosa. El **reconeixement d'aquest caràcter emocional** de la relació és la segona paraula clau de la química del vincle.

El tàndem que es planteja entre aquesta relació, **d'utilitat en allò pràctic i d'acompanyament en allò emocional**, és el que dona l'especificitat a la relació, la tercera clau per entendre la química del vincle. La proposta d'acompanyament

que se'ls ofereix als joves és una proposta feta a mida, en exclusiva per a ells. Aquesta proposta procura crear un espai idoni, singular i únic que potenciï al màxim les seves habilitats i recolzi les seves dificultats per tal que puguin anar afrontant-les. És un espai difícil de trobar a d'altres recursos de la xarxa ja que els professionals no poden cobrir (ni segurament han de fer-ho) el vessant més emocional, ni la seva disponibilitat és tan àmplia com la del voluntari. Val a dir, a més, que la figura del voluntari ha de ser complementària a la del conjunt de professionals, i que en cap cas es pretén que aquesta figura voluntària substitueixi la tasca professional. Ben al contrari, sense la intervenció professional, la participació voluntària esdevé pràcticament impossible tal i com l'entendem a l'entitat.

Les relacions interpersonals afavoreixen l'aparició i la pràctica d'**habilitats socials i comunicatives**, i per tant faciliten la bona circulació per allò social. El petit exemple de la relació d'acompanyament que ofereixen referent i jove serveix de botó de mostra per a altres relacions. Tot allò que aprengui el jove en aquest espai li serà molt útil per a aplicar-ho en altres espais de relació; i si és capaç de bastir relacions constructives amb els altres, el/la jove se sentirà més segur quan circuli per allò social. La relació amb el seu referent esdevé un petit aprenentatge per a la sociabilitat, per a la integració al món de l'adult i per sentir-se acceptat i part de la comunitat. Com a éssers socials que som, practicar la sociabilitat en una relació que parteix de l'ajuda i de la comprensió equipara les oportunitats dels joves extutelats amb la dels altres joves que conviuen amb la seva família i tenen al seu abast persones adultes que poden fer aquest rol (pares o tiets, padrins, etc.). Amb un referent o acollidor el jove té a la seva disposició una persona que està al seu abast per socialitzar-se més enllà del seu grup d'iguals o de les relacions que es construeixen des de la necessitat (companys de feina, caps, professors, etc.). Pel referent/acollidor també serà un aprenentatge el fet de relacionar-se amb una persona diferent a les dels seus àmbits habituals de relació i, per tant, les actuacions en aquesta relació seran també diferents. Pel voluntari, doncs, és un exercici personal molt interessant per aprendre a relacionar-se, no només amb els que són més afins a ell/a, sinó també per aprendre a relacionar-se i conviure amb la diferència.

Entenem que aquesta relació voluntari – jove fomenta valors de tolerància, respecte, enriquiment, compromís, etc. Valors que sens dubte són molt vàlids per a una convivència positiva i enriquidora per a totes les persones que formen part d'una societat. La **sociabilitat** és, sens dubte, la quarta de les paraules clau per entendre el vincle. Clarament relacionat amb aquest concepte hem de tenir present un altre concepte, el de xarxa. La sociabilitat ens permet anar ampliant la xarxa social i aconseguir més oportunitats d'accés als nostres interessos, no només laborals, sinó també culturals, formatius, etc. Vincular-se a una persona és també vincular-se a la **xarxa** de la persona, i per això pensem que la possibilitat d'entrar en contacte amb altres xarxes socials és un altre element clau, el cinquè, en la construcció d'aquest vincle. Els joves i voluntaris esdevenen connectors entre la seva realitat i la realitat de l'altre. El fet d'ocupar el lloc de connector en l'entramat de xarxes socials, tal i com s'ha comentat en l'apartat anterior referent al marc conceptual sobre la "Teoria de Xarxes", esdevé quelcom molt enriquidor. Les persones que ocupen posicions de connectors de xarxes esdevenen individus especialment ben posicionats per a conèixer diferents maneres de funcionar i per accedir a un ampli ventall de recursos de tot tipus. Aquesta és la posició que ocupen els dos membres de la relació, tant el jove com el voluntari, esdevenint finestres que comuniquen un món amb l'altre.

Finalment, per comprendre el vincle, hem de parlar de la sisena i última clau, que és la **confiança**. El fonament per a una bona construcció de vincle entre dues persones rau en la confiança dipositada en l'altre. De la confiança se'n desprèn la proximitat, l'afecte, la predisposició vers l'altre, i la doble convicció que l'altre té per oferir i és capaç de rebre. La confiança ha de ser mútua, del referent/acollidor cap al jove, però també del jove cap al referent/acollidor. I també cap a un mateix: l'autoconfiança capacita a un mateix per relacionar-se amb els altres i construir vincles amb les persones. En reconèixer a l'altre com a igual i respectar-lo tal com és, s'obre la possibilitat de confiar-hi.

Hem de tenir present, en tota aquesta explicació, que hi ha una dimensió de la relació difícil d'explicar, i que s'inclou dins la categoria que hem establert a l'inici d'aquest capítol de característiques personals i de la relació. Un dels conceptes bàsics en aquesta línia, del qual encara no se n'ha parlat, és l'**empatia**. Les hipòtesis prèvies apuntaven que la relació entre ambdós es manté per l'equilibri entre l'autonomia i el control: participant estretament de la vida del jove, però mantenint un respecte per la seva intimitat. Recordem que el voluntari no exerceix un rol d'educador, ni el jove és un menor d'edat, per tant l'intervencionisme propi de tota relació educativa aquí és inexistent. Aquest equilibri el pot fer possible, entre d'altres, la capacitat d'empatia. En aquest cas, les paraules clau que s'han anat desenvolupant en aquest capítol, condueixen també a aquest concepte d'empatia: la confiança, el reconeixement de l'altre, l'intercanvi emocional, etc.

Segurament, l'empatia aporta a la relació tot aquells aspectes difícils de definir, però que acaben de donar la força suficient a la relació per tal que es desenvolupi positivament. Hi ha un "feeling", un "no sé què" que

predisposa a les persones a apropar-se l'una a l'altra. El vincle també té una part d'aquest “*no sé què*”: hi ha persones que, aportant totes les claus que hem apuntat en una relació, acabaran creant una vinculació positiva però d'altres, per moltes claus que hi posin, no acabaran mai de sentir-se vinculades entre elles. En tota relació humana hem de comptar amb aquest element, difícil d'explicar, que cadascú percep d'una manera o una altra.

Amb la recerca hem constatat que hi ha altres característiques personals que poden facilitar l'aparició del vincle entre dues persones, tot i que abans d'anomenar-les caldria subratllar que no són les úniques característiques vàlides ni sempre són efectives en un 100%. Malgrat això, sí que és cert que les persones extravertides tendeixen a tenir més facilitat per a les relacions socials; també les que se senten segures i transmeten seguretat, tranquil·litat, totes les persones que es mostren transparents, honestes, reflexives però resolutives seran més capaces d'assumir una relació de l'estil que proposa l'entitat, ja siguin joves o voluntaris.

A títol de conclusió, si reprenem per un moment les hipòtesis de treball que havíem establert a l'inici d'aquesta recerca, i que es despenien dels objectius que la motiven, ens adonarem que amb l'anàlisi del vincle constatem algunes de les nostres premisses.

El fet que ambdues parts de la relació accedeixin a participar-hi voluntàriament i la disponibilitat generosa que inclou la relació predisposen a la confiança i a la vinculació afectiva. A més, la vinculació apareix quan es dona un reconeixement de l'altre i un intercanvi bidireccional, i és en aquest punt quan valorem l'èxit de les relacions entre voluntaris i joves. De l'anàlisi dels resultats se'n desprèn precisament aquesta idea: l'intercanvi, la confiança dipositada i el reconeixement de cada membre de la relació són la clau de l'èxit.

Una altra de les hipòtesis plantejades fa referència a la connectivitat amb la xarxa. Si bé els resultats dels qüestionaris evidencien que els voluntaris connecten poc als joves amb la seva xarxa i a la inversa, el sol fet de connectar aquestes dues persones procedents de realitats tant diferents ja afavoreix una obertura cap a la xarxa de l'altre. Tal i com s'ha comentat anteriorment, quan parlàvem de la “Teoria de xarxes”, la relació voluntari–jove permet a aquests joves situar-se en una posició més avantatjada dins l'entramat social. De la mateixa manera, permet situar al referent/acollidor davant d'una realitat que, essent físicament propera a ell, li resulta enormement desconeguda. En aquest sentit cal assenyalar que els joves nouvinguts han destacat molt positivament el fet de tenir una persona o família “d'aquí”, que li transmeti confiança i l'orienti no només a nivell funcional sinó també cultural.

A. EL PAPER DELS PROFESSIONALS RESPECTE EL DELS VOLUNTARIS

Recuperem en aquest apartat, l'últim dels blocs que s'han plantejat a l'inici d'aquest capítol, sobre la Intervenció professional en la proposta d'acompanyament voluntari.

Tal i com ja s'ha anat apuntant, la tasca que desenvolupen els voluntaris no seria possible sense un equip professional que lideri aquest procés de relació i fomenti la construcció del vincle. Els voluntaris que participen als programes Referents i Acull es posen a disposició de l'entitat per a fer un servei als joves i, per tant, es deixen guiar per l'acompanyament professional que reben.

La tasca que desenvolupa el professional en aquests programes aglutina tres grans grups d'accions: les accions dirigides als joves, les dirigides als voluntaris i les dirigides a les entitats que deriven els joves.

Pel que fa a l'atenció als joves, els professionals fan una primera acollida durant la qual s'explora la demanda del jove (la real i l'oculta). Amb l'anàlisi de la seva demanda es valoren les possibilitats de la intervenció, i es convoca al jove per tal de fer-li una devolució de la demanda. En cas favorable, cal pensar conjuntament un pla de treball. Un cop el jove entra dins d'algun dels programes de l'entitat, és atès durant un any, un temps que s'aprofita per treballar tots els aspectes més tangibles (suport en la inserció laboral, la vivenda, la documentació, etc.) i, paral·lelament, es fa un acompanyament de la relació que el jove estableix amb el voluntari ja sigui amb un referent o un acollidor. Amb aquest treball de fons es va donant resposta a les seves demandes i al pla de treball establert des de l'inici. La intervenció es materialitza majoritàriament a través de tutories individualitzades periòdiques, amb una periodicitat variable en funció de cada cas i de cada moment. Després del primer any, els joves que ho requereixin poden continuar essent atesos en el marc del programa de seguiment de l'entitat i assessorament, tot i que amb una periodicitat més espaiada i una dedicació professional menys freqüent.

Pel que fa a l'atenció als voluntaris, l'equip professional centra els seus esforços en seleccionar i orientar totes les persones que desenvoluparan el rol de referent o acollidor. L'atenció continuada als voluntaris és també per un període d'un any a partir de les sessions grupals i de les tutories individuals. L'equip professional vetlla perquè tots els voluntaris es sentin acompanyats en la seva funció, se'ls dota d'estratègies d'afrontament de les dificultats i es potencia al màxim la seva capacitat per a exercir el rol que se'ls encomana.

Posant un èmfasi especial en l'atenció als voluntaris, cal recuperar algunes de les dades que l'apartat de resultats recollia, ja que tots els voluntaris consideren aquest acompanyament professional com un factor imprescindible per a dur a terme la seva funció de referents o acollidors. Aquesta dada ens permet corroborar una altra de les hipòtesis de treball formulades a l'inici de la recerca: l'acompanyament als qui acompanyen ha estat un requisit metodològic a l'hora de plantejar els projectes de l'entitat, i l'experiència dels voluntaris avala la utilitat d'aquest acompanyament. Així mateix, els criteris de selecció dels participants, la formació prèvia i els grups de treball són considerats molt positivament no només per l'equip tècnic sinó explícitament també pels voluntaris.

Tot i que l'encàrrec que assumeixen els voluntaris no és específicament educatiu, pensem que en la relació entre jove i referent i, sobretot, entre jove i acollidor, existeix una pràctica educativa, perquè l'acompanyament en el quotidià ho porta implícit. Tot i la informalitat de la relació, hi ha unes pautes que l'entitat determina i que ambdues parts participants accepten. Hi ha una intencionalitat en la relació que està consensuada explícitament mitjançant l'equip professional de l'entitat i això, tal i com també apuntava la hipòtesi de treball prèvia, diferencia aquesta relació d'una altra purament amistosa. Aquesta intencionalitat predisposa una relació de confiança, un espai d'ajuda i verbalització, de canalització de demandes, de coneixements i de vivències, on cada una de les parts ocupa el seu lloc i reconeix el lloc de l'altre. Corroborem, una vegada més, les nostres hipòtesis de treball, una vegada més. Tal i com ja ha quedat palès en el buidatge de les entrevistes i en les sessions qualitatives, allò que busquen els joves a Punt de Referència no és un grup d'amics sinó algú diferent, provinent d'una altra xarxa, diferent a la seva, que li permeti rebre un suport i connectar-lo amb un món que li és llunyà, inaccessible i, a voltes, fins i tot hostil.

Finalment l'equip també treballa en coordinació amb altres serveis d'atenció als joves, que ens deriven casos o als qui els deriven joves o que els compartim. En tots aquests casos cal organitzar un bon treball de coordinació entre professionals per tal d'optimitzar estratègies d'intervenció, actuacions vàlides i fer una intervenció coherent amb el jove.

Podem concloure, per finalitzar aquest apartat, que la funció desenvolupada pel professional en aquesta proposta d'acompanyament voluntària és imprescindible i que afavoreix indubtablement la construcció del vincle entre jove i referent, o jove i acollidor. El tàndem que suposa la intervenció del professional i la intervenció del voluntari té una repercussió cap al jove molt satisfactòria i útil, per a aconseguir el nostre propòsit: l'acompanyament a l'emancipació del jove. L'espai que se li concedeix al jove en aquest acompanyament és únic, compromès i singular. És una estratègia d'intervenció d'acompanyament social feta a mida i que s'adequa a la singularitat de cada jove atès.

8. Balanç final

Han estat dos anys de recerca promoguda i portada a terme per l'equip tècnic de l'entitat, amb el guiatge i suport expert, generós i incansable de l'antropòloga Marta Comas i el vist-i-plau de la Junta Directiva de l'Associació, sense els quals la recerca no hagués pogut tirar endavant.

S'han dedicat molts esforços a aquest projecte i, durant el procés de realització, ja se n'han recollit part dels fruits. Només per citar-ne alguns:

- La recerca ens ha permès revisar la feina feta fins al moment, adonar-nos dels encerts i dels errors comesos i tenir eines per replantejar l'actuació de l'associació, repensar els programes ja existents i assolir nous reptes.
- Ha possibilitat un canvi en el discurs de fons de l'entitat, dotant-lo d'una major complexitat, de major profunditat i solidesa i proporcionant un marc teòric comú per a tots i cadascun dels programes de l'associació.
- El treball d'investigació ens ha permès aprendre més sobre el fonament de les relacions humanes, coneixement molt útil alhora de treballar amb persones i apropar-nos, des d'una altra perspectiva, als joves extutelats. Aquest acostament des d'una nova mirada, centrada en les capacitats dels joves, ens ha permès construir noves possibilitats d'actuació amb ells i no només per a ells; actuacions que els han de facilitar l'accés a espais socials en els quals tenen molt a dir i molt per aportar.
- Les trobades amb experts ens han permès socialitzar coneixements i donar a conèixer la metodologia de Punt de Referència a persones significatives de l'àmbit de l'educació social i la immigració.
- Les sessions de contrast, tant amb joves com amb voluntaris, han servit per compartir el balanç i per fer-los un retorn sistematitzat d'una actuació de conjunt en la que ells i elles van prendre part individualment. En aquest sentit s'ha reforçat un sentiment de pertinença i identitat cap a l'associació.

Esperem que la publicació d'aquest document pugui servir per:

- Donar valor a les relacions de suport voluntari com les que s'estableixen en els programes Referents i Acull, les relacions de mentorïng. Si bé en d'altres països els seus beneficis en infants i joves en situació de dificultat són coneguts, a casa nostra encara són experiències molt desconegudes i que cal potenciar. El fet que les conclusions d'aquest estudi arribin a professionals que treballen amb aquests nois i noies, i a la ciutadania en general, pot ser la manera de fer-ho.
- Contribuir en la mesura del possible a fer visibles els nois i noies tutelats i extutelats des d'una perspectiva més capacitadora i positiva, que els permeti la seva autonomia real. Igualment, voldríem mostrar la necessitat que aquests joves puguin comptar amb una xarxa de suport al seu voltant i unes relacions personals satisfactòries que els permetin tirar endavant, com a tothom.
- Fer arribar un coneixement que, si bé intuïem, hem pogut comprovar de manera empírica al llarg de la recerca. Aquesta confirmació és el fet que el compromís social és necessari per tal que una infància en risc no determini una adultesa problemàtica i infeliç.

La decisió de no externalitzar la recerca ha presentat l'inconvenient d'haver de compaginar aquesta activitat amb la feina pròpia del dia a dia. El fet de no haver encarregat la recerca a investigadors externs ens ha obligat durant tot el procés a recuperar i, en ocasions aprendre de nou, moltes qüestions de caire metodològic que havíem oblidat o que no sabíem, relatives al plantejament i el desenvolupament d'una investigació. Això ha estat possible gràcies als generosos consells del grup d'experts, que tenien molt més per la mà que nosaltres tots aquests coneixements i processos.

La raó d'aquesta decisió cal buscar-la en el fet que segurament no hi ha ningú més interessat en conèixer els efectes d'aquesta relació i avaluar la pròpia feina que les professionals que la promouen. Com apuntava Mario Capecchi²⁹,

29. Entrevista concedida pel premi Nobel a Lluís Amiguet, per a La Contra de la Vanguadia i publicada el 27 de maig del 2008.

premi Nobel de Medicina 2007, “ningú fa millor un treball que el qui realment el desitja. L'èxit investigador depèn, tot sovint de petitíssims detalls: qui només en fa una part, per diners o per encàrrec, no el farà tant bé com tu”.

Podem assegurar que els resultats obtinguts són fiables, disposen d'una validesa ecològica molt elevada i que les dades han estat tractades amb tanta rigorositat com ens ha estat possible. Hem mirat de no estalviar esforços per tal de teixir un marc teòric que avalés els resultats de la recerca i considerem que el treball, en general, ha assolit uns nivells de profunditat poc comú en altres investigacions d'un caràcter similar. Tot plegat ha ajornat, i molt, la data d'acabament de la recerca i la seva publicació.

Des d'aquest document animem a que altres entitats del Tercer Sector emprenguin aventures similars. Els resultats són espectaculars.

9. Bibliografia

- BAUMAN, Z. (2005) *Confianza y temor en la ciudad. Vivir con extranjeros*. Ed. Arcadia.
- BAUMAN, Z. (2006) *Vida Líquida*. Barcelona. Ed. Paidós.
- BOWLBY, J. (1993) *El vínculo afectivo*. Barcelona, Ed. Herder.
- CARLI, S. (1999) *La infancia como construcción social en CARLI, S. (Compiladora): De la familia a la escuela. Infancia, socialización y subjetividad*. Buenos Aires, Ed. Santillana.
- CASAS, F. (1998) *Infancia: Perspectivas psicosociales*. Ed. Paidós.
- CIRULNIK, B. (1999) *Un merveilleux malheur*. Odile Jacob, Paris.
- COMAS, M. i QUIROGA, V. (2005) *Menors que emigren sols de Marroc a Catalunya*. Ed. mediterrània i Fundació Jaume Bofill
- DE WAAL, F. (2007) *Filósofos y primates: la evolución de la moral del simio al hombre*. Paidós.
- DELGADO, M. (2003) article: *Quién puede ser <inmigrante> en la ciudad? UUAA Exclusión Social y diversidad cultural*. Donostia, Gaikoa.
- DUBET, F. (2005) *"La escuela de las oportunidades"*. Ed. Gedisa.
- FUNES, J.; COMAS, M. (2002) *Educadors i educadores de carrer, de l'opció ideològica a la tecnico-metodològica*. Col. Finestra Oberta. Fundació Jaume Bofill.
- GARCIA FUSTER, E. (1997) *El Apoyo social en la intervención comunitaria*. Barcelona, Ed. Paidós.
- GOFFMAN, E. (1961) *Internados*. Amorrortu editores, Buenos Aires.
- GUELE, J. SIBEUD, C. (2003) *L'Accompagnement social, en question*. Rapport élaboré par des conseillers techniques en travail social des DDASS et DRASS de la region Rhone Alpes.
- HAMMERSTEIN, P. (2003) *Genetic and Cultural Evolution of Cooperation*. Ed. MIT Press, Cambridge, MA.
- JOVER, G. (1991): *Relación educativa y relaciones humanas*. Barcelona, Herder.
- LIPOVETSKY, G. (1986) *La era del vacío*. Ensayos sobre el individualismo contemporáneo.
- MAALOUF, Amin (1998) *Les Identitats que maten*. Ed. La Campana.
- MANCIAUX, M. (comp.) (2002) *La resiliencia: resistir y rehacerse*. Colección Psicología. Ed. Gedisa.
- MARINA, J. A. (2007) *Aprender a convivir*. RBA (3ª ed.), Madrid.
- MARQUILIS, L. (2002). *Planeta Simbiótico: Un nuevo punto de vista sobre la evolución*. Editorial Debate
- MARTÍN, A.; CHACÓN, F. (1988) *Psicología Comunitaria*. Madrid Textos Visor.
- MILGRAM, S. (1967) *The Small World Problem*. *Psychology Today*.
- NOWAK M A, May R M, SIGMUND K (1995) *The arithmetics of mutual help*, *Scientific American*.

PLANELLA, J.(2003) *Fonaments per a un a pedagogia de l'acompanyament en la praxi de l'educació social*. Revista Catalana de Pedagogia vol 2.

PORTES, A. and ZHOU, M. (1993) *The new second generation: segmented assimilation and its variants*. The annals of American Academy of Political and Social Science, vol.530.

ROGERS, C (1961/96) *el proceso de convertirse en persona. Mi técnica terapéutica*. (10 reimpression) Barcelona: Paidós.

SUBIRATS, J. (2004) article: *Pobreza y Exclusión social. Un análisis de la realidad española y europea*. Obra Social de la Caixa.

SUBIRATS, J. article: *La implicación social ante los retos de la exclusión*.

TIZIO, H. (coord.) (2003) *Reinventar el vínculo educativo: aportaciones de la psicología social y del psicoanálisis*. Barcelona, Gedisa.

TOLSANES, M. *Identitats*. Fund. Bofill, pendent de publicació.

TORREBADELLA, L.; TEJERO, E. (2006): *Pioneres i pioners. Trajectòries biogràfiques de filles i fills de famílies immigrades a Catalunya*. Ed. mediterrània. Recerca impulsada per Fundació Jaume Bofill i Fundació Caixa de Sabadell.

VV.AA. (2005): *Adolescencia y Educación Social. Un compromiso con los más jóvenes*. Montevideo, Centro de Formación y Estudios del Instituto del Niño y el Adolescente de Uruguay.

VV.AA. (2005): *Una Educación Social para el Uruguay II*. Montevideo, Centro de Formación y Estudios del Instituto del Niño y el Adolescente de Uruguay.

ZAMBRANO, M. (2001): *La mediación del maestro*. en Cardo revista del área de didáctica de la Facultad de Ciencias de la Educación, Universidad Nacional de Entre Ríos, Argentina.

ZHOU, M., *Segmented assimilation: issues, controversies, and recent research on the new second generation*", *International Migration Review*, Vol 3, nº 4, 1997;

10. Agraïments

Des dels inicis d'aquesta recerca teníem molt clar que ens caldria la col·laboració de moltes persones per a poder dur-la a terme, però no ens podíem ni imaginar la bona acollida que tindria la nostra proposta i la disponibilitat total que ens han demostrat tots els que hi ha participat.

Tal i com s'ha comentat en l'apartat de metodologia, 43 persones han participat de forma desinteressada en l'elaboració de la recerca, a més de tots els voluntaris i les voluntàries, els i les joves que han contestat els qüestionaris -tan pesats de complimentar!-. Són moltes les persones implicades a qui hem d'agrair el seu suport, perquè gràcies a tots ells hem fet possible aquest document de recerca.

En primer lloc, cal agrair l'esforç de tots i totes -joves i voluntaris- que us heu dedicat a respondre el qüestionari, alguns fins i tot més d'un qüestionari, ja que a més de ser llarg, requeria un exercici de reflexió important perquè tenia preguntes difícils de respondre. Aquest esforç vostre ens era imprescindible per a fer possible la recerca, i tenint en compte la petita mostra de la qual partíem, cada qüestionari ha significat un increment important del grau de legitimitat de les nostres conclusions.

Agraïm especialment la participació de la Xalesta Batalla, l'Albert Urgell, la Sara Duran i la Cèlia Fresco, que van fer d'entrevistadors dels joves, ajudant-los a respondre el qüestionari oferint una àmplia disponibilitat horària per a trobar-se amb ells i deixant-se assessorar per l'equip coordinador de la recerca.

Per la sessió de treball qualitatiu dels voluntaris volem agrair la participació del Marc Bertrand, la Sara Duran, en Pep Puig, en Jordi Canelles i l'Anna Trabal, la Roser Gallart i en Josep Maria Andrés i l'Esther Vidal, que a més d'aportar-nos la seva experiència dels programes Referents i Acull, ens han ofert la seva praxi professional i una gran qualitat humana.

Per la sessió de treball qualitatiu amb els joves agraïm al Mohamed Rouass, l'Abderrahim Amesnaou, la Yanina Sarango, l'Ahmed Dayf, la Madiha Fakhara, en Yassin Rihani i en Bachir el Abass, per obrir-nos els seus pensaments a les nostres tutories i facilitar-nos el fet d'explorar les coses que els passen i els seus sentiments. El nostre agraïment per l'esforç que els va suposar fer una anàlisi i reflexió de les seves trajectòries vitals i confiar-nos-ho a nosaltres.

Al Jesús i la seva paciència en explicar-nos una vegada i una altra com cal fer un bon qüestionari i obtenir les respostes que busquem, per les seves hores de dedicació informàtica a contrarellotge, moltíssimes gràcies també.

En les dues sessions del grup d'experts, agraïm a tots els professionals que van participar-hi posant al nostre abast el seu coneixement, a la Fathia Benhammou, al Segun Moyano, a l'Imma Rognoni, la Sandra Monfort, en Lluís Mas, la Maite Mauricio, en Jordi Olesti, i molt especialment al Jose Alonso que sempre ens dóna un cop de mà des de la seva pràctica professional. Al Sergi Gabernet, que quan encara Punt de Referència era un projecte embrionari va començar a confiar en nosaltres derivant-nos joves en temps difícils. A en Jordi Bach, que ens ha recolzat en les nostres accions i ens ha engrescat a lluitar per les noves propostes. A en Joan Prat, per la seva rigorositat i optimisme, i finalment a l'Isidre Carbonell, que ha suposat per l'equip tècnic un puntal imprescindible pel nostre dia a dia, oferint-nos la seva gran professionalitat i qualitat humana.

A Can Bordoi i a la Fundació Jaume Bofill, per acollir-nos un cap de setmana de recés, del qual en van sortir moltes de les reflexions que han quedat recollides en aquest document.

A la Junta Directiva de l'entitat, al Juanjo Ortega, la Mònica Arús, en Joan Prat, l'Alex Comellas i l'Isidre Carbonell, per confiar i permetre'ns la nostra dedicació a aquest document, per encoratjar-nos en les nostres il·lusions i per a fer dia a dia aquesta tasca a l'ombra que ens permet créixer com a associació.

A les nostres companyes de feina, la Teresa Rodríguez, l'Helena Miguéiz i la Gemma Rovira, que havent arribat a l'entitat posteriorment a l'inici de la recerca, s'han afegit a la proposta posant-se a la nostra disposició per a fer gràfics, lectures, revisions...

I finalment, una menció molt especial a la Marta Comas, la Marta, que encara no sabem com va acceptar la nostra sol·licitud de supervisar el nostre primer document de recerca. Per la seva entrega a aquest projecte durant més de dos anys, ininterrompudament, per la seva inestimable aportació professional, la transmissió dels seus coneixements, la seva empenta i el seu optimisme, i per ser també el nostre suport emocional!

A tots i totes..... Moltes i moltes gràcies!

